

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KATILIM BANKACILIĞI İLKELERİNE
UYUM VE TEVERRUK ÜRÜNÜ
DENETİM YAPILANMASI**

Hüseyin Arif SAYILI

2501191793

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Davut PEHLİVANLI**

İSTANBUL-2022

ÖZ

KATILIM BANKACILIĞI İLKELERİNE UYUM VE TEVERRUK ÜRÜNÜ DENETİM YAPILANMASI

HÜSEYİN ARİF SAYILI

Bankacılık geçmişten günümüze kadar finans sektörü için her zaman kritik öneme sahip olmuştur. Dünyada ve Türkiye’de hacmini gittikçe arttıran katılım bankacılığı toplumda bütün kesimlerin bankacılığa yönelik ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla modern anlamda 1950’lerden sonra finans sektöründe yerini almıştır.

Bu çalışmada, AAOIFI (İslami Finansal Kuruluşlar İçin Muhasebe ve Denetim Organizasyonu) tarafından bağımsız denetim uygulamaları kapsamında yayımlanan ve KGK (Kamu Gözetim, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu) tarafından Türkçeye çevrilen faizsiz finans denetim standartlarının iç denetime olabilecek katkıları incelenmiştir. Çalışmada ayrıca Türkiye’de katılım bankacılığında uygulamalarda standardın sağlanmasına yönelik TKBB (Türkiye Katılım Bankaları Birliği) bünyesinde kurulan merkezi danışma kurulu ile bankaların danışma komiteleri incelenmiştir. Katılım bankacılığı bağımsız denetim ile iç denetim uygulamaları karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

Son yıllarda Türkiye’deki katılım bankaları tarafından sıkça kullanılan teverruk ürününün iç denetim yapılanması vaka olarak ele alınmıştır. Temelde nakit para elde etmek için kullanılan teverruk ürünü Türkiye’deki katılım bankaları tarafından borcunu ödeyemeyen müşterilerin borçlarını yapılandırmada, likidite teminine yönelik ve fatura olmadığı durumlarda kredi vermek için kullanılmaktadır. Çalışmada, teverruk için denetim rehberi oluşturulmuş riskler belirlenmiştir. TKBB ve AAOIFI teverruk standartlarından faydalanan kontrol noktaları oluşturulmuş iç denetçi tarafından yürütülecek saha denetimi faaliyetleri vaka olarak gerçekleştirilmiştir. Bulgular ve sonuçlar elde edilerek yönetici özetine taşınacak hususların ve önerilerin yer aldığı raporlama faaliyeti ile iç denetim uygulaması sonuçlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Katılım Bankası, Yasal Uyum Riski, İç Denetim, Teverruk

ABSTRACT

COMPLIANCE WITH PARTICIPATION BANKING PRINCIPLES AND AUDITING TAWARRUQ PRODUCT

HÜSEYİN ARİF SAYILI

Banking has always been of critical importance for financial sector from past to present. Participation banking, which has been increasing its volume in the world and in our country, has taken place in finance sector in modern sense after the 1950s in order to meet the banking needs of all segments of the society.

In this study, the contributions of auditing standards published by AAOIFI (The Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions) for independent auditors and translated into Turkish by POC (Public Oversight Accounting and Auditing Standards Authority), on internal auditing are examined. In addition, the central advisory board established under PBAT and the advisory committees of banks, which were established to ensure the standard in participation banking in our country, are examined. The relationship between the participation banking independent and internal audit is discussed comparatively.

The internal audit structure of tawarruq product, which is frequently used in participation banks in our country recently, is handled as a case. Tawarruq, which is basically used to obtain cash, is used by participation banks in our country to restructure the debts of customers who cannot pay their debts, to provide liquidity for participation banks and to provide loans in cases where there is no invoice. In the study, audit manual was created for tawarruq and risks were determined. A field audit as case study was carried out by internal auditor by establishing control points by making use of the PBAT and AAOIFI Tawarruq standards. The internal audit was concluded with the reporting activity, which includes findings and suggestion and executive summary.

Key Words: Participation Bank, Compliance Risk, Internal Audit, Tawarruq

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, dünyada ve Türkiye’de gelişimini ve büyümesini gün geçtikçe artıran katılım bankacığında standardın sağlanmasına yönelik atılan adımlar incelenmiştir. Atılan adımların katılım bankacılığı İslami kurallara uygunluk iç denetime olan katkıları ve etkileri ele alınmıştır. Katılım bankacılığı ürünü olan teverruk yöntemi incelenmiş ve teverrukun iç denetim süreci bir vaka olarak ele alınmıştır.

Çalışmanın tüm aşamalarında kıymetli görüş, öneri ve desteklerini esirgemeyen değerli tez danışmanım Prof. Dr. Davut Pehlivanlı’ya ve sürece değerli katkılarda bulunan Furkan ŞENGÜLERLİ’ye teşekkürlerimi sunarım.

TÜBİTAK 2210-A Genel Yurt İçi Yüksek Lisans Bursu Programına sağlamış olduğu destekten dolayı teşekkür ederim.

Hüseyin Arif SAYILI

İstanbul, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	iv
TABLolar LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
KISALTMALAR LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BANKACILIĞA GENEL BAKIŞ VE DENETİM

1.1. Bankacılık Kavramı ve Tarihi	3
1.1.1. Faaliyetlerine Göre Banka Türleri	3
1.1.1.1. Banka Türlerinin Karşılaştırılması	3
1.2. Katılım Bankacılığına Genel Bakış	4
1.2.1. Dünyada Katılım Bankacılığı	4
1.2.2. Türkiye’de Katılım Bankacılığı	5
1.3. Dünya’da Katılım Bankacılığına Yönelik Faaliyet Gösteren Kuruluşlar	6
1.3.1. İslami Finansal Kuruluşlar İçin Muhasebe ve Denetim Organizasyonu (AAOIFI)	6
1.3.2. Uluslararası Muhasebe Standartları Kurumu (IASB)	7
1.3.3. Malezya Merkez Bankası	7
1.3.4. Endonezya Muhasebeciler Enstitüsü (IAI)	7
1.3.5. Pakistan Yeminli Mali Müşavirler Enstitüsü (ICAP)	9
1.4. Türkiye’de Katılım Bankacılığına Yönelik Faaliyet Gösteren Kuruluşlar	9
1.4.1. Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu (BDDK)	10
1.4.2. Kamu Gözetim, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK)	11
1.4.3. Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)	12
1.5. Faizsiz Finans ve Bankacılığın Temel Prensipleri	13
1.5.1. Risk, Kar ve Zarar Paylaşımı	14
1.5.2. Garar Yasağı	15
1.6. Denetime Genel Bakış	16

1.6.1. Denetimin Amacı	16
1.7. Bankacılıkta Denetim.....	17
1.8. Banka İç Denetim Faaliyetinin Aktörleri.....	18
1.8.1. Yönetim Kurulu	18
1.8.2. İç Sistemler Komitesi.....	18
1.8.3. Denetim Komitesi	19
1.8.4. İç Denetim.....	20
1.8.4.1. Teftiş Kurulu	23
1.8.4.1.1. Müfettişin Nitelik, Görev ve Sorumlulukları.....	26
1.8.4.2. İç Kontrol	27
1.8.4.2.1. İç Kontrol Personelinin Görev ve Sorumlulukları.....	29
1.8.4.3. İç Kontrol ve Teftiş Kurulu İlişkisi	29
1.8.4.4. Risk Yönetimi	30

İKİNCİ BÖLÜM

KATILIM BANKACILIĞINDA UYUM DENETİMİ

2.1. Faizsiz Finans Denetimine Yönelik Akademik Çalışmalar	33
2.2. Faizsiz Finans Denetim Standartları	37
2.2.1. FFK'nın Bağımsız Denetimini Yürüten Denetçiler İçin Etik Kurallar	38
2.2.1.1. Etik Kuralların Amaçları	39
2.2.1.2. Bağımsız denetçiler İçin Etik İlkelerin Dini Dayanakları ve Etik İlkeler	39
2.2.1.3. AAOIFI Etik İlkeler ile IESBA Etik İlkelerin Karşılaştırılması	39
2.2.1.4. Katılım Bankalarının Etik İlkelerinin Karşılaştırılması ve Öneriler	40
2.2.2. FFDS 1: Bağımsız Denetimin Amacı ve İlkeleri	40
2.2.2.1. Denetimin Amacı	41
2.2.2.2. Denetimin Kapsamı.....	41
2.2.2.3. Makul Güvence	41
2.2.3. FFDS 2: Bağımsız Denetçi Raporu.....	42
2.2.3.1. Bağımsız Denetçi Raporunun İç Denetçi Raporuna Katkısı.....	43
2.2.4. FFDS 3: Bağımsız Denetim Sözleşmesinin Şartları	44
2.2.5. FFDS 4: Bağımsız Denetçi Tarafından Fıkhi İlke ve Kurallara Uygunluğun Test Edilmesi.....	44
2.2.5.1. İç Denetçinin Çalışmasının Kapsamı	44

2.2.6. FFDS 5: Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hata ve Hileye İlişkin Sorumlulukları	45
2.2.6.1. Hilenin Tanımı ve Hile İçeren Durumlar	45
2.2.6.2. Denetçinin Sorumluluğu	46
2.2.6.3. Hata ve Hilenin Değerlendirilmesi ve Denetim Prosedürleri	46
2.2.6.4. Denetçi Raporuna Olan Etkisinin Dikkate Alınması	47
2.2.6.5. Yönetimin ve Üst Yönetim Biriminin Sorumlulukları.....	47
2.2.7. FFDS 6: Fıkhi Denetim.....	47
2.2.7.1. Denetim Dayanağı.....	48
2.2.7.2. Temel Prosedürler	48
2.2.8. AAOIFI Faizsiz Finans Denetim Standartlarına İlişkin Görüşler ve Yorumlar	49
2.2.8.1. Faizsiz Finans Denetim Standartları ile Uluslararası Denetim Standartlarının Karşılaştırılması	51
2.3. Katılım Bankalarında Uyuma Yönelik İç Denetimin Önemi	53
2.4. Katılım Bankalarında Uyum ve Denetim Faaliyetleri	56
2.5. BDDK Tarafından Yayımlanan Tebliğinin Katılım Bankalarına Etkisi.....	58
2.6. TKBB Danışma Kurulu	59
2.6.1. TKBB Danışma Kurulu Yapısı	61
2.6.2. TKBB Danışma Kurulu Tarafından Yayımlanan Standartlar.....	61
2.7. Bankalar Bünyesinde Kurulan Danışma Komiteleri.....	62
2.7.1. Danışma Komitelerinin Tebliğle Uyumunun İncelenmesi	64
2.8. Katılım Bankacılığı İslami Kurallara Uygunluk İç Denetimi.....	65
2.9. Katılım Bankacılığı İslami Kurallara Uygunluk Denetimleri İç Denetçisi ile Bağımsız Denetçinin Karşılaştırılması	66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TEVERRUK ÜRÜNÜNÜN İNCELENMESİ VE DENETİM YAPILANMASI

3.1. Teverruk Tanımı	69
3.2. Teverruk Türleri.....	70
3.2.1. Bireysel Teverruk.....	70
3.2.2. Ters Teverruk.....	71
3.2.3. Organize Teverruk	72
3.2.3.1. Organize Teverruk Uygulaması	73
3.2.3.2. Yapılandırma Amaçlı Teverruk	75

3.2.3.3. Likidite Sağlamaya Yönelik Teverruk	76
3.2.3.4. Fatura Olmadığı Durumlarda Teverruk Kullanırımı	77
3.3. Türkiye’de Teverruk Uygulamaları	77
3.4. Teverrukun İç Denetim Uygulaması; Denetim Rehberi, Denetim Faaliyeti, Raporlama	79
3.4.1. Denetim Evreni	79
3.4.1.1. Teverruka İlişkin Riskler	80
3.4.2. Denetim Planı ve Programı	81
3.4.2.1. Teverruk Denetimine İlişkin Kontrol Noktaları	81
3.4.2.1.1. Faizsiz Bankacılık İlkelerine Uyumsuzluk Riskine İlişkin Kontrol Noktaları	82
3.4.2.1.2. Yasal Risklere İlişkin Kontrol Noktaları	83
3.4.2.1.3. Kredi Riskine İlişkin Kontrol Noktaları	83
3.4.2.1.4. İtibar Riskine İlişkin Kontrol Noktaları	84
3.4.2.1.5. Likidite Riskine İlişkin Kontrol Noktaları	85
3.4.3. Denetim Rehberi	85
3.4.4. Denetimin Yürütülmesi/Çalışma Kağıtları	86
3.4.5. Saha Faaliyetine İlişkin Bulgular	86
3.4.5.1. Faizsiz Bankacılık İlkelerine Uyumsuzluk Riskine İlişkin Bulgular	87
3.4.5.2. İtibar Riskine İlişkin Bulgular	88
3.4.5.3. Likidite Riskine İlişkin Bulgular	88
3.4.5.4. Yasal Risklere İlişkin Bulgular	88
3.4.5.5. Kredi Riskine İlişkin Bulgular	89
3.4.6. Raporlama	90
3.4.6.1. Teverruk Denetimine İlişkin Yönetici Özetine Taşınacak Hususlar	90
3.4.6.2. Teverruk Denetiminde Öneriler	91
3.4.6.2.1. Ceza ve Dayanışma Sandığı	92
3.4.6.2.2. Karz-ı Hasen ve Kar-Zarar Ortaklığı	93
3.4.6.3. İç Denetçinin Kanaati ve Görüşü	94
SONUÇ	95
KAYNAKÇA	99

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1: 2021/Aralık Aylık Bankacılık Sektör Verileri	4
Tablo 2: Çeşitli Ülkelerdeki Katılım Bankacılığının Ülke İçi Bankacılık Sistemindeki Payı	5
Tablo 3: Faiz ile Kâr Payı Arasındaki Temel Farklar	14
Tablo 4: Bankalar Bazında Müfettişlik/Müfettişlik Dışı Orijinli Üst Düzey Yöneticilerin 10 Yıllık Görünümü.....	25
Tablo 5: Unvanlar Bazında Müfettişlik/Müfettişlik Dışı Orijinli Üst Düzey Yöneticilerin 10 Yıllık Görünümü.....	26
Tablo 6: Geleneksel İç Denetim ve Katılım Bankacılığı İç Denetim Arasındaki Fark ..	36
Tablo 7: AAOIFI Faizsiz Finans Denetim Standartları	37
Tablo 8: FFDS ile UDS Karşılaştırılması	52
Tablo 9: İç Denetim Gün Dağılımı	86

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1:Endonezya’da Kabul Görmüş İslami Muhasebe İlkeleri.....	8
Şekil 2: İslami Finansın Temel Prensipleri.....	13
Şekil 3: Bankalarda İç Denetim Sistemi Organizasyon Şeması	18
Şekil 4: Üçlü Savunma Hattı Modeli	31
Şekil 5: Fıkıhî Denetçinin Uygulayacağı Temel Prosedürler	49
Şekil 6: Türkiye’deki Katılım Finans Sektöründeki Denetim Hiyerarşisi.....	55
Şekil 7: Malezya Merkez Bankası Tarafından Oluşturulan “Shariah Governance Framework”	58
Şekil 8: Bireysel Teverruk Şeması.....	70
Şekil 9: Organize Teverruk Şeması	73

KISALTMALAR LİSTESİ

AAOIFI	: Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institution
ABD	: Amerika Birleşik Devletler
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BIS	: Bank for International Settlements
COSO	: Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission
ECIIA	: European Confederation of Institutes of Internal Auditing
FFDS	: Faizsiz Finans Denetim Standartları
FFK	: Faizsiz Finans Kuruluşları
FFMS	: Faizsiz Finans Muhasebe Standartları
IAI	: Ikatan Akuntan Indonesia
IASB	: International Accounting Standards Board
ICAP	: Institute of Chartered Accountants of Pakistan
IESBA	: International Ethics Standards Board for Accountants
IFAS	: Islamic Financial Accounting Standard
IFIAR	: The International Forum of Independent Audit Regulators
IFRS	: International Financial Reporting Standards
IFSB	: Islamic Finance Services Board
IIA	: The Institute of Internal Auditors
ISAK	: Interpretasi Standard Akuntansi Keuangan
KGK	: Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
LMB	: Londra Metal Borsası
PBAT	: Participant Banks Association of Turkey
PCAOB	: Public Company Accounting Oversight Board
POC	: Public Oversight Company
PSAK	: Pernyataan Standard Akuntansi Keuangan
SBP	: State Bank of Pakistan
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu

TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TİDE	: Türkiye İç Denetim Enstitüsü
TKBB	: Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
UDS	: Uluslararası Denetim Standartları

GİRİŞ

Finans sistemi içinde önemli bir rol oynayan bankalar nakit ihtiyacı ile nakit fazlası olan kişileri veya kurumları bir araya getirerek önemli bir sorunun çözümüne imkân sağlarlar. Yakın bir tarihe kadar bankacılık faaliyetleri ağırlıklı olarak faiz esaslı bir sistem üzerinden yürütülmekteydi. Bu sebeple İslami hassasiyeti olan bireyler için bankacılık soru işaretlerini beraberinde getirmektedir. Çözüm olarak ise 1950'lerde dünyada, 1985'lerde ise Türkiye'de ilk defa katılım bankacılığının temelleri atılarak bu soruna çözüm bulunulmaya çalışılmıştır.

Dünyada ve Türkiye'de tam olarak olgunlaşmasını sağlayamayan ve sürekli gelişim halinde olan katılım bankacılığı için standartların oluşumuna yönelik 1991 yılında İslami Finansal Kuruluşlar İçin Muhasebe ve Denetim Organizasyonu (AAOIFI) kurulmuştur. Şu ana kadar AAOIFI tarafından uluslararası İslami finans için İslami kurallar, muhasebe, denetim, etik ve yönetim alanlarında toplam 100 standart yayımlanmıştır. 2019 yılında da AAOIFI'nın 6 denetim standardı ve etik ilkeleri Türkçeye çevrilerek resmi gazetede yayımlanmıştır.

Türkiye'de standardın sağlanmasına yönelik 2018 yılında Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) bünyesinde merkezi danışma kurulu kurulması kararlaştırılmıştır. Merkezi danışma kurulu tarafından katılım bankalarına yol gösterici olması açısından standartlar ve kararlar yayımlanmaktadır. 2019 yılında Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından yayımlanan tebliğ ile de her bir katılım bankaları bünyesinde danışma komitesinin kurulması kararlaştırılmıştır. Merkezi danışma kurulu, katılım bankalarının danışma komiteleri için çatı görevi görmektedir.

İslami kurallara uygunluk denetimi katılım bankaları için elzem olan uyum riskinin ölçülmesinde önemli rol oynamaktadır. İslami kurallara uyumsuzluk riski katılım bankalarının durumunu yatırımcı nezdinde olumsuz etkileyebilir. Bankaların nakit/mevduat (sendikasyon kredisi, sukuk ihracı vs.) bulmasını zorlaştırarak bankalarının finansal anlamda zorlanmasına sebebiyet verir. Bu durum katılım bankalarının itibarının zedelenmesine ve müşteri kayıp etmesine sebep olabilir.

İslami kurallara uygunluk denetimi, Türkiye’de katılım bankaları tarafından sıklıkla uygulanan bir denetim olmamakla birlikte tebliğ ve yönetmelikler de bankaları bu alana yönlendirmemektedir. Fakat 2018 yılından itibaren yayımlanan tebliğ ve yönetmeliklerden sonra İslami kurallara uygunluk denetimi önem kazanmış olup katılım bankalarının ilgili kurallara uyması beklenmektedir. Bu çalışma ile yayımlanan ve Türkçeye çevrilen standartların İslami kurallara uygunluk denetimine katkısının ve etkisinin neler olabileceğinin araştırılması ve İslami finans ürünü olan teverrukun bu standartlar ışığından iç denetim sürecinin vaka olarak ele alınması amaçlanmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde, bankacılık sektöründen, dünyada ve Türkiye’deki katılım bankacılığının oluşumundan bahsedilmiştir. Dünyada ve Türkiye’de katılım bankacılığına yönelik faaliyetlerde bulunan kuruluşlar ele alınmıştır. Akabinde ise katılım bankacılığı prensipleri ve süreçleri analiz edilmiştir. Son olarak ise bankacılıkta iç denetim faaliyetinde görev alan birimler ve sorumlulukları incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, 2019 yılında KGK (Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu) tarafından Türkçeye çevrilen AAOIFI’nin 6 faizsiz finans denetim standartları (FFDS) ve 1 etik ilke İslami kurallara uygunluk iç denetime katkısının neler olabileceği ele alınmıştır. Sonrasında ise 2018 ve 2019 yıllarında BDDK ve TKBB tarafından yayımlanan tebliğlerle kurulan merkezi danışma kurulunun ve katılım bankalarının danışma komitelerinin yapısı, görev ve sorumlulukları incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise son zamanlarda katılım bankaları tarafından sıkça kullanılan teverruk ürününe ilişkin İslami kurallara uygunluk iç denetim yapılanması vaka olarak ele alınmıştır. Teverruk ürünü hakkında genel bilgilendirmelerden sonra TKBB tarafından yayımlanan teverruk standardı başta olmak üzere kaynaklardan faydalananarak teverruk ürününe ilişkin riskler ve kontrol noktaları belirtilmiştir. İç denetçi tarafından gerçekleştirilen vaka denetimi sonrasında bulgular belirtilmiş olup raporlama kısmında yönetici özeti ve öneriler de bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

BANKACILIĞA GENEL BAKIŞ VE DENETİM

1.1. Bankacılık Kavramı ve Tarihi

Bankacılık kavramı sarrafların işlemleri gerçekleştirmek için kullandığı sehpa, masa gibi unsurlara İtalyancada verilen “banco” gelmektedir (Yetiz, 2016). Bankacılığı genel hatlarıyla özetlemek gerekirse fon sağlayıcılar ile fon talep edenlerin bir araya geldiği piyasalara diyebiliriz (Mutlu, 2020).

Bankacılığın Türkiye’deki ve dünyadaki tarihine baktığımızda ise; modern anlamda kurulan ilk Bankanın 1609 yılında “Amsterdam Bankası” olduğu görülmektedir (Yetiz, 2016). Avrupa’da ise 19. uncu yüzyılda sanayi devrimi ile birlikte önemli bir ivme kazandığını görmekteyiz. Sanayideki ilerleme sanayi-finans iş birliğini arttırmıştır. Bu durum Osmanlı Devletini de etkilemiş olup Osmanlı’da ilk banka J. Alleon ve T.Baltazzi isimli iki banker tarafından İstanbul Bankası adıyla kurulmuştur (Çoşar, 2009).

1.1.1. Faaliyetlerine Göre Banka Türleri

Türkiye’de faaliyet gösteren 4 ana bankacılık faaliyeti bulunmakta olup bunlar; mevduat bankaları, kalkınma bankaları, katılım bankaları ve yatırım bankalarıdır (Gülen, 2015).

1.1.1.1. Banka Türlerinin Karşılaştırılması

Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu (BDDK) tarafından hazırlanan sektöre ilişkin bilgilerden 2021 Aralık ayına ait veriler ve katılım bankalarının toplam sektördeki oranı aşağıda verilmiştir.

Tablo 1: 2021/Aralık Aylık Bankacılık Sektör Verileri

	Mevduat Bankaları	Katılım Bankaları	Kalk. ve Yat. Bankaları	Kat. Bank. Oranı
Kredi(mil. TL)	4.152.622	335.912	412.422	7%
Mevduat(mil. TL)	4.746.930	556.418	-	10%
Aktif Büyüklük(mil. TL)	7.880.575	717.320	615.301	8%
Toplam Net Kar (mil TL)	76.533	5.686	9.865	6%
Banka Sayısı	32	6	15	11%
Şube Sayısı (yurtiçi)	9.651	1.307	65	12%
Personel Sayısı	178.676	17.107	5.567	9%

Kaynak: (<https://www.bddk.org.tr/bultenaylik>)

1.2. Katılım Bankacılığına Genel Bakış

Katılım Bankacılığı, İslami esaslara göre uygulanan bankacılık faaliyetlerinin genel adıdır. İslam inancına göre faizin yasak olmasından dolayı Katılım Bankacılığında süreçler faizsiz bir şekilde yürütülmektedir. Bu alanda faaliyet gösteren bankalara Katılım Bankası, İslami Finans(Banka), faizsiz banka veya kar-zarar ortaklığı bankası da denilmektedir (Pehlivan, 2016).

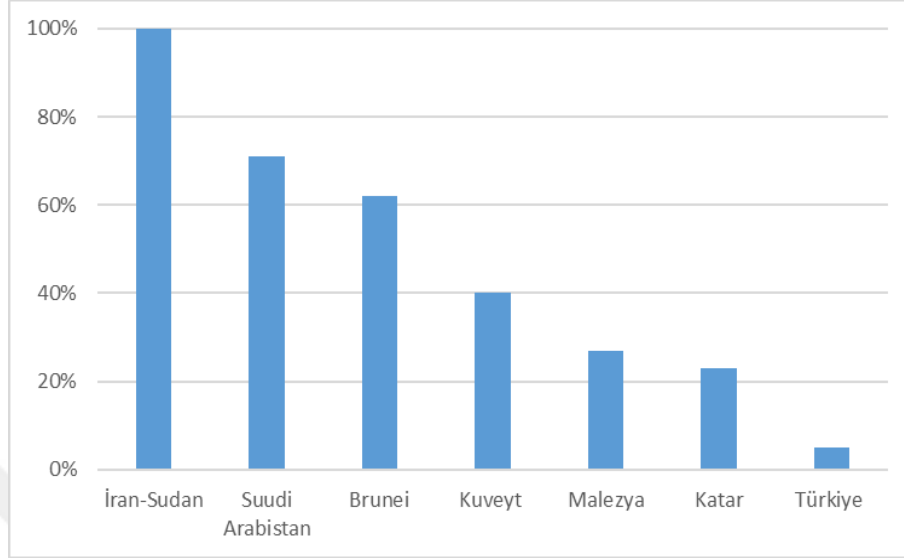
Katılım Bankaları ile mevduat (geleneksel) bankaların finans sistemi içindeki fonksiyonları hemen hemen aynıdır. Her iki bankacılık da hane halkından veya ticari işletmelerden toplanan mevduatın tüketici, üretici veya tacirlere kullanılarak aralarında bir köprü görevi görmesidir. Fakat fon toplama ve kullandırma yöntemleri farklıdır. Mevduat bankaları faizle fon toplar veya kullandırırken katılım bankaları kar-zarar esasına göre fon toplar veya kullandırır (TKBB, 2021b).

1.2.1. Dünyada Katılım Bankacılığı

Dünyada katılım bankacılığı anlamında birçok girişim veya oluşum olsa da modern anlamda faizsiz bankacılık fikri 1955 yılında Muhammed Uzeyr tarafından atılmıştır. Kurulan ilk kuruluş ise Malezya’da 1963 yılında Hac’a gitmek isteyenlerin birikimleri için kurulan Hac Fonudur (Tabung Haji). İlk kurulduğunda 1200 civarında müşterisi olan kuruluşun müşteri sayısı 2005 yılında 5 milyonu geçmiştir (Ersoy & Karahan, 2019).

Dünya’da katılım bankacılığının en çok yaygın olduğu 7 ülke ile Türkiye’deki katılım bankacılığının bankacılık sistemi içindeki payı aşağıdaki grafikte verilmiştir.

Tablo 2: Çeşitli Ülkelerdeki Katılım Bankacılığının Ülke İçi Bankacılık Sistemindeki Payı

Kaynak: (IFSB, 2020)

1.2.2. Türkiye’de Katılım Bankacılığı

Katılım Bankacılığı ile ilgili ilk düzenlemeler 1984 yılının Şubat ayında Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı’nın, Mart ayında ise T.C. Merkez Bankası’nın (TCMB) yayınladığı tebliğlerle yapılmıştır. İlerleyen yıllarda yayımlanan yönetmelik ve tebliğlerle sistemin mevzuat ve yasal alt yapısı oluşturulmuştur (Sümer & Onan, 2015). Katılım bankaları ilk başta özel finans kurumları olarak 1983 yılında çıkarılan 83/7506 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile faaliyet izni alabilmiştir (TKBB, 2021c).

Türkiye’de katılım bankacılığı faaliyeti vermek adına özel finans kurumu olarak kurulan ilk kurumlar 1985 yılında faaliyete geçen Albaraka Türk Özel Finans Kurumu ve Faisal Finans Kurumlarıdır. 1989 yılında Kuveyt Türk Özel Finans Kurumu kurulmuştur. 1991 yılında Anadolu Özel Finans Kurumu, 1995 yılında İhlas Finans Kurumu ve 1996 yılında Asya Özel Finans Kurumu kurulmuşlardır. 2005 yılındaki 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile sektördeki kuruluşların unvanı "Özel Finans Kurumu" yerine "Katılım Bankası" şeklinde değiştirilmiştir. 2015 yılında Ziraat Katılım ilk kamu katılım bankası olarak, 2016 yılında Vakıf Katılım Bankası ikinci kamu katılım olarak ve 2019 yılında ise Türkiye Emlak Katılım Bankası üçüncü katılım bankası olarak kurulmuşlardır (TKBB, 2021c).

1.3. Dünya’da Katılım Bankacılığa Yönelik Faaliyet Gösteren Kuruluşlar

Katılım bankacılığının tarihinin çok eskilere dayanmamasından dolayı Dünya’daki katılım bankalarının uygulamaları ve düzenlemeleri farklılık göstermektedir. Dünya’da katılım bankacılığının kurumsal bir boyut kazanması için çeşitli tarihlerde farklı standartlar ve ilkeler yayımlayarak Dünya’da yeknesaklık sağlanması çalışılmaktadır.

1.3.1. İslami Finansal Kuruluşlar İçin Muhasebe ve Denetim Organizasyonu (AAOIFI)

1991 yılında kurulan ve Bahreyn merkezli AAOIFI (The Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions-İslami Finansal Kuruluşlar İçin Muhasebe ve Denetim Organizasyonu), öncelikle küresel İslami finans endüstrisi için standartların geliştirilmesinden ve yayımlanmasından sorumlu uluslararası kâr amacı gütmeyen kuruluştur. Uluslararası İslami finans için İslami kurallar, muhasebe, denetim, etik ve yönetim alanlarında toplam 100 standart yayımlamıştır.

AAOIFI, İslami kural ve ilkeleri çerçevesinde aşağıdaki amaçlara sahiptir:

- İslami kurallara uygun uluslararası standartları ve uygulamaları dikkate alarak FFK (Faizsiz Finans Kuruluşları)’nın faaliyetlerine ilişkin muhasebe, denetim, yönetim ve etik düşünce geliştirmek.
- FFK’nın faaliyetlerine ve uygulamalarına ilişkin muhasebe, denetim, yönetim ve etik düşünceyi eğitim seminerleri, periyodik bültenlerin yayımlanması, raporların hazırlanması, araştırmalar yollarıyla yaymak.
- FFK’nın faaliyetleri ile bu kurumların danışma kurulları arasındaki çelişki ve tutarsızlıktan kaçınmak için, mümkün olduğu ölçüde, uygunluk veya benzerliği sağlamak.
- İslami bankacılık ve finans hakkında muhasebe, denetim, etik, yönetim, İslami kurallar ve diğer ilgili alanlarda mesleki gelişim programları dâhil olmak üzere eğitim ve öğretim programları sunmak.
- Yatırımcıların FFK’a olan güvenini arttırmak (AAOIFI, 2021).

1.3.2. Uluslararası Muhasebe Standartları Kurumu (IASB)

Uluslararası Muhasebe Standartları Kurumu (International Accounting Standards Board-IASB), Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi'nin yerini almak üzere 01 Nisan 2001 tarihinde kurulmuştur. IASB'nin, 2001'den sonra yayımlanan muhasebe standartları olan Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarını (International Financial Reporting Standards-IFRS) geliştirmesi ve her bir standardın kullanımını uygulaması beklenmektedir. Avustralya, Kanada, Fransa, Almanya, İrlanda, Japonya, Meksika, Hollanda, Birleşik Krallık ve Birleşik Krallıktaki muhasebe kuruluşlarının anlaşması sonucu kurulmuştur (Cellucci, 2011).

IASB dünyada herkes için geçerli ortak bir finansal ve muhasebe raporlama dili oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu sebeple IASB İslami finans süreçleriyle alakalı da çeşitli çalışmalarda bulunmaktadır. Fakat şuana kadar ortaya çıkmış herhangi bir standart bulunmamaktadır. IASB'nin yürüttüğü çalışmalar İslami Finans İstişare Grubu tarafından yürütülmektedir. IFRS'nin İslami finansa uyarlanmasıyla ortaya çıkabilecek sıkıntılar hakkında IASB'e danışmanlık görevi görmek için Asya Okyanusya'sı Standart Belirleyiciler Grubu (Asia-Oceanian Standard-Setter Group – AOSSG) kurulmuştur (Yatbaz, 2020).

1.3.3. Malezya Merkez Bankası

Malezya Merkez Bankası (Bank Negara Malaysia) tarafından FFK'nın faaliyetlerinin uygunluk anlamında denetimin anlatıldığı “Shariah Governance Framework” 2004 yılında ilk defa yayımlanmış olup 2010 yılında güncellenmiştir (BNM, 2010).

1.3.4. Endonezya Muhasebeciler Enstitüsü (IAI)

Endonezya, İslami muhasebe standartlarını geliştirirken AAOIFI'yi temel olarak kullanmayan tek katılımcıdır. Endonezya Muhasebeciler Enstitüsü (Ikatan Akuntan Indonesia-IAI) iki standart belirleme organı içerir: genel IFRS tabanlı Finansal Raporlama Standartlarına odaklanan Endonezya Muhasebe Standartları Kurulu ve Endonezya Şeriat Muhasebe Standartları Kurulu (Şeriata dayalı muhasebe standartlarını belirleyen ISASB). ISASB üyeleri arasında Endonezya Ulusal Şeriat Kurulu'ndan düzenleyiciler, uygulayıcılar ve temsilciler bulunmaktadır. Bu nedenle,

belirlenmiş Şeriat uzmanları, tescilli muhasebe standartları oluşturmak için IAI personeli ile birlikte çalışır. Muhasebe kılavuzunun herhangi bir Şeriat ilkesiyle çelişmemesini sağlamak için nihai standartlar Ulusal Şeriat Kurulu'ndan onay almalıdır. Bu nedenle Endonezya, Endonezya'da izin verilen Şeriat uyumlu işlemlere uygun rehberlik oluşturmak için kendi Şeriat âlimlerine güvenir (AOSSG, 2011).

Endonezya'da Genel Kabul Görmüş İslami Muhasebe ilkeleri aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Şekil 1:Endonezya'da Kabul Görmüş İslami Muhasebe İlkeleri

Operasyonel Çerçeve	3. Kademe	İslami kurallarla uyumlu finansal raporlama uygulamaları, teamüller ve gelenekler		Basılı kitaplar, araştırma çıktıları, makaleler ve alim görüşleri	
	2. Kademe	İslami kurallarla uyumlu uluslararası veya diğer ülkelerin muhasebe standartları	Teknik Bültenler	Hükümet Düzenlemeleri	Muhasebe Rehberleri
	1. Kademe	İslami PSAK ve ISAK	İslami fıkhiyla uyumlu PSAK ve SAK		
Kavramsal Çerçeve		FFK’ların Finansal Tabloların Hazırlanması ve Sunulması			
İslami Çerçeve		Genel Kabul Görmüş İslami Fetvalar			
		Hadis			
		Kur’an			

Kaynak: Siti H. RUSTIANA, 2016.

Şekilde de görüldüğü üzere ilkeler İslami, Kavramsal ve Operasyonel olmak üzere 3 farklı çerçeve ayrılmıştır. İlkelerin en temelinde İslami Çerçeve yer alırken ilgili çerçevenin de temelini sırasıyla Kur'an Hadis ve fetvalar oluşturmaktadır. En üst tarafta ise Operasyonel Çerçeve yer alırken onun da temelini İslami fıkhiyla ve İslami esaslarla uyumlu Pernyataan Standard Akuntansi Keuangan (PSAK-Finansal Raporlama Standartları Açıklamaları) ve Interpretasi Standard Akuntansi Keuangan (ISAK- Uluslararası Finansal Raporlama Standartlar) oluşturmaktadır. Şeklin en üstünde ise İslam fıkhiyla uyumlu finansal raporlama uygulamaları, gelenekleri, teamülleri ile basılı enstrümanlar bulunmaktadır.

1.3.5. Pakistan Yeminli Mali Müşavirler Enstitüsü (ICAP)

Pakistan’da muhasebecilik mesleğinin resmiyet kazanması 1930’lu yıllarda gerçekleşmiştir. Kurulduğunda Pakistan Muhasebeciler Enstitüsü adıyla kurulmuştur. 1961 yılında ise şimdiki ismi olan Pakistan Yeminli Mali Müşavirler Enstitüsü (Institute of Chartered Accountants of Pakistan-ICAP) olarak değişmiştir. AAOIFI üyesi olan ICAP’in amaçları başlıca; muhasebe standartlarını geliştirmek, uygulanmasını ve denetimi sağlamaktır. 1999 yılında ise ICAP İslami finansman araçları üzerine çalışmalarına başlamıştır. Bu doğrultuda AAOIFI Finansal Muhasebe Standartları ve diğer ülke uygulamaları dikkate alınarak aşağıdaki İslami Finansal Muhasebe Standartları (Islamic Financial Accounting Standard – IFAS) geliştirilmiştir. IFAS 5 ana başlık üzerinde oluşturulmuş bunlar aşağıda belirtilmiştir:

- IFAS-1: Standartın oluşturulması için oluşan sebeplerin neler olduğundan ve arka plandaki hususlardan bahsedilmiştir.
- IFAS-2: Temel İslami ilkelerin neler olduğu ve murabahanın özellikleri bahsedilmiştir.
- IFAS-3: Murabaha türleri anlatılmıştır.
- IFAS-4: Muhasebe uygulamasından bahsedilmiştir.
- IFAS-5: İslami Finansal Hizmetler Sunan Kuruluşların Finansal Tablolarında Genel Sunum ve Açıklamalar (Yatbaz, 2020).

1.4. Türkiye’de Katılım Bankacılığına Yönelik Faaliyet Gösteren Kuruluşlar

Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankaları diğer konvansiyonel bankalar gibi BDDK tarafından 2005 yılında yayımlanan bankacılık kanununun 2. maddesi gereğince ilgili kanuna tabidirler (5411 Sayılı Bankacılık Kanunu, 2005). Katılım bankalarının birbirleriyle uygulamaları bazı alanlarda farklılık gösterebilmektedir. Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarına dayanak, temel ve yön verebilmesi adına bazı kurum ve kuruluşlar bu alanda faaliyet gösterirken, ana amacı bu olan kurum ve kuruluşlar da kurulmuştur.

1.4.1. Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu (BDDK)

2005 yılındaki 5411 sayılı Bankacılık Kanunu uyarınca katılım bankalarının isimleri özel finans kurumundan şimdiki adı olan katılım bankası olarak değiştirilmesi birçok mevzuat ve yönetmelikte de değişiklik yapılmasına sebep olmuştur. “Özel Finans Kurumlarınca Uygulanacak Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliği” nin ismi 2004 tarihli resmi gazete ile “Katılım Bankalarının Uygulanacak Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliğ” i olarak değiştirilmiştir (Yatbaz, 2020).

Türkiye’de gerçekleşen 1994 ve 2001 krizlerinin sebepleri arasında Bankaların yüksek yabancı para açık pozisyonu ve kamu menkul kıymetlerine yatırım yapmaları gibi yüksek riskli işlemler gelmektedir. O dönemlerde Bankacılık sisteminin denetlenmesinde ve düzenlenmesinde birden fazla kuruluş görev almaktadır. Hazine Müsteşarlığı Bankacılık kanunun uygulanmasından, yerinden denetimlerin gerçekleştirilmesinden ve bankalara yönelik idari ve cezai yaptırımlardan sorumlu iken Merkez Bankası bankaların uzaktan denetiminden ve TMSF’nin yönetiminden sorumludur. Bu dağınık yapı ilgili krizlerin kontrol altına alınamamasında etkili olabileceği düşünülerek 1999 yılında BDDK’nın kurulması karar verilmiş olup 2000 yılının Ağustos ayında BDDK faaliyetlerine başlamıştır (Akın & Ece, 2010).

BDDK’nın kendi web site de aşağıda belirtilen kuruluşların düzenleme ve denetleme yetkisinin olduğu belirtilmiştir.

“Bankaların, yabancı banka temsilciliklerinin, banka dışı mali kuruluşlar olarak tanımlanan faktöring, finansal kiralama ve finansman şirketlerinin, finansal holding şirketlerinin ve varlık yönetim şirketlerinin kuruluş ve faaliyet izinlerinin verilmesinden ve bu kuruluşların düzenlenmesi ve denetlenmesinden sorumludur.”

Kurumun kendi web sitesinde, yerinde denetim ve gözetim faaliyeti olmak üzere birbirlerini tamamlayan ve destekleyen iki faaliyetlerinin olduğu ifade edilmiştir.

Yerinde denetim noktasında başlıca yapılan faaliyetler aşağıda verilmiştir:

- Bankaların mali bilançolarının sağlamlığın, doğruluğun ve yeterliliğinin analizi.
- İç Kontrol, risk yönetimi ve teftiş kurulunun etkinliği ve yeterliliğinin denetlenmesi.
- Mali tablo ve kayıtların muhasebe ilkeler ve standartlarıyla uyumunun denetlenmesi.
- Bankalarda saklanan verilerin ve bilgilere yönelik bilgi sistemlerinin güvenilirliğin denetlenmesi.

Gözetim alanında yapılan başlıca faaliyetler aşağıda verilmiştir:

- Bankaların mali yapısındaki değişimlerin raporlamalar ile izlenmesi, kontrol edilmesi ve değerlendirilmesi.
- Önceki yerinde denetim sonuçlarının güncel veriler üzerinden kontrol edilmesi ve gelişimin takibi.
- Erken uyarı sistemleri ile mali yapıdaki değişimin vaktinde farkına varılması.
- Stres testleri ve senaryo analizlerinin uygulanması.
- Potansiyel sorunlu kredi tespiti ve analizi.
- Mevzuata uygunluk analizi.
- Düzenlemelerin etki analizi (BDDK, 2021).

1.4.2. Kamu Gözetim, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK)

02.11.2011 tarih ve sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Türkiye’de Kamu Gözetim, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) kurulması kararlaştırılmıştır. Resmi Gazete ilgili kurumun kuruluş amacı olarak ise Türkiye Muhasebe Standartlarını oluşturarak uluslararası standartları yakalamak, bağımsız denetimde yeknesaklık sağlamak, makul ölçüde kaliteyi ve güveni vermek, denetim standartlarını belirleme, bağımsız denetim ve denetçinin görev tanımlarının belirlenmesi olarak ifade edilmiştir (Resmî Gazete, 2011).

KGK'nın kurulmasında ayrıca ABD ve Avrupa'daki olayların da etkili olduğu ifade edilmektedir. 2001 yılında ABD'de meydana gelen finansal skandallardan sonra ortaya çıkan Sarbanes Oxley Yasası muhasebe ve denetim alanında yeni düzenlemeler getirmiş ve Kamu Gözetim Kurulu (Public Company Accounting Oversight Board – PCAOB) kurulmuştur. Amerika'da yaşanan bu gelişmeler Avrupa'yı da etkilemiş olup denetim firmalarının kayda alınmasına, firmaların faaliyetlerinin kalite ve güven anlamında kontrolden geçmesine ve denetçilere verilecek eğitimlerle alakalı düzenlemelerin yapılmasına yönelik Amerika'da kurulan PCAOB'e benzer bir model Avrupa'da kurulmuştur (Sağlar & Yüce, 2015).

Dünya'da 54 üyesi bulunan, bağımsız denetim düzenleyicileri tarafından 2006 yılından kurulan Uluslararası Bağımsız Denetim Düzenleyicileri Forumunun (The International Forum of Independent Audit Regulators-IFIAR) misyonu küresel olarak denetim gözetimini geliştirerek yatırımlar da dâhil olmak üzere kamu çıkarını gözetmektir (IFIAR, 2021). IFIAR'ın web sitesinde Türkiye'den KGK ve Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) ilgili forumun üyesi olduğu görülmektedir.

KGK, Türkiye'de yer alan katılım bankalarının finansal tabloların kalitesini ve güvenin arttırmak amacıyla AAOIFI tarafından yayımlanan muhasebe, denetim, etik ve yönetim alanlarına yönelik olan 40 adet standartlarının Türkçeye çevrilerek mevzuatımıza kazandırılmasını yönelik 27 Eylül 2017 tarihinde bir telif anlaşması imzalamıştır (KGK, 2021a). İlgili standartlardan Faizsiz Finans Denetim Standartlarının (FFDS) Türkçeye çevrilmiş hali 14.12.2019 tarihinde 30978 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

1.4.3. Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

TKBB 04.10.2001 tarih ve 2001/3138 sayılı Birlik Statüsü'nün yürürlüğe konulması ile birlikte ilk olarak Özel Finans Kurumları Birliği ismiyle kurulmuştur. 2005 ve 2006 yılında yapılan değişikliklerle şimdiki ismi olan Türkiye Katılım Bankaları Birliği adını almıştır. Birliğin amaçları ise, yayımlanan bankacılık kanun ve yönetmeleriyle doğrultusunda katılım bankalarının haklarını savunmak, katılım bankacılığının büyümesine yönelik katkı sağlamak, katılım bankacılığının sağlıklı

alışmasına yönelik faaliyetlerde bulunmak, haksız rekabetin önlenmesine yönelik kararlar almak ve rekabetçi bir ortamın oluşturulmasını sağlamaktadır (TKBB, 2021e).

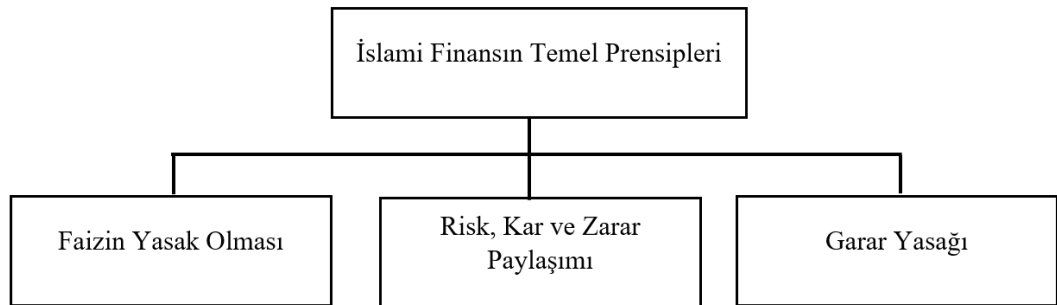
TKBB Yönetim Kurulu'nun 02.04.2018 tarih ve 253 sayılı kararı ile TKBB bünyesinde danışma kurulu kurulması karar alınmıştır. Bu karar neticesinde Danışma Kurulunun Oluşumu, Görev, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Tebliğ ilgili tarihte yayımlanmıştır. İlgili karar neticesinde katılım bankalarının danışma kurullarının kararlarında ve yapılarında standarttı yakalanması amaçlanmıştır. TKBB merkez danışma kurulu, başkan ve başkan vekili ile beraber 3 kurul üyesi, uzman ve uzman yardımları tarafından oluşturulmuştur (TKBB, 2018).

1.5. Faizsiz Finans ve Bankacılığın Temel Prensipleri

İslami finans, geleneksel bankacılık faaliyetlerinin yerine getirdiği hizmetlerin İslami kurallara uygun bir hale gelmesini amaçlamaktadır. Bu sebeple İslami finans kapsamında sunulan ürünler veya faaliyetler geleneksel finans sistemiyle benzerlikler içeriyor gibi görünse de temelinde İslami bir dayanağı olduğundan özünde ayrışmalar bulunmakta ve İslami bir ehemmiyet kazanmaktadır (Güçlü & Kılıç, 2020).

Aşağıdaki İslami finansın temel prensipleri verilmiştir.

Şekil 2: İslami Finansın Temel Prensipleri

Kaynak: (Karahana & Ersoy, 2016)

1.5.1. Risk, Kar ve Zarar Paylaşımı

Faizsiz finans sisteminin temelinde ortaklık ve paylaşım prensipleri gelmektedir. Parayı faizin yerine ticaretle, emekle ve kar-zarar ortaklığına gidilerek kazanmayı amaçlamaktadır (Karahana & Ersoy, 2016).

Faizsiz finans sisteminin en önemli özelliği geleneksel finans sisteminin aksine müşterilerine sabit veya garanti bir getiri sunmaz. Mudi, birikimini faizsiz finans sistemine yatırdığı zaman sadece geçmiş dönemdeki performansa bakarak gelecek döneme ilişkin tahminde bulunabilir. Fakat bir getiri garantisi bulunmamaktadır. Ayrıca, sadece getiri taahhüdünün bulunmamasının yanı sıra anapara garantisi de verilmez. Yatırımcılar hem kara ve hem de zarara ortak olmuştur olmaktadır (Delice, 2019). Faiz ile kâr payı arasındaki temel farklılıklar aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 3: Faiz ile Kâr Payı Arasındaki Temel Farklar

Kâr Payı	Faiz
Alışveriş veya ortaklık akdidir	Borç ve faiz akdidir
Vade sonunda ödenecek olan kâr payı miktarı anaparanın yatırıldığı gün belli değildir. Kâr payı vade sonunda belli olur	Faiz oranı ve tutarı anapara hesaba yatırıldığı gün bellidir.
Mevduat hesaplarına yatırılan paralar, mevduat (fon) ihtiyacı olan ve ticari faaliyette bulunan oluşumlara verilir. İlgili ticaretin neticesinde elde edilen kar veya zararlar mevduat sahiplerine kar veya zarar şeklinde yatırılır.	Banka tarafında müşterilerine verilecek olan faiz oranı ve tutarı en baştan bellidir.
Mevduat sahiplerinin anapara garantisi bulunmamaktadır. Vade tarihi geldiğinde karda olan mudi karlı bakiyeyi alabilir, zararda ise anaparada azalma mevcut olur ve anaparasından daha az tutarı alır.	Müşterinin anaparasında azalma olmaz. Para, vadesinden önce çekilirse vade bozulur.

Kaynak: (Albaraka Türk Katılım Bankası, 2015)

1.5.2. Garar Yasağı

Faizsiz finansın önemli hususlarından birisi ise gararın yasak oluşudur. Gararın kelime anlamına bakıldığında birçok farklı kavramı bünyesinde barındırmasının yanında öne çıkan ve baskın olan manaları “tehlike”, “belirsizlik” ve “risk” gibi olumsuzluk içeren ifadelerdir. Bunun yanında yapılan akitten dolayı ortaya çıkabilecek aldanma veya aldatılma gibi durumlarda gararı ifade etmektedir (Güney, 2013).

İslami finasta gararın yasak olmasının sebebi satıcının ne sattığının tam olarak bilinmemesinden ve alıcının tam olarak ne aldığının bilinmemesinden kaynaklı risk durumunun mevcut olmasıdır. Kısacası elde edilen kazancın kaynağının, yönteminin ve şeklinin belli olması gerekmektedir (Karahana & Ersoy, 2016).

Garar anlaşılması zor bir konu olduğu için türlerine göre birkaç örnek verilmiştir.

Cinsteki Belirsizlik: Alım satıma konu ürünün cinsinin tam olarak bilinmemesi. Örneğin; Ali’nin, Veli’ye 20 TL karşılığında 1 kilo balık satmasıdır. Bu ticaret garar içermektedir. Çünkü satılan balığın cinsi net olarak ifade edilmemektedir.

Nicelikte Belirsizlik: Ali’nin Veli’ye 20 TL karşılığında bir miktar veya 8-10 tane elma satmasıdır. Satılan elmanın miktarının net olmaması garar içermektedir.

Fiyattaki Belirsizlik: Ali’nin Veli’ye telefonunu Veli’nin bir aylık maaşı karşılığında satmasıdır. Veli’nin maaşının ne kadar olduğu net olarak ifade edilmediğinde garar içermektedir.

Vadeli Satışlarda Vadedeki Belirsizlik: Ali’nin Veli’ye iş yerini vade tarihi belirlenmeden 800 bin TL’ye satmasıdır. Ödeme tutarı belli olsa da vade belli olmadığı için bu alışveriş garar içermektedir.

Malın Teslimine Muktedir Olamama: Ali’nin Veli’ye denizdeki balığı veya ormandaki geyiği satmasıdır (Karahana & Ersoy, 2016).

Garar yasağı ile belirsizliğin ortadan kaldırılarak alışverişlerinde daha sağlam temeller üzerine yapılması, her iki taraf için de mağduriyetin giderilmesi ve haksız kazancı giderilmesi amaçlanmaktadır.

1.6. Denetime Genel Bakış

Denetim kelimesinin kökenini oluşturan kelime Latince de işitmek, dikkatlice dinlemek manasına gelen audire kelimesinden gelmektedir. Audire kelimesinin zamanla telaffuzunda değişimler olmuş ve günümüz Batı dillerinde kullanılan “Audit” halini almıştır (Külte, 2013).

Denetim, kurum, kuruluşların veya faaliyetlerin önceden belirlenen ölçütlere göre uygunluğunu belirlemek, tespitlerde bulunmak ve sonuçların ilgililerle paylaşıldığı ve tarafsızca kanıt toplama ve kanıtların değerlendirildiği sistematik bir süreçtir (Tuğral, 2010).

1.6.1. Denetimin Amacı

Denetimin başlıca amaçları; mevcut durumun iyileştirilmesi ve daha faydalı hale getirilmesi, olası olumsuzlukların ortaya çıkarılarak bertaraf edilmesi ve kararların daha isabetli alınması için gerekli birikimin sağlanması şeklinde sıralanabilir (Bozkurt, 2013).

Bankalardaki denetimine bakıldığında yönetim kurulu, üst yönetim, teftiş kurulları, iç kontrol ve diğer personeli de içine alan bir yapıdır. Bankalardaki denetim süreklilik arz eden ve bazı durumlarda ani müdahale edebilir. Bankalardaki denetimin amaçlarına bakıldığında ise şu unsurlar karşımıza çıkmaktadır:

- Bankanın faaliyetlerinin verimliliğinin ve etkinliğinin artırılması,
- Mali ve idari konulara ilişkin bilgilerin bütünlüğü, güvenilirliği ve zamanlamasının sağlanması,
- Mevcut yasal düzenlemelere ve yönetmeliklere uygunluğu sağlamak (Tuğral, 2010).

1.7. Bankacılıkta Denetim

Kısa ve uzun vadeli fon transferine aracılık eden, mevduat sahipleri ve kredi ihtiyaçlar sahiplerini bir araya getiren bankalar hayatı kolaylaştırıcı hizmetler sunmaktadır. Bankalar, ülkelerin ekonomik istikrarını ve gelişimini de etkilemektedir. Bundan dolayı, bankacılık sisteminin görevlerini layıkıyla yerine getirmesi gerekmektedir. Bankaların sahip olduğu her türlü kaynak ve varlık da korunmalıdır. Son yıllarda meydana gelen globalleşme ve teknolojik gelişmeler ile beraber bankacılık sisteminde dönüşüm de hızlı olmaktadır. Buna bağlı olarak bankaların karşılaştığı riskler de artmaktadır. Bu doğrultuda bankaların karşılaştığı ve karşılaşılabileceklerin risklerin neler olabileceğinin tespiti önem kazanmaktadır. İç denetim ve iç kontrol risklerin tespiti noktasında önemli rol oynamaktadır (Kayalı & Yüksel, 2012).

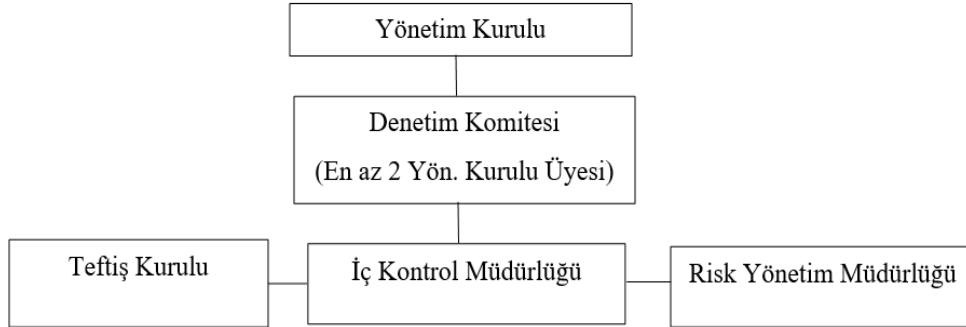
Treadway Komisyonunu Destekleyen Kuruluşlar Komitesi (Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission-COSO) tarafından iç kontrol *“bir kuruluşun yönetim kurulu, yönetimi ve diğer personel tarafından etkilenen, faaliyetler, raporlama ve uyumla ilgili amaçlara ulaşılmasına ilişkin makul bir güvence sağlamak üzere tasarlanan bir süreç”* şeklinde ifade edilmiştir. İç Denetim ise *“bir kurumun faaliyetlerini geliştirmek ve onlara değer katmak amacı güden bağımsız ve objektif bir güvence ve danışmanlık faaliyeti”* olarak ifade edilmiştir. İç kontrol süreçler içerisinde bir parça iken iç denetim daha geniş açıdan bakabilen ve olayları daha geniş ele alan bir olgudur (Kartal & Çelikdemir, 2019).

Denetim, ekonomik faaliyet ve olaylarla ilgili olayların önceden belirlenmiş kriterlere uygunluk ve uyum derecesini araştırmak ve sonuçlarıyla ilgilenenleri bilgilendirmek amacıyla tarafsız bir şekilde delil toplayan ve değerlendiren sistematik bir süreçtir (Çatıkkaş vd., 2012).

1.8. Banka İç Denetim Faaliyetinin Aktörleri

Bankalarda denetim faaliyeti teftiş kurulu, iç kontrol müdürlüğü ve risk yönetim müdürlüğü olmak üzere 3 birim üzerinden yürütülür.

Şekil 3: Bankalarda İç Denetim Sistemi Organizasyon Şeması

Kaynak: (AUZEF, 2020a)

1.8.1. Yönetim Kurulu

Banka içerisinde etkin, kaliteli ve amacına hizmet eden bir iç denetim sisteminin kurulmasından ve devamlılığının sağlanmasından ana sorumlu birimdir. İç denetim sisteminde önemli strateji ve politikaların oluşturulması, düzenli kontrol edilmesi, iç denetim kültürünün kurum içinde oluşturulması, bankanın bünyesinde var olan risklerin tespit edilmesi, bu risklere azami ve asgari limitlerin belirlenmesi, bu risklerin yönetim kurulu olarak ölçülmesi, yönetilmesi ve kontrol edilmesine yönelik yapıcı çözümlerin sağlanması ve iç denetim faaliyetlerinin izlenmesi temel sorumluluğudur. Yönetim kurulu belirtilen görevlerini herhangi bir birime devredemez (Yurtsever, 2008).

1.8.2. İç Sistemler Komitesi

11.07.2014 tarihli ve 29057 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Bankaların İç Sistemleri ve İçsel Sermaye Yeterliliği Değerlendirme Süreci Hakkında Yönetmelik’in 4. Maddesinde bankaların maruz kaldıkları risklerin kontrolünün sağlanması ve izlenmesi amacıyla yönetim kuruluna bağlı olacak şekilde iç sistemler komitesinin kurulması gerektiği ifade edilmiştir. Bu yönetmelikte, Yönetim kurulunun denetim komitesinin görev ve sorumluluklarında olmayan işlerinin tamamını veya bir kısmını iç sistemler komitesine devredebileceği belirtilmiştir. İç

sistemler görevleri, icra-i faaliyette bulunmayan yönetim kurulu üyesine veya bu vasfı taşıyan yönetim kurulu üyelerinin oluşturduğu komitelere verilebilir.

Örnek olması açısından Kuveyt Türk Katılım Bankasının iç sistemler komitesinin yapısı incelenmiştir. İç sistemler komitesi, icra-i görevi bulunmayan en az 2 yönetim kurulu üyesinden oluşmaktadır. Muhasebe ve finansal raporlama sisteminde üretilen bilgilerin güvence altında alınmasının sorumluluğu iç sistemler komitesine verilmiştir. Komitenin en az 3 ayda bir veya özel durumlar neticesinde başkanın veya üyelerden birinin davetiyle toplanacağı, toplantı saati, gündemi ve yerinin başkan tarafından belirtileceği, toplantı tarihinden 7 gün önce üyelere bildirileceği belirtilmiştir (KuveytTürk, 2021).

1.8.3. Denetim Komitesi

11.07.2014 tarihli ve 29057 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Bankaların İç Sistemleri ve İçsel Sermaye Yeterliliği Değerlendirme Süreci Hakkında Yönetmelik’in 6. Maddesinde “*yönetim kurulu denetim ve gözetim faaliyetlerinin yerine getirilmesinde kendisine yardımcı olmak üzere üyeleri arasından seçeceği icra-i görevi bulunmayan asgari iki üyesini banka denetim komitesi üyeleri olarak görevlendirir.*” ibaresi gereğince bankaların denetim komitesi kurması gerekmektedir.

Yönetim kurulu üyeleri arasında seçilecek olan denetim komitesi üyeleri için başlıca aşağıdaki vasıfların olması gerektiği yönetmelikte belirtilmiştir:

- Atamanın olduğu tarihten önceki 2 yıl da dahil olmak üzere icra-i görev yapan yönetim kurulu üyelerinden olmaması,
- İç sistemler, mali kontrol ve muhasebe birimler dışında banka ve/veya konsolidasyona tabi ortaklık personeli olmaması,
- Bankada ve/veya konsolidasyona tabi ortaklıklarda nitelik pay sahibi olmaması,
- En az lisans düzeyinde eğitim görmüş ve finans veya bankacılık alanında en az 10 yıllık deneyime sahip olması,

- Hâkim ortağın, icra-i görev yapan yönetim kurulu üyelerinin veya genel müdürün eşi veya ikinci dereceye kadar (bu derece dâhil) kan veya sıhrî hısımlı olmaması.

Denetim komitesinin üyelerinin görev, yetki ve sorumlulukları yönetmelik belirlenmiş olup kısaca aşağıda özetlenmiştir:

- Banka içinde denetim faaliyetinde bulunan birimlerin yönetmelikte ve banka içindeki kurallara uyumunu gözetleyip gerektiği hallerde önlemler noktasında yönetim kuruluna tavsiyede bulunmak,
- Banka içerisindeki birimlerin veya personellerin kendisine ulaşması için iletişimin kanalları oluşturmak,
- İç denetim faaliyetlerini yürüten birimlere atanacak yöneticiler konusunda yönetim kuruluna öneride bulunmak ve görevden alınması sırasında değerlendirmede bulunmak,
- Mevcut iç denetim faaliyetinin yeterlilik seviyesinin ölçülmesine yardımcı olmak, yönetim kurulu tarafından belirlenen iç denetime ilişkin banka içi düzenlemeleri gerçekleştirmek,
- İç denetim faaliyetinde bulunan faaliyetinde bulunan personelin eğitim seviyesini değerlendirmek,
- Müfettişlerin görevlerini bağımsız ve objektif bir şekilde yerine getirip getirmediğini değerlendirmek.

Bunların yanında denetim komitesi bankanın dış denetçilerle olan süreçlerini, finansal raporların güvenilirliği ve bankanın alacağı hizmetler gibi hususlarda da hem ilgili yönetmeliğe hem de kurum için yönetmeliğe uyumun ne seviyede olduğunun belirlenmesi noktasında kilit rol oynamaktadır.

1.8.4. İç Denetim

Uluslararası İç Denetçiler Örgütü (The Institute of Internal Auditors-IIA) iç denetimi, bir kuruluşun operasyonlarına değer katmak ve geliştirmek için tasarlanmış bağımsız, nesnel bir güvence ve danışmanlık faaliyeti olarak ifade etmektedir (IIA, 2021).

Türkiye’de iç denetim alanında ilk kuruluş 1994 Aralık ayında kurulan Türkiye İç Denetim Enstitüsü (TİDE)’sür. 1995 yılında 47 kurucu üyenin girişimiyle sivil toplum kuruluşuna dönüşen “İç Denetim Enstitüsü” ismi ile meslek örgütüne dönüşmüştür. 1996 yılında IIA ve ECIIA üyeliğine kabul edilmiştir (TİDE, 2021).

İç denetim, kurumun risk yönetimi, yönetim ve kontrol faaliyetlerinin yeterliğini ve etkinliğini ölçmek ve onlara katkı sağlamak amacıyla faaliyet gösteren disiplinli ve sistemli yaklaşım sergileyen, birim ve kişilerden farklı ve tarafsız gözle gerçekleştirilen faaliyettir (Güçlü, 2020).

Denetim, bir organizasyonun veya kurumun daha önceden belirlenen kurallara veya amaçlara faaliyetlerinin ve işlemlerinin uygun olup olmadığını inceleyen süreçtir. Denetim faaliyetinin gerçekleştirilmesinden sonra varsa bulgular ortaya çıkarttırılarak rapor yazılır (Bozkurt, 2013).

İç denetim faaliyetinin tam ve eksiksiz bir şekilde yerine getirilmesi için aşağıdaki unsurların tamamı mevcut olmalı ve etkin bir şekilde çalışmalıdır:

- Bütünlük (doğruluk) göstermelidir.
- Yeterlilik ve gerekli profesyonel özeni gösterir.
- Objektiftir ve gereksiz etkilerden uzaktır (bağımsız).
- Kuruluşun stratejileri, hedefleri ve riskleri ile uyumludur.
- Uygun şekilde konumlandırılmış ve yeterli kaynaklara sahip.
- Kalite ve sürekli iyileştirme gösterir.
- Etkili iletişim kurar.
- Risk bazlı güvence sağlar.
- Anlayışlı, proaktif ve geleceğe odaklıdır.
- Organizasyonel iyileştirmeyi teşvik eder (Chartered-IIA, 2021).

Yeminli İç Denetçiler Enstitüsü (Chartered Institute of Internal Auditors) tarafından yukarıda ifade edilen unsurlar ele alınıp detaylandırıldığında aşağıdaki sonuçlara erişilebilir.

Bankalar organisyonel olarak çok geniş kapsamlı yapılardır. Bünyesinde birçok departman ve çalışan bulunmaktadır. Bu sebeple Bankada yapılacak olan denetimler süreçleri bir bütün olarak ele almalı ve etkili iletişim önem kazanmaktadır. Sürekli gelişim halinde olmasından dolayı yeni riskler ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple sürekli iyileştirme, yeterlilik ve profesyonellik, risk bazlı güvence, anlayışlı, proaktif ve geleceğe odaklılık ve organizasyonel iyileştirmeyi önem kazanmaktadır.

Objektiflik ve bağımsızlık iç denetim için en önemli unsurlardan biridir. Banka içindeki denetimler bankanın kendi personeli tarafında icra edilmektedir. Bu durum objektifliğin veya bağımsızlığın zayıflamasına sebep olabilir. Denetimin kalitesini olumsuz yönde etki edebilir. Bundan dolayı denetim faaliyetini yerine getirecek olan birimlerin objektif ve bağımsız olması denetimin kalitesi için son derece önemlidir.

Dünya’da banka denetimine ait kayda değer hususlar ve kaliteli denetimlerin ortaya koyulması için yapılan faaliyetlerdin ilk adımları 1974 yılında Uluslararası Ödemeler Bankası(Bank for International Settlements-BIS) kapsamında faaliyet gösteren ve Basel Bankacılık Denetim Komitesinin üyeleri ABD, Almanya, Belçika, Fransa, Kanada, İtalya, İspanya, İsveç, İsviçre, İngiltere, Hollanda, Lüksemburg ve Japonya’nın merkez bankaları ve bankacılık denetim otoriteleri tarafından şekillendirilmiştir (Kayalı & Yüksel, 2012).

Türkiye’de bankaların iç sistemlerinin nasıl olması yönünde hazırlanan ilk yönetmelik 8 Şubat 2001 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan “Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetim Sistemleri Hakkındaki Yönetmelik” tir. İlgili yönetmelikte 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’na dayanılarak bazı değişiklikler yapılarak 1 Kasım 2006 yılında Resmi Gazete’de “Bankaların iç Sistemleri Hakkındaki Yönetmelik” adı ile yayımlanmıştır. İlgili yönetmelik üzerinde ise 28.06.2012 tarihinde bazı değişiklikler yapılmıştır. Son olarak ise 11.07.2014 tarihinde Bankaların iç Sistemleri Hakkındaki Yönetmelik”in devamı niteliğinde Resmi Gazete’de “Bankaların İç Sistemleri Ve İçsel Sermaye Yeterliliği Değerlendirme Süreci Hakkında Yönetmelik” yayımlanarak nihai hali oluşturulmuş ve güncel durumda ilgili yönetmelik geçerlidir.

“Bankaların İç Sistemleri Ve İçsel Sermaye Yeterliliği Değerlendirme Süreci Hakkında Yönetmelik” te madde 21’de iç denetimin amacı, üst yönetime banka faaliyetlerinin Kanun ve ilgili diğer mevzuat ile banka içi strateji, politika, ilke ve hedefler doğrultusunda yürütüldüğü ve iç kontrol ve risk yönetimi sistemlerinin etkinliği ve yeterliliği hususunda güvence sağlamak şeklinde ifade edilmiştir.

İlgili yönetmelikte madde 22’de İç Denetimi Biriminin yetki ve sorumlulukları, madde 23’de Müfettişlerin nitelikleri ve yetkileri, madde 24’de İç denetimde mesleki özen, madde 25’de İç denetim faaliyetleri, madde 26’da riske dayalı denetim, madde 27’de İç Denetim Planı, madde 28’de Denetim Dönemi, madde 29’da Çalışma programı, madde 30’da Örnekleme metot ve teknikleri, madde 31’de İç denetim raporları, madde 32’de İzleme faaliyetleri, madde 33’de Danışmanlık hizmetleri ve madde 34’de ise Konsolidasyona tabi ortaklıkların denetimi hususlarına yer verilmiştir.

2005 yılında yayımlanan 5411 sayılı Bankacılık Kanunun 32. Maddesinde iç denetim sistemi hakkında hususlara yer verilmiştir. Bankaların bütün birim, şube ve konsolidasyona tabi ortaklıklarını (iştirakler vs.) içeren bir iç denetim sistemi kurmalarının zorunlu olduğu ifade edilmiştir. Bu kapsamda, bankaların faaliyetlerinin ana sözleşmeye, iç yönetmeliklerine, bankacılık ilke ve esaslarına uyumunun müfettişler tarafından denetlenmesi kararlaştırılmıştır.

1.8.4.1. Teftiş Kurulu

Teftiş kelimesi Arapça “fetş” kökünden gelmektedir. Fetş kelimesi Arapçada bir şeyin gerçeğine uygun olarak, aslının ve işlerin iyi yürütülüp yürütülmediği anlamına gelmektedir. Latince de ise teftiş “speccere” bakmak, “in-speccere” içine bakmak anlamında yakından araştırmak ve incelemek manasında kullanılır. Teftiş, denetim (Arapça), revizyon, auditing (İngilizce), expertise (Fransızca) kelimelerinde kontrol sorumluluğunu da bünyesinde barındırır. Kontrol sadece araştırmak ve incelemek değil aynı zamanda yapılan teftiş sonrasında oluşan bulguların düzeltilmesine yönelik önerilerin oluşturmasını da içerir (Okur, 2010).

Teftiş kurulları bankanın bütün birimlerinde, şubelerinde ve konsolidasyona tabi ortaklarında (iştiraklerinde) genel müdür ve yönetim kurulu adına teftiş,

inceleme ve gerektiğinde inceleme-soruşturma yapma yetkisine sahiptir. Teftiş kurullarının amaç, yetki, sorumlulukları banka içindeki raporlar, tüzük ve yönetmenliklerle belirlenir. Teftiş kurulu, bankanın faaliyetlerinin bankacılık esas ve yönetmeliklerine uygunluğunu denetlenerek bankanın faaliyetlerinin etkinliğini ve verimliliğini arttırmayı sağlar. Teftiş kurulu, müfettişlerden oluşur (Yurtsever, 2009).

Teftiş kurulları tarafından gerçekleştirilen denetimler şube denetimi, genel müdürlük ve iştirak denetimi, bilgi teknolojileri denetimi, inceleme ve soruşturma olmak üzere 4'e ayrılmaktadır (Yüksel vd., 2016).

11.07.2014 tarihli ve 29057 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Bankaların İç Sistemleri ve İçsel Sermaye Yeterliliği Değerlendirme Süreci Hakkında Yönetmelik" in 22. Maddesinde iç denetim birimlerinin, bankanın büyüklüğüne, yoğunluğuna, karmaşıklığına ve risklilik düzeyine göre değişmekle beraber bankanın yönetmelik ve mevzuata uygunluğa ilişkin denetimleri aksatmayacak şekilde yeterli sayıda müfettiş ve iç denetim elemanı çalıştırması gerektirdiği belirtilmiştir.

Bankacılık sektöründe işe alım süreçleri en zorlu olan ve en çok yatırım yapılan alanlardan birisi müfettişliktir. Bu sebeple teftiş kurulu bankacılık sektörü için bir okul olarak nitelendirilebilir. Müfettişler görevleri gereği banka içinde birçok birim, iştirak ve şubeyi geniş açıdan görebildikleri için ciddi bir bankacılık deneyimi kazanırlar. Bu durumda kariyer anlamında kendilerine önemli bir avantaj sağlar. İsmail Kaban bu konuyla alakalı ilk olma niteliği taşıyan bir çalışma yapmıştır. 9 büyük bankanın ele alındığı bu çalışmada her banka için toplam 50 veri (10 yıl ve 5 farklı unvan bazında) ve her unvan için toplam 90 veri (10 yıl ve 9 farklı banka bazında) ele alınmıştır. Başka bir ifadeyle, analizler her banka için 10 yıl ve 5 unvan bazında toplanan 50 veri ve her unvan için 10 yıl ve 9 banka bazında toplanan 90 veri içinde müfettiş kökenliğin durumunu göstermektedir (Kaban, 2018).

Tablo 4: Bankalar Bazında Müfettişlik/Müfettişlik Dışı Orijinli Üst Düzey Yöneticilerin 10 Yıllık Görünümü

Banka Adı	Toplam Veri Sayısı	Müfettiş Kökenli Olan Yönetici Dönem (Yıl) Sayısı/Oranı	Murakıp Kökenli Olan Yönetici Dönem (Yıl) Sayısı/Oranı	Memur Kökenli Olan Yönetici Dönem (Yıl) Sayısı/Oranı	Uzman Kökenli Olan Yönetici Dönem (Yıl) Sayısı/Oranı	Mühendis Kökenli Olan Yönetici Dönem (Yıl) Sayısı/Oranı	Bağımsız Denetim Kökenli Olan Yönetici Dönem (Yıl) Sayısı/Oranı
İş Bankası	50	47/%94	-	3/%6	-	-	-
Vakıfbank	50	41/%82	-	4/%8	3/%6	2/%4	-
Ziraat Bankası	50	34/%68	7/%14	3/%6	6/%12	-	-
Halkbank	50	32/%64	-	2/%4	16/%32	-	-
Denizbank	50	24/%48	-	2/%4	24/%48	-	-
Garanti	50	15/%30	-	7/%14	9/%18	19/%38	-
TEB	50	15/%30	7/%14	-	18/%36	-	10/%20
Yapı Kredi	50	10/%20	-	9/%18	14/%28	3/%6	14/%28
Akbank	50	5/%10	-	18/%36	9/%18	8/%16	10/%20

Tabloda da görüldüğü gibi 10 yıl boyunca 5 unvan için toplanan 50 veriye bakıldığında İş Bankasının üst düzey yöneticisini %94'ü müfettiş kökenlidir. İş Bankasından sonra Vakıfbank, Ziraat Bankası ve Halkbank olarak sıralanmaktadır. 2,3 ve 4. Sıradaki bankaların kamu bankası olması dikkat çekmektedir. En düşük oran ise %10 ile Akbank'a aittir. Toplam veri olan 450 içinden müfettişlerin üst düzey yönetici olma oranına bakıldığında ise 223 kişi ile %50 civarında bir oran çıkmaktadır. Bir başka deyişle bankaların ortalamasında üst düzey yöneticilerin yarısı müfettiş kökenlidir.

9 banka ve her birine ait 10 yıllık zaman dilimi dikkate alınarak unvan bazlı müfettiş kökenli olma oranına ilişkin çalışma da yapılmıştır.

Tablo 5: Unvanlar Bazında Müfettişlik/Müfettişlik Dışı Orijinli Üst Düzey Yöneticilerin 10 Yıllık Görünümü

Unvan	Toplam Veri Sayısı	Müfettiş Kökenli Olan Yönetici Dönem (Yıl) Sayısı/Oranı	Murakıp Kökenli Olan Yönetici Dönem (Yıl) Sayısı/Oranı	Memur Kökenli Olan Yönetici Dönem (Yıl) Sayısı/Oranı	Uzman Kökenli Olan Yönetici Dönem (Yıl) Sayısı/Oranı	Mühendis Kökenli Olan Yönetici Dönem (Yıl) Sayısı/Oranı	Bağımsız Denetim Kökenli Olan Yönetici Dönem (Yıl) Sayısı/Oranı
Pazarlama GMY	90	57/%63,3	-	18/%20	15/%16,7	-	-
Krediler GMY	90	51/%56,7	-	4/%4,4	28/%31,1	7/%7,8	-
Genel Müdür	90	43/%47,8	12/%13,3	9/%10	20/%22,2	6/%6,7	-
Muhasebe GMY	90	42/%46,7	2/%2,2	3/%3,3	13/%14,4	1/%1,1	29/%32,2
Operasyon GMY	90	30/%33,3	-	14/%15,6	23/%25,6	18/%20	5/%5,6

90 veri üzerinden yapılan analizde %63,3 oranıyla en çok pazarlama GMY'leri müfettiş kökenli iken %33,3 ile en az operasyon GMY'leri müfettiş kökenlidir. Bazı unvanlar ise müfettiş kökenliğinin yanında müfettişlik dışı orijinli üst düzey yöneticiler de dikkat çekmektedir.

1.8.4.1.1. Müfettişin Nitelik, Görev ve Sorumlulukları

Müfettişlerin görev ve sorumlulukları bankalara göre bazı farklılıklar gösterse de temelde görev ve sorumlulukları aşağıda ifade edilmiştir:

- Teftiş kurulu başkanı, iç sistemler sorumlusu ve yönetim kurulu haricinde banka içindeki herhangi bir kimseye hesap verme sorumluluğu bulunmaması bağımsız ve objektifliğin zedelenmesini engellemektedir.
- Bankaya ait her türlü belgeye, dokümana, evraka ve veriye ulaşma yetkisi bulunmaktadır.
- Müfettişlerin belirli bir mesleki özen ve dikkate sahip olmaları gerektiğinden müfettişlik şartı için aranan öğrenim durumu, deneyim, bilgi ve beceri seviyeleri iç denetim yönetmeliğinde belirtilmelidir.

- İç sistemler yönetmenliğinde belirtildiği üzere, müfettişlerin bankanın tüm faaliyetlerini, yurt içi ve dışı bütün şube, genel müdürlük ve iştiraklerini sınırlama olmaksızın incelenme ve inceleme yetkileri bulunmaktadır.
- Müfettişler incelemeleri sonrasında elde ettikleri bulguları raporlayarak denetim komitesi ve yönetim kuruluna sunarlar.

Müfettişlerin yukarıdaki hususların yanında bilgi sistemlerin gözden geçirilmesi, muhasebe kayıtları ile finansal raporların güvenilirliğin ve doğruluğun incelenmesi, operasyonel faaliyetlerin daha önceden belirtilen kurallara uyumu, iç kontrol uygulamalarının yeterliliğin test edilmesi, bankacılık kanunu ve diğer yönetmeliklere uyumunun incelenmesi, denetimlerden sonra bulguların izlenmesi gibi temel görevleri de bulunmaktadır.

Müfettişlerin iç kontrol ve risk yönetimi sisteminin etkinliğinin ve yeterliliğinin değerlendirilmesi noktasında da görev ve sorumlulukları bulunmaktadır. Etkin bir banka için denetim sisteminin olması için teftiş kurulu, iç kontrol ve risk yönetiminin güvenilir ve etkili bir şekilde kullanılması gerekmektedir (Gürdoğan Yurtsever, 2009).

1.8.4.2. İç Kontrol

İç kontrol, genel olarak baktığımızda kuruluşun faaliyetlerinin hedeflerine ulaşmada etkin ve verimli bir şekilde sürdürülebilmesi için kuruluşun yönetiminin koyduğu kurallara ve politikalara uyulması, kaynakların korunması ve etkin kullanılması, hatalı ve hileli işlerin önlenmesi, suiistimale imkân tanınmaması, muhasebe kayıtlarının tam ve güncel olması ve finansal bilgilerin zamanında hazırlanmasını sağlamak amacıyla gerçekleştirilen yönetme ve işletme politikalarının bütünü olarak ifade edilmektedir (COSO, 2019).

Uluslararası denetim standartları konusunda Dünya’da önemli katkı sağlayan Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü Denetim Standartları Kurulunun (The American Institute of Certified Public Accountants) yayımladığı Denetim Standartları Kurulu (ASB)’nin yayımlamış olduğu 78 nolu denetim standardında iç kontrol şu şekilde ifade edilmiştir. İç kontrol kuruluşların yöneticileri ve diğer personel tarafından yönetilen ve amaçları aşağıda belirtilen hedeflere

ulaşmak için gerçekleştirilen ve güvence sağlamak amacıyla yürütülen süreçtir (Frazier & Spradling, 1996).

- Finansal raporlamanın güvenirliği sağlamak.
- Operasyonların etkinliği ve verimliliği sağlamak.
- Geçerli yasa ve yönetmeliklerle uygunluğu sağlamak.

Süreç ifadesi i kontrolde tek bir olay veya durumu değil işletmenin bütününü ifade eder.

İ kontrolün bankalardaki faaliyetine baktığımızda ise yukarıdaki ifadelerle örtüştüğü görülmektedir. İç kontrol, bankalardaki varlıkların korunması ve nakit varlıkların etkili bir biçimde idare edilmesine yönelik yapılan finansal yönden kontrol edilmesidir (Yurtsever, 2008).

Bankaların sahip olduğu varlıklarının büyük bir bölümünün likit olması etkin bir kontrol sistemine sahip olmasını gerekli kılar. Denetim ve iç kontrol, bankanın her bölümünde oluşması muhtemel riskin kontrol edilmesi veya izlenmesi ile doğrudan ilgilidir (Eke, 1990).

2005 yılında yayımlanan 5411 sayılı bankacılık kanunundaki 29. Maddede yer alan “*Bankalar, maruz kaldıkları risklerin izlenmesi, kontrolünün sağlanması, faaliyetlerinin kapsamı ve yapısıyla uyumlu ve değişen koşullara uygun, tüm şube ve konsolidasyona tbi ortaklıklarını kapsayan yeterli ve etkin bir i kontrol, risk yönetimi ve i denetim sistemi kurmak ve işletmekle ykmldrlr.*” hükmünden dolayı bankalar etkin ve yeterli bir i kontrol sistemi kurmakla sorumludurlar.

Bankaların İç Sistemleri ve İ Sermaye Yeterliliği Değerlendirme Süreci Hakkında Yönetmelik’in 19. Maddesinde iç kontrol biriminin yapısı, organizasyon şeması, raporlama sıklığı, istihdam edilen yöneticinin nitelikleri, iş yapış tarzları ve çalışma biçimleri anlatılmıştır.

1.8.4.2.1. İç Kontrol Personelinin Görev ve Sorumlulukları

İç kontrol faaliyetinin aktörleri görünürde iç kontrol biriminde görev yapan iç kontrol uzmanı olsa bile iç kontrol faaliyeti tüm banka personelinin dahil olduğu ve süreklilik arz eden ve bankanın her kademesinde bulunan bir faaliyettir (Yurtsever, 2008).

Bankaların İç Sistemleri ve İç Sermaye Yeterliliği Değerlendirme Süreci Hakkında Yönetmelik'in 20. Maddesinde iç kontrol personelinin görev ve yetkilerine yer verilmiş olup aşağıda belirtilmiştir:

- 1. Fıkrasında iç kontrol personelinin görevlerini birim veya şubelerde ve genel müdürlükte yürütebileceği, bankanın büyüklüğü, işlem hacmi ve risklilik durumuna göre ilgili yerlerde sürekli personel de istihdam edebileceği belirtilmiştir. İç kontrol faaliyetinin süresi ve yerinin iç kontrol yöneticinin talimatı ile değiştirilebileceği belirtilmiştir.
- 2. Fıkrasında ilgili birimlerden veya şubeden izlemek, incelemek ve kontrol etmek amacıyla iç kontrol personelinin bilgi talep edeceği, yapmış olduğu kontroller sonrasında ise tespitlerini raporlayacağı belirtilmiştir. Raporlama sonrasında uyarı mesajları hazırlayarak ilgili birim ve şubeyle paylaşırlar. Son olarak ise ilgili birim veya şube personelinin bilgisine ve açıklamalarına başvurulur.
- 3. Fıkrasında iç sistemler tarafından uygun görülen ve yönetim kurulu tarafından onaylanan iç kontrol yönetmeliğinde iç kontrol personelinin eğitim durumu, bilgi ve beceri seviyeleri, eğitim durumları ve diğer niteliklere yer verilir.

1.8.4.3. İç Kontrol ve Teftiş Kurulu İlişkisi

Teftiş kurulu ve iç kontrol sürekli birbirleriyle etkileşim halinde olan ve birbirini tamamlayan ayrılmaz bir bütündür. Teftiş kurulu, iç kontrolün verimliliğini ve kalitesini ölçerek beklenen şekilde çalışıp çalışmadığını kontrol eder, kuruluşun amaç ve hedefleriyle örtüşüp örtüşmediğini araştırır (Sabuncu, 2017).

Teftiş kurulu kuruluş içinde etkin bir iç kontrol faaliyetinin sağlar. Teftiş kuruluşu yönetim kuruluna raporlamalar yapar ve önerilerde bulunur. İç kontrol ise iç denetim demek değildir. İç kontrolün teftiş kurulundan ayrılan yönleri olmakla beraber birbirleriyle keşişsen yönleri de bulunmaktadır (Erözbağ, 2009).

Teftiş kurulu ve iç kontrol birbirleriyle sık sık karıştırılsalar da aslında temelde farklı ve birbirinin tamamlayan unsurlardır. Kontrol, denetimden daha önce yapılan ve daha geniş kapsamlı ele alınması gereken faaliyettir. Kontrol, faaliyetlerde devam ederken gerçekleştirilen ve önleyici unsurları da bünyesinde barındırır. Denetim ise faaliyetler tamamlandıktan sonra belirli bir dönemi kapsayacak şekilde geçmişe ele almaktadır. Etkili bir denetim mekanizması etkili bir kontrol mekanizması ile sağlanabilir (Özten & Karğın, 2012).

1.8.4.4. Risk Yönetimi

Bankalar faaliyetleri gereği birçok alanda farklı risklere maruz kalmaktadır. Piyasa, kredi, likidite, operasyonel, yasal, ülke gibi riskler bankaların karşılaşılabileceği risklerdir. Bankalar için risk kavramı ise beklenen ve beklenmeyen, ortaya çıkması ve gerçekleşmesi istenmeyen sonuçların ortaya çıkma ihtimalidir (Eldemir, 2015).

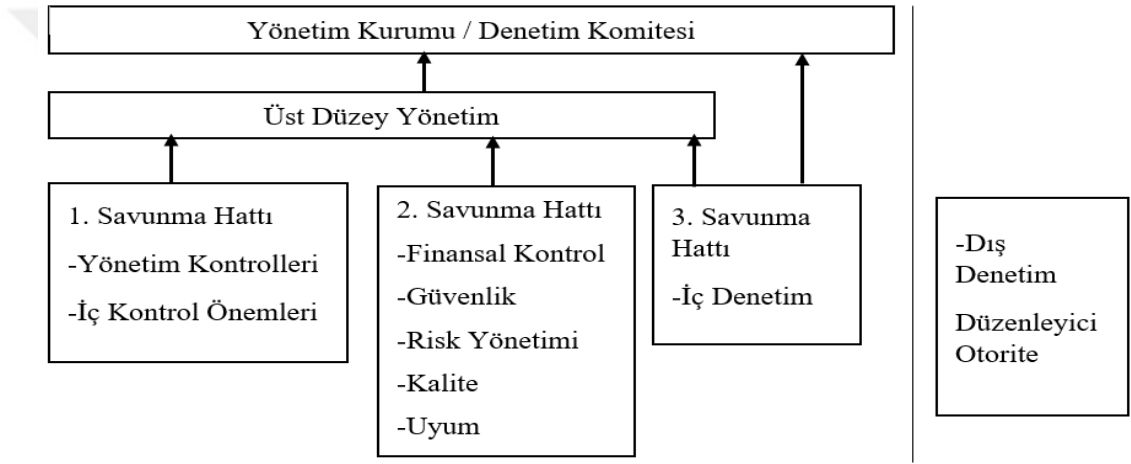
Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik madde 35’de risk yönetimin amaçları aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

- Risk yönetimi sisteminin amacı, bankanın ileride yaşayabileceği olası nakit akımlarına yönelik risk-getiri yapısını, bunla ilişkili olarak faaliyetlerin kalitesini ve seviyesini izlemeye, gerektiğinde değiştirebildiği ve sürekli kontrol altında tuttuğu belirlenen uygulama usulleri, politikalar ve limitler vasıtasıyla, maruz kalınan risklerin konsolide olmayan ve konsolide şeklinde tanımlanmasını, raporlanmasını, ölçülmesini, izlenmesini, kontrol edilmesini ve risk profilleriyle uyumlu içsel sermaye gereksiniminin belirlenmesini sağlamaktır.
- Risklerin farklı boyutlarda değerlendirilmesi için banka içinde yeterli politika ve yönetmelikler olması gerekmektedir. Bu sayede banka içinde uygun ve yeterli bir risk yönetim sistemi tayin edilebilecektir.

- Risk yönetim sisteminin kapsayacağı alan bankaların faaliyetlerinin kompleksliği ve büyüklüğü ile orantılı olarak oluşturulur. Bankalar tarafından ilgili kapsamın yetersiz görülmesi halinde, yapılması gereken faaliyetlerin boyutuna göre on beş günden az olmamak üzere verilecek süre içerisinde bu yetersizliğin giderilmesi zorunludur.

IIA Üçlü Savunma Hattı Modeli kurum içi birimlerin risk yönetimi ve kontrol alanındaki görevlerini tanımlar.

Şekil 4: Üçlü Savunma Hattı Modeli

Kaynak: (IIA, 2013)

Birinci savunma hattını doğrudan riskle karşılaşan risk sahipleri oluşturmaktadır. Risklerin kontrol edilmesi, azaltılması, değerlendirmesine yönelik operasyonel süreçleri oluştururlar. Eksikliklerin tamamlanması için önleyici tedbirler alırlar. Hesap verme sorumlulukları bulunmaktadır.

İkinci savunma hattı ise, riskleri gözlemleyen ve gözetleyen kısımdır. Birinci savunma hattının etkinliğini uyum, kalite, risk yönetimi, güvenlik ve finansal kontrol gibi unsurlarla yaparlar. Kurum içinde etkin bir risk yönetim yapısının oluşması için çaba sarf ederler.

Üçüncü savunma hattı ise diğerlerinden farklı olarak sadece üst yönetime değil aynı zamanda yönetim kurulu/denetim kuruluna da raporlama yapmaktadır. Birinci ve ikinci savunma hatlarının etkinliği ve yeterliği konusunda raporlama yaptığı yerlere güvence verir. Bankalarda ilgili görevi teftiş kurulu gerçekleştirir (İSMMMO, 2019).

İKİNCİ BÖLÜM

KATILIM BANKACILIĞINDA UYUM DENETİMİ

İslami Finans Küresel Raporu 2018 (The Global Report on Islamic Finance 2018), katılım bankacılığı sektörünün İslami finans sektörünün ana unsuru olarak kabul edildiğini belirtti. Bu sektör son yıllarda hızlı bir şekilde büyümüş, 505'ten fazla FFK tarafından yönetilen ve hem Müslüman hem de gayrimüslim ülkelerde dünya çapında 50'den fazla ekonomiye yayılmış olan 1,72 trilyon ABD Dolarına yakın değerlere ulaşarak hızla büyümüştür (Group&World-Bank-Group, 2018) (World Bank Group, IRTI, 2018).

İslami bankacılık yasaları ve yönergeleri. İslam hukuku, İslami bankacılık sektörü için ana referanstır. Ancak İslami bankacılık ilkeleri İslami kurallardan türetildiği için kurallar geleneksel bankaları yönetenlerden önemli ölçüde farklıdır (Algabry vd., 2020).

Bugün uygulandığı şekliyle İslami Finans, ortalama bir Müslüman tarafından pek iyi karşılanmamaktadır. Katılım Bankaları, yetkili makamdan alınan fetvanın bankanın İslami kurallarla uyumuna ilişkin şüpheleri ortadan kaldırmak için yeterli olduğu gerekçesini ortaya koyarak bu soruyu ele almak için çaba sarf etmişlerdir. Fetvalar tek başına müşterileri konvansiyonel bankalardan katılım bankacılığına kaydırmak için yeterli değildir. Ayrıca İslami kurallara uygunluk denetiminin “Evet” veya “Hayır” şeklinde mutlak bir cevaba sığdırılamayacağı, ancak çok uyumlu, daha az uyumlu vb. bir başarı derecesi ile genişletilmesi gerektiği tartışılmaktadır. Bu argüman, bankaların ticari bir bakış açısıyla desteklenmektedir. Bu nedenle bankalar müşterilerini, İslami bir bankaya kaydırmak için ek konfor düzeyi aramaya devam ediyor (Ashraf & Lahsasna, 2017).

2.1.

2.1. Faizsiz Finans Denetimine Yönelik Akademik Çalışmalar

“İslami banka” (Katılım Bankası) etiketini taşıyan tüm finansal kurumlar, gerçekleştirdiği finansal işlemlerinde ve yatırımlarında şeriatın (İslam hukuku) hükümlerini uygulamalıdır. İsimlerinden ve faaliyetlerinden dolayı İslam ekonomisinin bir parçalarıdır. Katılım bankalarında İslami finans kurallarına göre denetiminin bazı hedeflerine ulaşmak için gerçekleştirilmelidir. Bu hedefler; İslami Kurallara uyum sağlamak, İslami Kurallara uyumsuzluk risklerinden kaçınmak ve ortakların güvenini kazanmak için İslami Kuralları temel alan iç kontrol sistemi kurulması (Chapra & Ahmed, 2002).

İslami kurallara uygunluk denetiminde, İslami esaslar ve kurallar ile uyumlu değerleri test etmek için kullanılabilecekleri için geleneksel denetimin tüm tekniklerini ve mekanizmalarını reddetmemektedir (AbdulAziz vd., 2019).

Finans sektöründe geleneksel denetimden elde edilen denetim tekniklerinin İslam toplumunun sosyo-ekonomik altyapısı ve kültürü ile ilgilidir. Katılım bankacılığı uyum denetiminin amacı, geleneksel finans kurumlarındaki denetime benzer (Yahya, 2018).

Ancak, katılım bankacılığı denetiminin katılım bankalarının işlemlerinin İslami ilke ve kurallarına uygun olduğuna dair güvence sağladığından bahseden Faizsiz Finans Kuruluşları (FFK) için 1 No'lu Denetim Standardına dayalı olarak farklılıklar ortaya çıkmaktadır. İslami kurallara göre denetim, paydaşlara belirli bir düzeyde güvence verir. Ancak, denetimi gerçekleştirecek olan katılım bankacılığı İslami kurallar uygunluk denetimleri denetçisinin hem finansal hem de İslami kurallardaki bilgi ve mesleki yetersizliği ihtimali ve tam bağımsız olamaması gibi zayıf yönü ve sorunu vardır. Zira İslami kuralların temel amacı insanları hem bu dünyada hem de ahirette korumak ve fayda sağlamaktır. Karları maksimize etme amacına izin verilebilir ancak bu ana amaca tabidir (Laldin, 2011).

Bu nedenle, şirketin adil ve doğru bir görünümünü sunup sunmadığını değerlendirmek için çoğunlukla finansal tabloyu vurgulayan geleneksel denetim, İslami kuralların amaçlarını karşılamada yetersizdir ve bu nedenle katılım bankaları için bir çerçeve olarak uygun değildir (Muhammad & Mustafa, 2017).

Katılım bankalarının denetimi konvansiyonel bankaların denetiminden yöntem noktasında kısmen benzerlik gösterse de amaç olarak ciddi ayrışmalar bulunmaktadır. Katılım bankaları faaliyetlerini İslami kurallara ve esaslara göre gerçekleştirdiği için ilgili kurallara ve esas uyum önem arz etmektedir. Bu çalışmada katılım bankalarının İslami ilke ve kurallara, İslami kurallarına uyumsuzluğuna ilişkin riskler ele alınmaktadır.

İslami kural ve esasların dikkate alındığı FFK'nın denetimine yönelik yapılan çalışmalar ele alınmıştır.

Yaacob ve Donglah şariat hükümlerinin uygulandığı Brunei'deki iki üniversiteden yüksek lisans öğrencilerinin İslami kurallara uygunluk denetimi hakkında görüşleri için çalışmalar yapmışlardır. Çalışmalarını sonucunda ise lisansüstü öğrencilerinin çoğunluğunun İslami kurallara uygunluk denetim kavramından habersiz olduğunu göstermektedir. Ayrıca öğrenciler İslami kurallara uygunluk denetimi ile geleneksel denetim arasındaki farkı da bilmemektedir. Şüphesiz bu öğrencilerden bazıları bu sektörde çalışacak olup FFK'nın denetiminin kapsamının geleneksel denetimden daha geniş olduğunu ve doğru olduklarını düşünüyorlar (Yaacob & Donglah, 2012).

5 farklı FFK'nın denetim yöneticileri ile Yahya ve Mahzan mevcut İslami kurallar temelli denetim uygulamalarının yeterliliğini araştırdıkları çalışmalarında 5 görüşme gerçekleştirmiştir. Malezya Merkez Bankası, denetimde gerçekleştirilecek faaliyetler için Şariat Yönetişim Çerçevesini oluşturmuş olmasına rağmen, yapılan görüşme sonucunda uygulamada istenilen düzeye henüz ulaşılmadığını, denetimin halen gelişme aşamasında olduğunu tespit etmiştir. İlgili çerçevede oluşturulan hususlar; iç denetçiler arasında İslami kurallar temelli denetim anlayışını artırmak, iç denetçilerin İslami bilgilerini geliştirmek, denetim çerçevesinin standardizasyonu ve İslami kurallar denetimi için denetim programı tasarlamak için genel kılavuzlar sağlamak (Yahya & Mahzan, 2012).

2012 yılında Yaacob FFK'nın İslami kurallara uygunluk denetimlerinde makul güvence verememesinden dolayı FFK'nın denetiminin sorunlarına ve zorluklarına odaklanmıştır. Çalışmada acil sorunlardan ve durumlardan 4'ü

vurgulanmış olup bunlar hesap verebilirlik, bağımsız, yetkin ve hakim denetçilere ihtiyaç olduğu belirtilmiştir (Yaacob, 2012).

2013 yılında Kasim ve Sanusi Malezya'da faaliyet gösteren 21 FFK'da çalışan 85 denetim faaliyetleriyle bağlantılı kişiler üzerinde bir anket gerçekleştirmiştir. Anket sonuçları mail yoluyla ve doğrudan elden alınmıştır. Ankette, FFK'nın doğrudan ve/veya dolaylı olarak İslami kurallara uygunluk/denetim sürecine dâhil olan uygulayıcıların denetimine ilişkin standartlar, denetçilerin nitelikleri ve bağımsızlığı konularında bakış açılarını incelemektedir. Çalışma sonucunda Malezya'daki FFK denetim uygulamalarında profesyonel İslami kurallara ilişkin standartlara ihtiyaç duydukları tespit edilmiştir. Hem İslami konularda hem de muhasebe/denetim niteliklerine sahip kıt becerikli denetçiler ve bağımsızlığa yönelik kendi kendini gözden geçirme tehdidi konusu FFK'nın itibarını ve imajını etkileyebileceği belirtilmiştir. Hâlihazırda FFK'nın büyük ölçüde büyümesiyle paralel olacak zorunlu düzenlenmiş profesyonel İslami kurallar temelli denetçi kodu bulunmadığından, bulgular denetçilerin niteliklerinin ve bağımsızlığının önemini pekiştirmektedir(N. Kasim, 2013).

Uddin Hossain Ullah tarafından 2013 yılında temelde İslami ve geleneksel denetimlerin ele alındığı çalışmada İslami konuların geleneksel denetime göre eksik olduğu noktaları belirlemişlerdir. Ayrıca, İslami çerçevede denetim faaliyetlerinin nasıl olması gerektiğini ortaya koymuşlardır. Katılım bankalarının İslami kurallara göre denetimini gerçekleştiren denetçilerinin de bağımsızlık, yeterlilik ve hesap verebilirlik olmaları gerektiği ifade edilmiştir (Uddin vd., 2013).

Katılım Bankacılığında İslami kurallara uyuma yönelik gerçekleştirilen iç denetim ile geleneksel iç denetim karşılaştırmış olup aşağıdaki sonuç elde edilmiştir.

Tablo 6: Geleneksel İç Denetim ve Katılım Bankacılığı İç Denetim Arasındaki Fark

Kritik Özellikler	Geleneksel İç Denetim	Katılım Bankacılığı İslam Kurallara Uygunluk İç Denetimi
Tanım	Bağımsız, tarafsız bir güvence ve danışmanlık faaliyetidir.	FFK'nın tüm faaliyetlerinin İslami kurallara uygunluğunun incelenmesidir.
Amaç	Bir organizasyonun operasyonlarına değer katmak ve geliştirmek.	FFK'nın faaliyetlerinin ve işlemlerinin İslami kurallara uygun olmasını sağlamak.
Kapsam	Geleneksel iç denetçiler, bir kuruluşun yönetim ve yönetim kontrollerine odaklanır ve mali tabloyu değerlendirir.	FFK'nın tüm işlemlerini, ürünlerini, politikalarını, anlaşmalarını ve sözleşmelerini, mali tablolarını ve raporlarını içeren tüm faaliyetlerin İslami kurallara uygunluğunu kontrol eder.
Denetçinin Niteliği	Denetçi akademik, mesleki ve ahlaki niteliklere sahip olmalıdır.	Denetçi akademik, mesleki ve İslami bilgiye sahip olmalıdır.
Raporlama ve Açıklamalar	Yalnızca kamuoyunu ilgilendiren sınırlı bilgi açıklamaları ve rapor genellikle ekonomik konuları sunar.	İslami etik değerlere dayalı olarak ekonomik ve sosyal konuları dikkate alarak tüm paydaşları ilgilendiren tam bilgi açıklamaları
Odak	Daima kuruma ve bireylere yönelik	Her zaman toplum veya topluluk odaklıdır.

Kaynak: (Uddin vd., 2013) ve (Algabry vd., 2020)

Kasim Handoyo Sanusi 2013 yılında Malezya ve Endonezya'daki mevcut denetim uygulamalarının kapsamını incelemiştir. Malezya'nın küresel İslami finans merkezi olmak için köklü girişimlerde bulunduğu ve Endonezya'nın FFK için kendi İslami kurallara uygunluk denetimi el kitabına sahip olduğundan bu iki ülkenin seçildiğinden bahsedilmiştir. Endonezya'nın denetim el kitabının olmasına rağmen Malezya'nın İslami kurallara uygunluk denetiminin daha iyi olduğu bulunmuştur (Kasim vd., 2013).

2.2. Faizsiz Finans Denetim Standartları

AAOIFI tarafından yayımlanan ve Türkçeye çevrilen dış denetçiye (bağımsız deneticiye) ilişkin 6 adet FFDS incelenmiş olup ilgili standartların iç denetime katkıları ele alınmıştır. Bölümün sonunda katılım bankacılığı denetimleri iç denetçisi ile arasındaki farklılıklar ele alınmıştır.

14.12.2019 tarihinde 30978 sayılı Resmi Gazete’de FFK bağımsız denetimini yürüten denetçiler için etik kural ile birlikte 6 adet FFDS yayımlanmıştır. Etik kurallar yayımlandığı tarihten itibaren, FFDS 6; Fıkhi Denetim ise 1 Ocak 2021 ve sonrasında yapılacak denetimlerden itibaren, diğer standartlar ise 1 Ocak 2020 ve sonrasında yapılacak denetimlerde ihtiyari bir şekilde uygulanabilecektir. AAOIFI tarafından yayımlanan ve Türkçeye çevrilen standartların Türkçe ve İngilizce karşılıkları aşağıda belirtilmiştir (KGK, 2021b).

Tablo 7: AAOIFI Faizsiz Finans Denetim Standartları

Standart No	Standart Adı	Türkçe Karşılığı
1	Objective and Principles of Auditing	Bağımsız Denetimin Amacı ve İlkeleri
2	Auditor’s Report	Bağımsız Denetçi Raporu
3	Terms of Audit Engagement	Bağımsız Denetim Sözleşmesinin Şartları
4	Testing for Compliance with Sharia’s Rules and Principles by an External Auditor	Bağımsız Denetçi Tarafından Fıkhi İlke ve Kurallara Uygunluğun Test Edilmesi
5	Auditor’s Responsibility to Consider Fraud and Error in an Audit of Financial Statements	Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hata ve Hileye İlişkin Sorumlulukları
6	External Shari’ah Audit (Independent Assurance Engagement on an Islamic Financial Institutions’s Compliance with Shariah Principles and Rules)	Fıkhi Denetim (Faizsiz Finans Kuruluşlarının Fıkhi İlke ve Kurallara Uygunluk Sağlamasına Yönelik Güvence Denetimi)
-	External Shari’ah Audit (Independent Assurance Engagement on an Islamic Financial Institutions’s Compliance with Shariah Principles and Rules)	Faizsiz Finans Kuruluşlarının Bağımsız Denetimini Yürüten Denetçiler İçin Etik Kurallar

Kaynakça: (Çetin, 2020)

KGK web sitesinde 6 standartın ve etik kuralların muhtelif tarihlerde yürürlüğe gireceği ifade edilmiştir. Fakat ilgili standartların ve etik kuralların resmi gazete hangi tarihte yürürlüğe gireceği açık bir şekilde ifade edilmemesi bir çelişkiyi de beraberinde getirmektedir. Ayrıca, KGK'nın web sitesinde AAOIFI'nin standartlarının uygulanmasının ihtiyari olarak belirtilmesi katılım bankalarında uygulamanın istenilen seviye gelmesinde ve tüm katılım bankalarında birlik sağlanmasında engel teşkil edebilir. Bahreyn, Kuveyt ve Suudi Arabistan menşeli olan sırasıyla Albaraka Türk, Kuveyt Türk ve Türkiye Finans Katılım Bankaları kendi menşei olduğu ülkedeki mevzuat gereği AAOIFI'nin standartlarını uygulayabilmektedir. Fakat son yıllarda kurulan ve kamu bankası olması özelliği taşıyan Türkiye Emlak Katılım, Vakıf Katılım ve Ziraat Katılım Bankaları güncel durumda ihtiyari olarak uygulayabilecek olması bütün katılım bankaları içinde birlikte hareket edilmesini zorlaştırmaktadır. Ayrıca, yeni kurulan kamu katılım bankalarında ilgili standartları uygulaması için yeterli ve bu konularda ihtisaslaşmış insan kaynağına da ihtiyaç duymaktadır (Çetin, 2020).

Bu kısımda ise dış denetçiye yönelik yayımlanan AAOIFI'nin standartlarının iç denetime katkıları neler olabilir ele alınmıştır. İlgili standartların birçoğunun ihtiyari olarak uygulanabileceği resmi gazete belirtilmesinden dolayı katılım bankaları tarafından uygulanabilirliğinin sınırlı olacağı düşünülmektedir. Aşağıda her bir standart incelenmiş olup iç denetime yapabileceği katkılar incelenmiştir.

2.2.1. FFK'nın Bağımsız Denetimini Yürüten Denetçiler İçin Etik Kurallar

FFK'nın Bağımsız Denetimini Yürüten Denetçiler İçin Etik Kurallar adlı standart 14 Aralık 2019 tarihli ve 30978 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 660 sayılı KHK ile yürürlüğe girmiştir. Denetçilere yönelik etik kuralların işlendiği standart 8 maddeden oluşmakta olup 7. Madde çıkartılmıştır. KGK'nın web sitesinde FFK'nın Bağımsız Denetimini Yürüten Denetçiler İçin Etik Kurallar standardının yürürlük tarihinin yayımlandığı tarih olduğu belirtilmiştir (KGK, 2021b). Önemli görülen hususlar aşağıda ele alınmıştır.

2.2.1.1. Etik Kuralların Amaçları

Bu kısımda etik kuralların amaçları belirtilmiştir. Bağımsız denetçilerin öncelikle Allah-u Teala'nın emir ve yasaklarına uyma motivasyonu ile bu etik kurallara riayet edeceği belirtilmiştir. Etik kuralların amaçları ise;

- Bağımsız denetçilerin olağan mesleki etik kurallarının yanı sıra İslami açıdan değerlendirilen etik kurallara ilişkin bilincinin artmasını ve etik farkındalığının yükselmesini sağlamak,
- Finansal tablolardaki bilgilerin doğruluğunu ve güvenilirliğini arttırmak böylelikle denetçinin yapmış olduğu faaliyete olan güveni arttırmaktır.

2.2.1.2. Bağımsız denetçiler İçin Etik İlkelerin Dini Dayanakları ve Etik İlkeler

Etik ilkeler İslam dininin vazgeçilmez bir parçasıdır. Etik ilkelerin başlıca dini dayanakları dürüstlük, insanın yeryüzündeki halifeliği ilkesi, ihlas, takva, erdemli olma ve işini mükemmel yapma, Allah'ı Teâla korkusuyla davranma ve sonunda ona hesap verecek olmanın bilincinde olmak şeklindedir. Denetçini tüm davranışlarını değerlendirmeli ve kendini hesaba çekmelidir.

İslami ilke ve kurallara aykırı olmamak kaydıyla FFK için belirlenen etik ilkeler; güvenilirlik, meşruiyet, tarafsızlık, mesleki yeterlilik ve özen, inanç esaslarına göre davranma ve mesleki davranış ve teknik standartlar ilkeleri benimsenmiştir.

2.2.1.3. AAOIFI Etik İlkeler ile IESBA Etik İlkelerin Karşılaştırılması

22.09.2019 tarihinde 30896 sayılı Resmi Gazete'de uluslararası standartlara uyum sağlamak için Uluslararası Etik Standartları Kurulu (IESBA) tarafından "International Ethics Standards Board for Accountants" başlığıyla yayımlanan standartın mevzuata kazandırılması amacıyla yayımlanan denetçiler için Etik Kurallarda (Bağımsız Standartlar Dahil) etik kuralların temel ilkeleri; dürüstlük, tarafsızlık, mesleki yeterlilik ve özen, sır saklama ve mesleğe uygun davranış olarak belirtilmiştir.

Her iki standartta belirtilen etik ilkelere bakıldığında benzer özellikleri bünyelerinde barındırdığı görülmektedir. En önemli farka bakıldığında AAOIFI'nin ilkelerinde tabiatı gereği temeli İslam esasları ve kurallarına dayandırılmıştır.

2.2.1.4. Katılım Bankalarının Etik İlkelerinin Karşılaştırılması ve Öneriler

Katılım Bankalarının yayımlamış olduğu etik ilkeler politikasına bakıldığında ise;

Kuveyt Türk Katılım Bankasının genel etik ilkeleri; dürüstlük, tarafsızlık, şeffaflık, gizlilik ve etik gözlüğü şeklindedir (Kuveyt Türk, 2019).

Albaraka Türk Katılım Bankasının genel etik ilkeleri; dürüstlük-helal kazanç, tarafsızlık, güvenilirlik, saydamlık, toplumsal yararın gözetilmesi ve çevreye saygı ve bilgi suiistimali şeklindedir (Albaraka Türk Katılım Bankası, 2018).

Türkiye Finans Katılım Bankasının temel etik ilkeleri; dürüstlük, adalet, tarafsızlık, güvenilirlik, uyum, saydamlık ve toplumsal yararın gözetilmesi ve çevreye saygı şeklindedir (Türkiye Finans, 2019).

İlgili bankaların yayımlamış oldukları etik ilkeler incelendiğinde AAOIFI'nin yayımlamış olduğu etik ilkelere ziyade IESBA tarafından yayımlanan standarttaki etik ilkelere daha yakın olduğu görülmektedir.

Kamu desteğiyle son yıllarda kurulan Emlak Katılım, Vakıf Katılım ve Ziraat Katılım Bankalarına ilişkin etik ilkelere ulaşılamamıştır.

Katılım bankalarının etik ilkelerinde inanç esaslarına göre davranma ve mesleki davranış etik ilkenin olmaması katılım bankacılığı ilkelerine uyum noktasında güveni azaltacağı düşünülmektedir.

2.2.2. FFDS 1: Bağımsız Denetimin Amacı ve İlkeleri

14 Aralık 2019 tarihinde ve 30978 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 660 sayılı KHK ile yürürlüğe Yayınlanan standartlardan 1-5'in yürürlük tarihi 1 Ocak 2020 olarak belirtilmiştir.

2.2.2.1. Denetimin Amacı

Bağımsız denetçi, FFK tarafından oluşturulan finansal tabloların Fıkhî ilke ve kurallara, KGK tarafından yayımlanan standartlara (AAOIFI'den çevrilen) ve kuruluşun aktif olduğu ülkedeki standartlara ve uygulamalara göre hazırlanıp hazırlanmadığı noktasında görüş vermektedir.

İç denetim faaliyetinin amacı genel olarak ise incelenen alanlara yönelik objektif değerlendirmenin yapılıp öneri ve tavsiyelerinin verilmesidir (Yurtsever, 2015). İç denetçi tarafından yürütülecek olan uyum denetiminde ise AAOIFI tarafından dış denetçiler için amaçlanan İslami kurallara uyum amaçlanabilir.

Bağımsız denetçinin görüşü FFK'da belirtilen hususlara ilişkin uyumu noktasında bir güvence verse de kuruluşun ileriki dönemlerdeki başarısı, etkinliği ve verimliliği noktasında bir güven olarak kabul edilemez. Aynı şekilde, iç denetçi tarafından gerçekleştirecek uyum denetiminde de FFK'nın başarısına yönelik ileriye dönük tahmininde bulunulmaz.

2.2.2.2. Denetimin Kapsamı

Bağımsız denetimin kapsamının Fıkhî ilke ve kuralların ilgili hükümlere, FFDS'e, Fıkhî ilke ve kurallara aykırı olmayan mevzuata, denetim sözleşmesinin şartları ve raporlama yükümlülüklerine göre belirleneceği belirtilmiştir.

Bankalar tarafından günümüzde yürütülen iç denetim faaliyetinde hem finansal nitelikteki işlemleri ve finansal nitelikteki olmayan işlemleri kapsamaktadır (Yurtsever, 2015). Fakat iç denetim faaliyetinde İslami kurallara aykırı olmayan mevzuat veya İslami kurallara yönelik bir kapsam çizilmemektedir. İç denetçi tarafından yürütülecek olan iç denetim uyum denetiminde de İslami kurallara uygun mevzuata ve İslami kurallara yönelik bir kapsam oluşturulmalıdır.

2.2.2.3. Makul Güvence

Bağımsız denetçi, gerçekleştirmiş olduğu denetim faaliyeti ile FFK'nın finansal raporlarında ciddi bir yanlışın veya eksikliğin olmadığına dair makul güvence sağlamaya çalışmaktadır.

İç denetçi gerçekleştirdiği uyum denetiminde finansal tabloların İslami kurallar açısından doğru tutulup tutulmadığı konusunda makul güvence vermelidir.

Denetçi, FFK tarafından oluşturulan finansal raporlar hakkında bir görüş bildirmek zorunda iken ilgili raporların Fıkhî ilke ve kurallara ve mevzuata uygun olarak hazırlanması ve sunulması sorumluluğu finansal kuruluşun yönetimine aittir.

AAOIFI'nin standartlarında kısaca ilgili finansal raporların denetlenmesi yönetimin beyan etme sorumluluğunu ortadan kaldıramayacağı ifade edilmektedir.

2005 yılında yayımlanan 5411 sayılı Bankacılık Kanunun “Sorumluluk” kısmıyla alakalı olan 41. Maddesinde “Yönetim kurulu, bu Kanunun 37’nci maddesi uyarınca faaliyetlerin muhasebeleştirilmesi, finansal tabloların hazırlanması, onaylanması, denetlenmesi, yetkili mercilere sunulması ve yayımlanması dâhil finansal raporlama sistemini, görev, yetki ve sorumlulukları belirlemek, bilgi sistemlerini yeterli hale getirmek ve uygulamayı gözetmekle yükümlüdür.” İbaresini yer almaktadır.

Bankacılık Kanunu da AAOIFI gibi kuruluşların denetlenen finansal raporların yetkili yerlere beyan edilmesi sorumluluğunun kuruluşun yönetiminde olduğu ifade etmektedir. İslami kurallara uyuma yönelik iç denetiminde de finansal raporlarında beyanında esas sorumlu kuruluşun yönetimidir.

2.2.3. FFDS 2: Bağımsız Denetçi Raporu

Bağımsız denetçinin raporunun anlatıldığı bu kısımda genel olarak iç denetçinin raporuyla benzerlik gösterdiği görülmektedir. FFDS’de bağımsız denetçinin raporunun temel unsurlarına bakılacak olursa;

Bağımsız denetçi uygun bir başlık seçmelidir. Sözleşmeye ve ülke içindeki mevzuata uygun şekilde bir muhataba yönelik rapor düzenlenmelidir. Raporun açılış ve giriş paragraflarında finansal tabloların kapsadığı dönemler ve tarih hakkında bilgiler yer almalıdır. Giriş paragrafında finansal tabloların ve kuruluşun Fıkhî ilke ve kurallara uygun olarak faaliyet göstermesi yükümlülüğünün FFK’nın yönetiminin sorumluluğunda olduğuna dair bir açıklama ve yürüttüğü denetime dayanarak denetçinin finansal tablolara ilişkin görüş verme sorumluluğuna dair bir açıklama içermelidir. Kapsam paragrafında gerçekleştirilen bağımsız denetimin FFDS’e ve

fikhî ilke ve kurallara aykırı olmayan ÷lke içindeki mevzuat ve standartlara uygun olarak gerçekleştiği belirtilir. Görüş paragrafında finansal tabloların FFK'nın danışma komitesi tarafından belirlenen fikhî ilke ve kurallara ve finansal raporlama çerçevesinde uyumu gösterip göstermediği ve finansal tablolarında yasal yükümlölüklerle uyumlu olup olmadığına ilişkin görüş belirtilir.

2.2.3.1. Bağımsız Denetçi Raporunun İ Denetçi Raporuna Katkısı

FFDS'de bağımsız denetçinin 4 farklı şekilde görüş verebileceği ifade edilmiş olup bunlar; “doğru ve gerçeğe uygun bir görünüm sağladığına yönelik görüş”, “sınırlı olumlu görüş”, “uygun bir denetimi gerçekleştirebilmesi için yeterli kanıt olmadığı durumlarda beyan ettiği görüş” ve “yetersiz açıklamalardan olumsuz görüş” tür.

İ denetçi uyum denetimine ilişkin gerçekleştirdiği raporunun görüş kısmında burada belirtilen 4 farklı görüşü türünü değerlendirmelerinde kullanabilir. Ayrıca, bağımsız denetçi için FFDS'de aşağıda belirtilen olumlu görüş dışında bir görüş verilmesine sebep olabilecek iç denetçi için de geçerli olabilir;

- Denetçinin görev sürecinin FFK tarafından seçilmesi veya izin verilmesi,
- Fiziki stok sayımının gözlemlemesine veya yapılmasına imkân tanınmaması,
- Muhasebe kayıtlarının yetersiz olmasından dolayı denetçinin uygun gördüğü bir denetim prosedürün uygulanamaması.
- Çalışmanın kapsamının sınırlandırılması,
- FFK'nın danışma kurulunun belirtmiş olduğu fikhî ilke ve kuralların uygulamada yönetimle anlaşmazlığın olmasıdır.

Katılım bankalarının denetim ve faaliyet raporları incelendiğinde İslami kurallara yönelik uygunluk denetimi yapılmasına veya yapıldığına yönelik herhangi bir ibare bulunmamaktadır. İslami kurallara yönelik hem bağımsız hem de iç denetçi tarafından uygunluk denetiminin yapılmasına yönelik gereklilikler denetim ve faaliyet raporlarında belirtilmelidir.

2.2.4. FFDS 3: Bağımsız Denetim Sözleşmesinin Şartları

İlgili standart, bağımsız denetçi ile FFK arasındaki imzalanacak denetim sözleşmesinin şartlarını içermektedir. FFK’da uyuma yönelik gerçekleştirilecek iç denetim faaliyetini yürüten iç denetçi hali hazırda kurum içinde çalışan bir personel olduğu için bu sürece bu standart özelinde herhangi bir katkısı görülememiştir.

2.2.5. FFDS 4: Bağımsız Denetçi Tarafından Fıkhi İlke ve Kurallara Uygunluğun Test Edilmesi

Standartta yer alan aşağıdaki hususlar hem bağımsız denetçi hem de iç denetçi için geçerlidir.

Standart FFK’nın İslami ilke ve kurallar göre uygunluğunun test edilmesini içermektedir. Standartın amacı FFK’nın denetimini gerçekleştiren denetçiye İslami ilke ve kurallar yönünden rehberlik etmek ve standart oluşturmaktır.

Denetçi FFK’nın denetimini gerçekleştirirken kuruluşun İslami ilke ve kurallara uygun olarak faaliyet gösterdiğine ilişkin yeterli ve uygun denetim kanıtları bulmalıdır. Denetçinin kuruluşun finansal tablolarına ilişkin önemli bir sorunun olmadığı konusunda bir kanıya varması elde ettiği kanıtlarla ilişkilidir. Makul güvenceyi tüm denetim sürecine göre verebilir.

Ayrıca, denetçi kuruluşun danışma komitesi tarafından belirtilen kural ve esaslara göre de kuruluşu denetler ve makul güvenceyi bu esaslara göre de verir.

2.2.5.1. İç Denetçinin Çalışmasının Kapsamı

Standartta aşağıda belirtilen bağımsız denetçinin çalışmasının kapsamı aynı zamanda iç denetçinin çalışmasının kapsamı olarak da değerlendirilebilir. Denetçinin çalışmasının kapsamı şu şekilde belirtilmiştir:

- FFDS yanında FFK’nın danışma komitesi tarafından belirtilen fetva ve kararlara göre kuruluşun faaliyetlerinin değerlendirilmesi.
- Denetçinin danışma komitesi üyelerinin yetkinliklerinin değerlendirilmesi konusunda herhangi bir sorumluluğu bulunmamaktadır.
- Denetçi, kuruluşun yeni ürün çıkarma veya mevcut ürünün geliştirilmesi süreciyle alakalı üst yönetim, iç kontrol ve danışma komitesinin

değerlendirmeleriyle beraber Fıkhi ilke ve kurallara uygunluğu incelenir. İlgili ürünlerin incelendiğine dair belgeleri inceler ve uygun bulunduğuna yönelik ikna olur.

- Denetçi danışma komiteleri tarafından çıkarılan mevcut veya eski fetvaların gözden geçirildiğine dair incelemelerde bulunur.
- Test yöntemiyle danışma kurulu tarafından belirtilen fetva ve kurallara uygunluk denetlenir.

FFDS’de ise bağımsız denetçinin bakış açısının iç denetçinin bakış açısından farklı olacağı belirtilmiştir.

2.2.6. FFDS 5: Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hata ve Hileye İlişkin Sorumlulukları

Hata ve hileye yönelik hususların ifade edildiği bu standarttın amacı denetçilere FFK’nın denetiminde hata ve hile riskine yönelik rehberlik sağlamaktır. FFK’nın üst yönetimi hata ve hilenin tespit edilmesindeki ana sorumlulardır.

Bu standart ile denetçinin denetimi esnasında hata ve hileye ilişkin emarelerin bulunmasından dolayı uygulayacağı minimum prosedürler belirtilmiştir. Hile ve hataya ilişkin hususların anlatıldığı bu standarttaki ibareler hem bağımsız denetçi hem de iç denetçi için geçerli kabul edilebilir.

İlgili standartta hata, kasıtlı olmadan finansal tablolarda bazı açıklamalara ve tutarlara yer verilmemesi şeklinde ifade edilmiştir. Hata detaylandırılacak olursa; muhasebe hesaplarının yanlış yorumlanmasından veya gözden kaçmasından dolayı olması gerektiğinden farklı bir şekilde değerlendirilmesi, İslami ilke ve kuralların yanlış uygulanması ve yanlış değerlendirilmesidir.

2.2.6.1. Hilenin Tanımı ve Hile İçeren Durumlar

FFK’nın üst yönetiminden, çalışanlarına ve ilişkili 3. Kişilere kadar bir veya birden fazla kişinin yasalara aykırı ve haksız bir şekilde kazanç ve menfaat elde etmek amacıyla kandırma içeren eylemler hile olarak ifade edilmektedir.

Hile içeren davranışlar ise şu şekilde belirtilmiştir:

- Katılım hesabı sahiplerinin fonlarının kötüye kullanılması ve imzalanan sözleşmelerin ihlali.
- FFK'nın elde ettiği karların mevduat sahiplerine bilinçli bir şekilde yanlış dağıtılması.
- Katılım bankasındaki fonların amacı dışında kullanılması.
- FFK'nın üst yönetimi tarafından ilgili kuruluşun danışma komitesine, denetçilere, yatırımcılara ve pay sahiplerine bilinçli bir şekilde bilgi vermeyi açıklamamak veya bilgiyi gizlemek.
- FFK'nın danışma komitesi tarafından oluşturulan fetva ve kuralların bilinçli bir şekilde ihlal edilmesi veya yanlış yorumlanması.
- Finansal tabloları oluşturan belge, kayıt ve dokümanların bilinçli bir şekilde manipüle edilerek tabloların gerçekten uzak bir şekilde oluşturulması.

2.2.6.2. Denetçinin Sorumluluğu

Denetçi ayrıca hata ve hile içermediğine yönelik de makul bir güvence verir. Denetçi ilgili hata ve hilenin önlenmesinden sorumlu değildir ama yapılan denetim caydırıcı bir unsur barındırır.

Hata ve hilenin tespitine yönelik denetçi makul bir denetim planlanması ve tasarlanması yapmaz veya hata ve hileyi tespit edip gerekli kurum veya kişilere raporlamaz ise denetçi ihmal ve kusurlu davranıştan sorumlu tutulur.

FFK'nın danışma komitesinin yayımladığı fetva ve kararların uygulanması konusunda denetçi mesleki şüphecilikle hareket etmelidir. Denetçinin yapmış olduğu incelemeler neticesinde bir hata ve hile tespitinde bulunamıyor ise elindeki verilerin doğru olduğunu kabul etmelidir. Ayrıca, denetçinin elindeki belgelerin gerçek olduğunu ispat etme konusunda uzman veya eğitilmiş olması beklenmez.

2.2.6.3. Hata ve Hilenin Değerlendirilmesi ve Denetim Prosedürleri

Denetçi sadece finansal tabloların doğruluğuna yönelik denetimler gerçekleştirmez ayrıca mevduat sahiplerinin hesaplarına ve bakiyelerine yönelik denetimler de gerçekleştirerek hata ve hile kaynaklı “önemli yanlışlık” riski

içerebilecek durumları da değerlendirir. Yönetimin yanı sıra bazı sorgulamalar yaparak bu tip riski durumları engelleyebilir. Aşağıda sorgulamaları görebilirsiniz:

- Mevduat sahiplerinin bakiyeleri ve kar paylarının dağıtımı üzerine yönetimin kontrolünü incelenmesi.
- Mevduat sahiplerinin bakiyeleri ve kar paylarının dağıtımı üzerine İslami ilke ve kurallara ve Kurum tarafından yayımlanan standartlara uyum kontrol edilir.

Ayrıca, denetçi tespit ettiği hata ve hileden FFK'nın yönetiminin, denetim komitesinin ve danışma komitesinin önceden bilgisinin var olup olmadığı sorgulanır.

2.2.6.4. Denetçi Raporuna Olan Etkisinin Dikkate Alınması

Denetçinin hata ve hileye ilişkin tespit ettiği hususları belgelendirmesi gerekmektedir. FFK'nın danışma komitesi ile yapılan müzakereler ve FFDS'a göre gerçekleştirdiği faaliyetleri belgelendirmesi gerekmektedir.

Denetçi raporunda hile veya hata kaynaklı hususların var olduğunu belirtir ise FFDS 2: Bağımsız Denetçi Raporu'nda da belirtildiği üzere sınırlı olumlu görüş veya görüş vermekten kaçınarak denetime devam edip etmeme konusunda karar verir.

2.2.6.5. Yönetimin ve Üst Yönetim Biriminin Sorumlulukları

Hata ve hilenin tespit edilmesinde ve önlenmesindeki asıl sorumlu FFK'nın üst yönetimi sorumludur. Üst yönetim etik kurallara yönelik bir prosedür oluşturmalıdır. Bu sayede kurum içerisinde dürüstlük ve etik değerlere ilişkin bir kurum kültürünün oluşturulması amaçlanmaktadır. Kurum içerisinde hile ve hatanın önceden tespitine ilişkin etkin bir iç kontrol sisteminin de kurulması gerekmektedir.

Muhasebe ve finansal raporlamalarının doğruluğundan, riskin izlenmesi, finansal kontrol ve İslami ilke ve kurallara uygunluğun sağlanmasına kadar üst yönetim makul kontrol sistemi oluşturmalıdır.

2.2.7. FFDS 6: Fıkhi Denetim

Faizsiz finans sistemine olan güveni artırmak amacıyla Fıkhi denetim de eklenerek etkin yönetim uygulamalarına başvurulabilecek. Bu sebeple Fıkhi

denetim uygulamalarında belirli standartlaştırılmaya gidilmesi hedeflenmiş ve uluslararası en verimli uygulamalarla denk bir hale getirilme ihtiyacı doğmuştur.

İlgili standartta Fıkhi denetim ikiye ayrılmıştır. Hem bağımsız denetçi hem de iç denetçi tarafından başvurulabilecek olan Fıkhi denetim türleri şunlardır;

-Doğrudan Fıkhi denetim FFK'nın finansal anlaşma, sözleşme vs. işlemlerinin dikkate değer hususlarının fikhî ilke ve kurallara uygun olup olmadığı konusunda makul güvence elde etmek ve denetçinin bulgulara uygun raporlama yapması maddelerinden oluşmaktadır.

-Fıkhi Doğrulama Denetimi, FFK'nın üst yönetimi tarafından hazırlanan ve yayımlanan raporların fıkhi ilke ve kurallarla uyumlu bir şekilde oluşturulup oluşturulmadığına yönelik makul güvence vermesidir.

Bağımsız ve iç fıkhi denetçi FFK'nın danışmalarıyla fetva ve kararlar hakkında iletişime geçmeye ve bilgi talep etmeye ihtiyaç duyabilir.

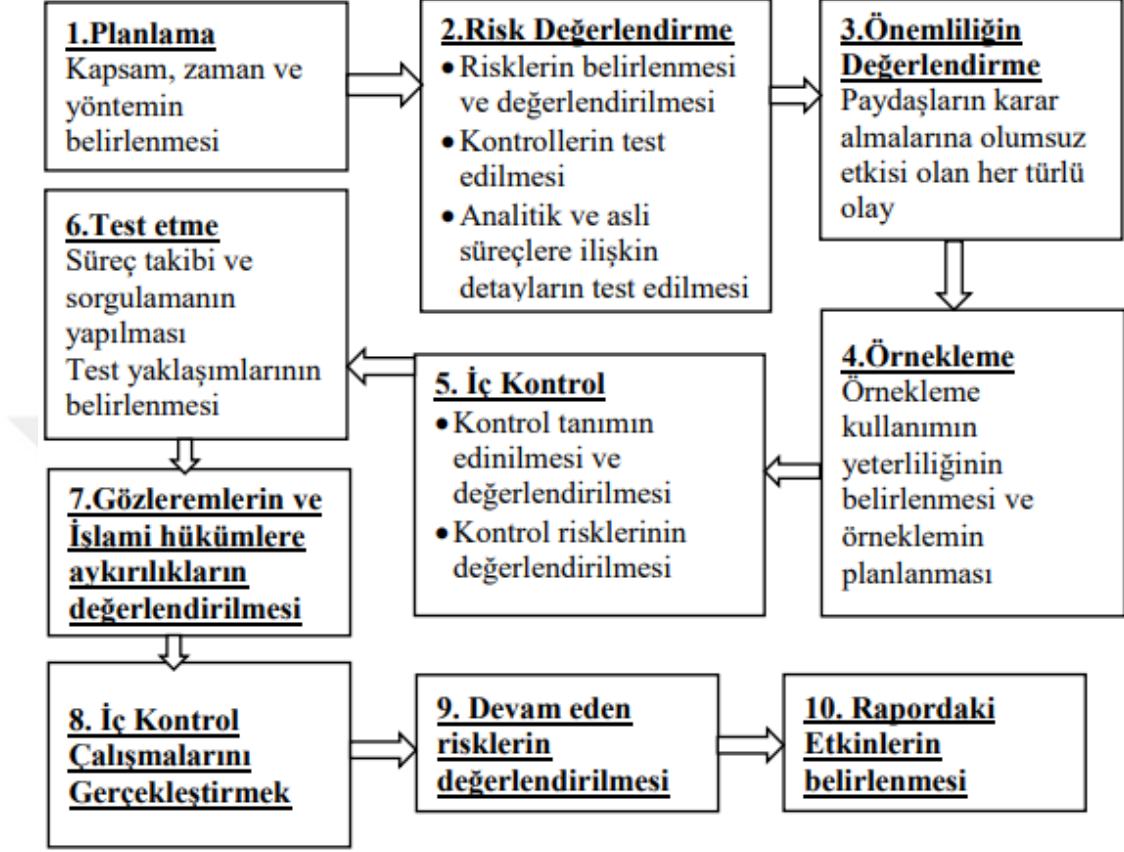
2.2.7.1. Denetim Dayanağı

Bağımsız ve iç İslami kurallara uygunluk denetimi denetçi için geçerli olabilecek dayanaklar şunlardır; AAOIFI tarafından yayımlanan bahse konu standartlar, kuruluşun faaliyet gösterdiği ve bağlı olduğu ülkede İslami hükümler içeren standartlar, kuruluşun faaliyet gösterdiği ve bağlı olduğu ülkede Merkezi Faizsiz Finans Danışma Kurulu kararları, kuruluş tarafından yayımlana İslami kurallar içeren standartlar ve kuruluş danışma komitesinin fetva ve kararları denetimin dayanağını oluşturmaktadır.

2.2.7.2. Temel Prosedürler

FFDS'de belirtilen fıkhi denetim prosedürleri hem bağımsız denetçi hem de iç denetçi için uygulanabilir. Aşağıdaki şekilde gösterilmektedir.

Şekil 5: Fıkıhî Denetçinin Uygulayacağı Temel Prosedürler

Kaynak: (AAOFİ, Faizsiz Finans Denetim Standardı 6)

2.2.8. AAOIFI Faizsiz Finans Denetim Standartlarına İlişkin Görüşler ve Yorumlar

Türkiye'de katılım bankaları 80'li yıllardan beri faaliyet gösterse de yakın zamana kadar bankalara özel bir düzenleme yoktur. Dönüşüm süreci, 2017 yılında FFMS ve FFDS Türkçeye çevrilmesiyle başlamıştır. Standartların yanı sıra faizsiz bankacılık sektörüne yönelik birçok yeni düzenleme yapılmıştır. BDDK, 2018 yılında TKBB bünyesinde bir Danışma Kurulu kurulmasına karar vermiş, ardından TKBB, Kurulun yapısını ve çalışma esaslarını içeren bir tebliğ yayımlamıştır.

Çevrilen denetim standartları, özellikle denetçiler için oldukça fazla belirsizlik içermektedir. FFDS bazlı denetimlerin makul güvence sağlaması nedeniyle denetçinin fıkıh ilke ve kurallarını, FFDS ve Danışma Kurulu'nun mesleki ilke ve standartlarını bilmesi gerekir. Temel denetim standartlarından biri olan mesleki yeterlilik dikkate alındığında, Türkiye'de bu yeterliliğin kaç kişide olduğu ve

bu yeterliliğe sahip olanların nasıl tespit edileceği soru işaretidir. Ayrıca, FFDS'de UDS'nin (International Standard On Auditing-ISA) ancak İslami standartlara uymaları halinde uygulanabileceğine dair ifade, iki standart setinin çelişmesi durumunda UDS'i takiben bir denetim yapılamayacağı konusunda önemli bir kafa karışıklığına neden olmaktadır.

Denetim standartları ve tebliğler incelendiğinde, denetim sürecinin henüz netleşmediği, önemli belirsizliklerin olduğu ve kamuoyunda çeşitli kesimlerden tepki gördüğü görülmektedir. Standartların uygulanmasıyla birlikte, işlevselliğe ulaşmak ve amaçlarına ulaşmak için bu sorunların çözülmesi gerekmektedir.

Bağımsız denetçilerinin UDS yanı sıra FFDS uymaları gerekecektir. FFDS kapsamında yapılacak denetimlerde İslami kurallara uygunluk denetimi adı verilen ve İslami mesleki ilke ve standartlarına uygunluğu kontrol eden yeni bir denetim türüne ihtiyaç duyulmaktadır. Denetçilerin bu denetimi yapabilmeleri için konu hakkında yeterli bilgiye sahip olmaları gerekir. Bununla birlikte, ilgili eğitimin verilmesi ve bilginin ölçülmesi konuları hala belirsizdir. Bağımsız denetçilerin yanı sıra iç denetçilere de yeni sorumluluklar yüklenmiştir. Katılım bankalarındaki iç denetim birimleri, COSO ve BASEL'e göre görevlerine ek olarak, "faizsiz bankacılık uyum faaliyetlerinin yeterliliğini ve etkinliğini değerlendirmek, banka faaliyet ve işlemlerinin faize uygunluğunu kontrol etmek" gibi yeni misyonlar da kazanmıştır. Bu sorumlulukların yerine getirilmesi için kuşkusuz farklı eğitim, sınav ve sertifikasyon süreçlerine ihtiyaç duyulacaktır. Uygulandığında farklı muhasebe ve denetim uygulamalarına yol açacak standartlar, bilim insanları için de farklı araştırma sorularına yol açacaktır. Bu bağlamda gelecekte yapılacak çalışmalarda standartların ve diğer düzenlemelerin etkinliğinin araştırılması uygun olacaktır. Katılım bankalarının FFMS uygulaması veya FFDS sonrası denetim yapma zorunluluğu henüz bulunmamaktadır. Ancak, Danışma Kurulu tarafından yayımlanacak mesleki ilke ve standartlara uyulması ve katılım bankaları bünyesinde danışma kurulu oluşturulması zorunludur.

Bahsedilen standartlar ve tebliğler sonucunda Türkiye'nin katılım bankacılığı anlayışında bir değişim yaşanacaktır. İslam dinine ve fıkıh kurallarına yapılan vurgu Türkiye'deki bankaların bu özelliğini zayıflatabilir. Dini açıdan tarafsız kalmak

isteyen katılım bankaları için standartları uygulama zorunluluğu olmamakla birlikte, İslami referansların ağırlıklı olduğu Danışma Kurulu ve danışma kurulu uygulamaları tüm katılım bankaları için olmazsa olmazdır. Ayrıca bu standart ve düzenlemeler hem katılım bankaları hem de bu bankaları denetleyenlerin Müslüman olduğu varsayılarak tasarlanmıştır. Bu sorunlar, katılım bankaları ve denetim firmalarının çok sayıda küresel ortağı olduğu Türkiye gibi laik bir ülkede tekdüzeliğin sağlanması olasılığını zayıflatmaktadır. Ayrıca, bahsedilen standartların veya kurulların etkinliği konusunda yeterli akademik çalışma bulunmadığından, bu tür bir ön hazırlık gerektiren düzenlemelerin çıktıları konusunda yüksek belirsizlik bulunmaktadır (Çelikay, 2020).

Faizsiz finans piyasalarının son yıllarda hızlı yükselişi İslami kurallara göre bu FFK'nın denetimini daha da önemli kılmaktadır. FFK'nın büyük bir kısmının denetimi kendi iç denetim birimi tarafından gerçekleştirilmektedir. Fakat ilgili iç denetçiler kurumdan bağımsız olmadığı için güven eksikliğini de ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca, iç denetçiler tarafından hazırlanan raporlar dışarıya açıklanmamaktadır. Ayrıca, herhangi bir İslami kurallara göre standart bulunmaması iç denetim birimi tarafından yapılan denetim konusunda güvence vermemektedir. Bu tip sıkıntıların aşılması için AAOIFI'nin standartları Türkçeye çevrilmiştir. Ama FFK'nın denetimini gerçekleştirecek denetçilerin bu alana ilişkin eğitim, bilgi ve becerilere sahip olması gerekmektedir. Bu eğitim ve kalifikasyonların FFK dışından verilmesi gerekmektedir (Ertuğay vd., 2019).

2.2.8.1. Faizsiz Finans Denetim Standartları ile Uluslararası Denetim Standartlarının Karşılaştırılması

KGK tarafından Türkçeye çevrilen standartlar amaç, kapsam ve içerik açısından incelenmiştir. Bu standartların uluslararası denetim standartlarında karşılığı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 8: FFDS ile UDS Karşılaştırılması

Faizsiz Finans Denetim Standartları		Uluslararası Denetim Standartları
FFDS-1	Bağımsız Denetimin Amacı ve İlkeleri	UDS 200
		UDS 250
		UDS 500
		UDS 700
		UDS 720
FFDS-2	Bağımsız Denetçi Raporu	UDS 700
		UDS 701
		UDS 705
		UDS 706
		UDS 800
		UDS 570
FFDS-3	Bağımsız Denetim Sözleşmesinin Şartları	UDS 210
FFDS-4	Bağımsız Denetçi Tarafından Fıkhi İlke ve Kurallara Uygunluğun Test Edilmesi	Karşılığı Yok
FFDS-5	Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hata Ve Hileye İlişkin Sorumlulukları	UDS 240
		UDS 450
		UDS 315
		UDS 330
		UDS 700
		UDS 705
FFDS-6	Fıkhi Denetim	Karşılığı Yok

Kaynak: (Ütku & Kaya, 2020)

Tabloda da görüldüğü üzere FFDS 6 başlıkta verilirken UDS daha kapsamlı ve geniştirler. Bazı standartların UDS’de karşılığı bulunmamaktadır.

FFDS’de ele alınmayan veya UDS’de karşılığı olmayan kısımlar İslami ilke ve kurallara aykırı olmadığı sürece UDS’den yararlanılabilir. Ayrıca, KGK tarafından çevrilen ve yayımlandığı tarihte yürürlüğe giren etik ilkelerin temelini dini değerler ve kodlar oluştururken, UDS’de etik değerler daha kapsamlı ve bağımsızdır.

FFDS İslami ilke ve kurallara dayanırken bu anlamda dini ilkeleri olmayan UDS’den ayrılmaktadır. Ayrıca, FFDS’de danışma kurulu kavramı yer almaktadır. Bu nedenle denetçi, raporunda danışma kurulu raporundan bahsetmeli ve denetim raporunu komitenin onayı ile yayımlamalıdır. Bir üst kurul gibi işleyen danışma kurulu sistemi UDS’yi karşılamamaktadır. Bu durumun FFK’nın denetim faaliyetlerini geleneksel sisteme göre zorlaştırdığı söylenebilir.

FFDS’de denetim kanıtlarına ilişkin bir standart yayımlanmamışken, UDS (UDS 500-501) birden fazla standartta detaylandırılmıştır. FFDS, UDS’den daha dardır ve İslami ilke ve kurallarına dayanır. Bu durum standartların evrenselliğini engellemektedir. UDS’den daha dar olan FFDS’e yeni standartlar eklenerek geliştirilip güncellenmesi gerekecektir. İslami denetim standartlarını uygulayacak olan denetçilerin de bu gelişmeye ayak uydurması gerekmektedir. Denetçiler için İslami kurallar da dahil olmak üzere eğitim ve sertifikasyon programlarının artırılması gerekmektedir (Utku & Kaya, 2020).

2.3. Katılım Bankalarında Uyuma Yönelik İç Denetimin Önemi

Katılım Bankacılığında İslami kurallara uygunluk denetiminde sorunsuz kurumsal yönetim sağlanacak ve olası finansal riskleri takip edecektir. Hesap verilebilirlik, İslami bankacılık operasyonlarının ana konulardan biridir. Çünkü katılım bankaları operasyonlarının İslami ilkelerine aykırı olmadığından emin olmalıdır. Sonuç olarak İslami kurallara uygunluk denetimi, İslami bankaların hesap verebilirliği ve şeffaflığı ile ilgili katılım bankalarının işleyişinin önemli yönlerinden biridir (Islam & Bhuiyan, 2021).

Katılım bankacılığında İslami kurallara uygunluk denetimi, uygunluğu iyileştirmek ve İslami kurallara ilişkin kontrol sisteminin etkinliğini sağlamak için periyodik olarak yürütülen bağımsız bir değerlendirmedir. İç denetiminin verimli bir

şekilde yürütülmesi, uyumsuzluk risklerini en aza indirerek katılım bankacılığı sektöründe iyi İslami kuralların uygulamasını teşvik edecektir (Masruki vd., 2020).

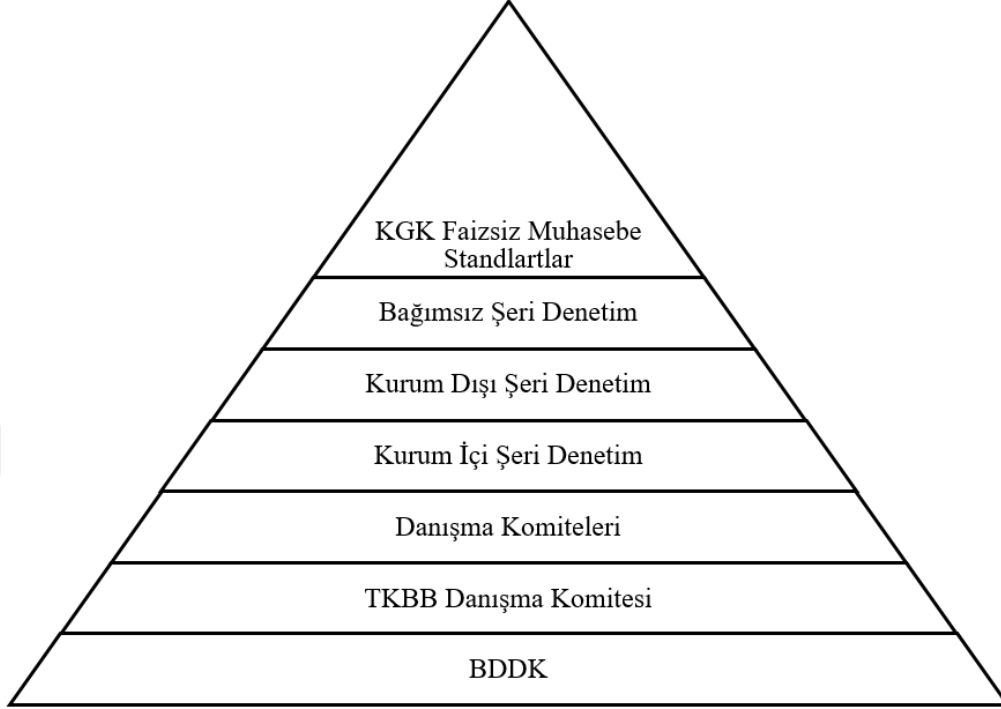
Birçok akademisyen ve araştırmacı, katılım bankalarının sürdürülebilirliği için İslami kurallara yönelik uygunluk denetiminin etkinliğinin çok önemli olduğunu savunmaktadır. 2008 yılında finans sektörünün çöküşü, herhangi bir finans sektörü için etkin bir denetim sistemine sahip olma ihtiyacını da göstermektedir. Tüm bu senaryolar, gelecekteki herhangi bir mali çöküşü önlemek için iç denetim sisteminin etkinliğini ve verimliliğini artırmaya yatırım yapma ihtiyacını dile getirdi (Islam & Bhuiyan, 2021).

İç denetim departmanı, katılım bankalarının özerk bir departmanı olarak çalışır ve başlıca görevleri, İslami kurallara uyumu ve diğer finansal olmayan konularla ilgili bankacılık faaliyetlerini takip etmektir. İslami kurallara uyum denetim faaliyetleri, İslami denetleme kurulu üyeleri (Shariah board members) ve İslami kurumların yöneticileri tarafından yönetilir ve bu kişiler, hiçbir dış müdahalenin iç denetim işlevlerini aksatmamasını ve denetçisinin, ilgili katılım bankasının genel hedeflerine ulaşmak için bağımsız olarak denetim yapabilmesini sağlar. İç denetiminin etkinliği, İslami denetleme kurulu üyelerinin bağımsızlığı ve deneyimi ile artırılabilir (Alzeban & Gwilliam, 2014).

Türkiye'deki katılım bankalarının İslami kurallara uyum riskinin azaltılması amacıyla 2018 yılında TKBB bünyesinde danışma kurulu kurulması karar alınmıştır (TKBB, 2018).

TKBB tarafından Türkiye'deki katılım finans sektöründe denetim konusunda yetkili kuruluş ve unsurlar aşağıdaki şekilde önem sırasına göre gösterilmiştir.

Şekil 6: Türkiye’deki Katılım Finans Sektöründeki Denetim Hiyerarşisi

Kaynak: (TKBB, 2021f)

TKBB tarafından katılım finans sektörünün çatı organı 5411 sayılı kanun gereği de BDDK olarak ifade edilmiştir. Son tebliğlerle beraber kurulan TKBB danışma kurulu ikinci sırada yer almaktadır. Yine ilgili tebliğlerle beraber daha da önem kazanan ve her bir banka tarafından oluşturulması gereken danışma komiteleri üçüncü sırayı alırken bankaların iç kontrol, uyum ve teftiş kurulu tarafından gerçekleştirilecek denetim dördüncü sırayı almaktadır. Bankalar tarafından gerçekleştirilecek kurum içi İslami kurallara uygunluk denetimlerinde (Katılım bankacılığı denetimleri) TKBB danışma kurulu ve bankalar bünyesinde kurulan danışma komitelerinin kararları ve standartlar önemli rol oynamaktadır. Denetimler bu hususlara göre gerçekleştirilmelidir. KGK tarafından Türkçeye çevrilen AAOIFI’nin faizsiz muhasebe ve denetim standartlarının son sırada olması dikkat çekicidir.

2.4. Katılım Bankalarında Uyum ve Denetim Faaliyetleri

BDDK tarafından 14.09.2019 tarihinde ve 30888 sayılı resmi gazete yayımlanan “Faizsiz Bankacılık İlke Ve Standartlarına Uyuma İlişkin Tebliğ”de katılım bankacılığının uyum ve denetim faaliyetlerine ilişkin hususlar belirtilmiştir.

Uyum faaliyetlerinin amacı, *“bankanın gerçekleştirdiği veya gerçekleştirmeyi planladığı faaliyetlerin ve yeni işlemler ile ürünlerin faizsiz bankacılık ilke ve standartlarına ve danışma komitesi tarafından alınan kararlara uyumunun sağlanmasıdır”* şeklinde belirtilmiştir. Uyum faaliyetleri ise, *“sunulan hizmetlerin, yapılan yatırımların, müşterilerle, hizmet sağlayıcılarla ve üçüncü taraflarla imzalanan sözleşmelerin ve gerçekleştirilen işlemlerin, hazırlanan politika, prosedür ve diğer kurum içi düzenlemelerin, finansal tablolar, faaliyet raporları ve kamuya yapılan diğer açıklamaların, tanıtım ve reklamların, finansal ve finansal olmayan kurum içi raporlamaların, yetkili organlar tarafından alınan kararların, banka ana sözleşmesi ile pay sahipleri ve personelle ilişkilerin faizsiz bankacılık ilke ve standartları ile danışma komitesi kararlarına uyumunu sağlamaya yönelik kontrolleri içerir.”* şeklindedir.

Ayrıca, ilgili tebliğde iç denetim departmanı tarafından iç denetim faaliyetlerinin, iç kontrol departmanı tarafından ise iç kontrol faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. İlgili faaliyetlere ilişkin üç ayda bir denetim komitesine rapor sunulması belirtilmiştir. Faizsiz bankacılık ilke ve standartlarına uyuma ilişkin kurum içinde yer alan usul ve esasların danışma komitesi görüşü alınarak yönetim kurulu onayına sunulmasını belirtilmiştir. Faizsiz bankacılık ilke ve standartlarına uyuma ilişkin uyum ve iç denetim faaliyetlerinde bulunacak denetçiler ile danışma komitesi sekretarya görev alacak personelin asgari 3 yıl katılım bankası tecrübesi ve sertifikalı eğitimleri veya faizsiz finans üzerine lisansüstü/doktora düzeyinde eğitim derecesi bulunmalıdır. Son olarak ise, yılda asgari 2 kere danışma komitesi ile denetim komitesi, faizsiz bankacılık ilke ve standartlarına uyuma ilişkin uyum, iç kontrol ve iç denetim bulgularını görüşmek üzere toplantı yapmak durumundadır.

2006 yılında IFSB tarafından FFK için rehber ilkeler yayımlanmıştır. Rehberde her bir yönetim organının stratejik rollerini ve işlevlerini ve çeşitli

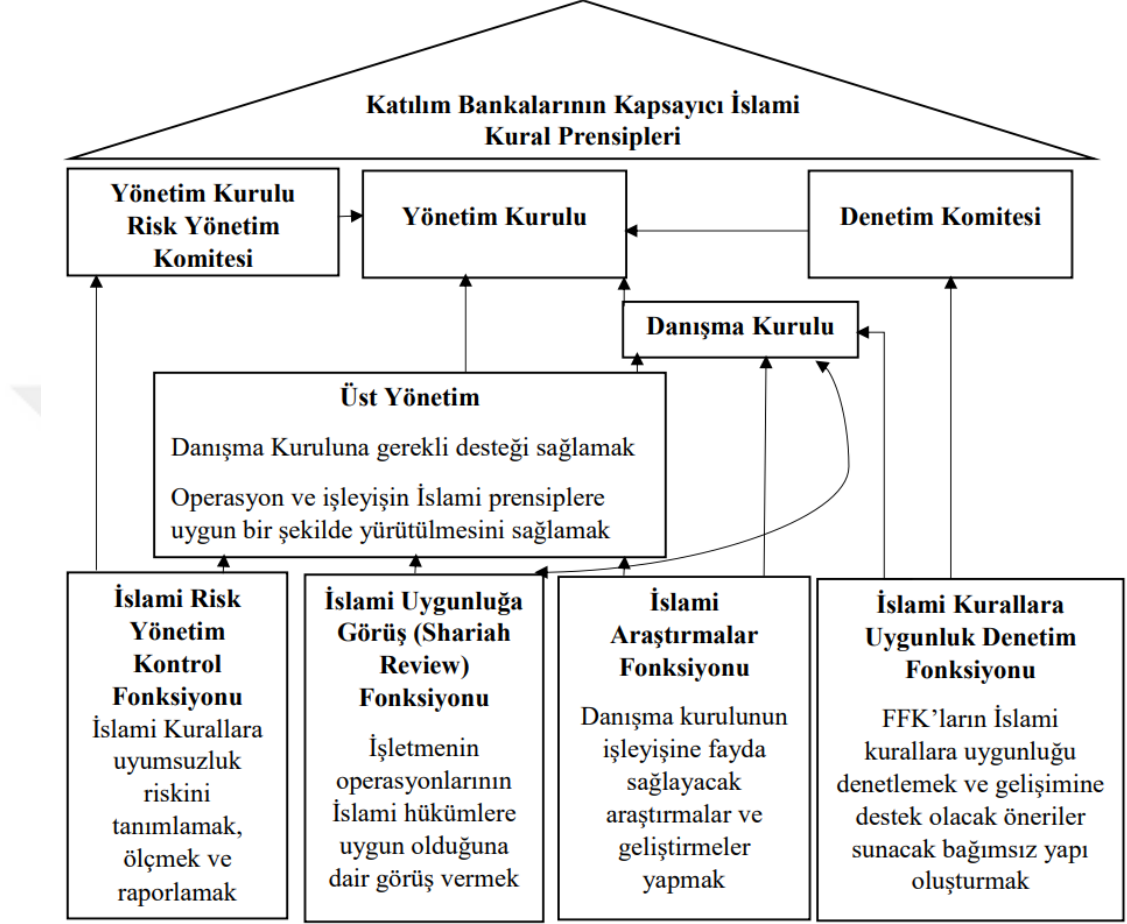
paydaşlara karşı sorumluluklarını dengelemek için mekanizmaları belirleyen kapsamlı bir yönetim politikası çerçevesi oluşturulması belirtilmiştir. Bunun için en az 3 üyeden oluşacak yönetim komitesi (governance committee) kurulması gerektiği belirtilmiştir.

İlgili rehberde İslami kurallara uyum noktasında ise alimlerinden hükümler almak, fetva uygulamak ve ürünlerinin, operasyonlarının ve faaliyetlerinin tüm yönlerinde İslami esaslara uyumu izlemek için uygun bir mekanizmaya sahip olunması gerektiği belirtilmiştir. Endüstriyel faaliyetler ve sektörün büyümesinden dolayı yeni fetvalara ihtiyaç duyulduğu ve her bölgedeki âlimin, kendi bölgelerindeki Müslüman toplumunun belirli sorunlarını uygun ve etkili bir şekilde ele alabilecek durumda olduğu belirtilmiştir. Uyum faaliyetleri olarak ise şunlar sıralanmıştır; FFK tarafından gerçekleştirilen tüm finansal işlemlerin hem önceden hem de sonradan yönlerini İslami kurallara göre güvence altına almak için sözleşmelerin uygunluğu ve daha sonra sözleşmeler kapsamındaki yükümlülüklerin yerine getirilmesi ve İslami kurallara uygunluk incelemesi, yatırım politikaları, İslami kurallara uygun olmayan gelirlerin elden çıkarılması, hayır faaliyetleri vb. bulunulması hususlar dahil olmak üzere faaliyetler.

İlgili rehberde uyum riskinin denetimi hakkında ise şunlardan bahsedilmiştir. FFK'nın denetim makamları, âlimlerden hüküm alma, fetva uygulama ve İslami kuralların uyumunu izleme mekanizmaları hakkında bilgilendirecek ve aynı bilgileri kamuya açık hale getirecektir. Uygunluk incelemeleri için, danışma komitesi veya FFK'nın âlimleri, katılım bankacılığı denetimi iç denetçileri/İslami inceleme uzmanları ile birlikte çalışacaktır. Denetim departmanı İslami kurallara göre uygunluk raporlarını üretmekten sorumlu olacağından, uyum inceleme becerilerini geliştirmek için ilgili ve uygun eğitimi alacaklardır (IFSB, 2006).

Malezya Merkez Bankası (Bank Negara Malaysia) tarafından 2010 yılında güncellenen FFK'nın faaliyetlerinin uygunluk anlamında denetimin anlatıldığı "Shariah Governance Framework" aşağıda gösterilmiştir (BNM, 2010).

Şekil 7: Malezya Merkez Bankası Tarafından Oluşturulan “Shariah Governance Framework”

Kaynak: (Ayar, 2019)

2.5. BDDK Tarafından Yayımlanan Tebliğin Katılım Bankalarına Etkisi

BDDK'nın yukarıda detayları bahsedilen 2019 yılında yayımlanan tebliğinin madde 12 birinci fıkrası dışındaki hususların en geç yürürlüğe girdiği tarihten 6 ay sora olan 14.03.2020 tarihinden itibaren katılım bankaları ile faizsiz finans olarak hizmet veren kalkınma ve yatırım bankalarının uyum sağlaması gerektiği belirtilmiştir.

BDDK'nın yayımlanmış tebliği neticesinde katılım bankaları iç kontrol, iç denetim ve uyum departmanlarına tebliğde belirtilen şartları sağlayacak personel istihdam etmeye çalışmışlardır. Fakat katılım bankacılığı konusunda hem denetim

hem de faizsiz finans konusunda sertifikalı veya lisansüstü/doktora eğitim seviyesine sahip personel azlığından dolayı bankalar personel bulmakta zorlanmışlardır.

Katılım bankacılığı sektöründe yüksek düzeyde eğitilmiş ve vasıflı insan gücüne duyulan ihtiyaç iyi belirlenmiş olsa da, asıl zorluk, bankaların ihtiyaç duyduğu ve piyasa tarafından sunulanlar arasındaki yetenek havuzunun uyumsuzluğudur. Önceki araştırmalar, katılım bankacılığı denetçileri için yetkinlik gereksinimlerinin ihtiyaç duyulmasına rağmen hala geliştirilmediğini ortaya koymaktadır (Kasim vd., 2009).

Bu alandaki personel eksikliğinin giderilmesine yönelik bir takım sertifika programı ile lisans/yüksek lisans/doktora programları açılmıştır. BDDK'nın yayımlamış olduğu tebliğ ile ilgili doktor ve yüksek lisans programlarının önemi daha da artmıştır

Faizsiz finans sektöründeki hem denetim hem de faizsiz finans ilkeleri hakkında bilgi sahibi olan personel eksikliğinin giderilmesine yönelik TKBB tarafından, Marmara Üniversitesi İslam Ekonomisi ve Finansı Enstitüsü'nün danışmanlığı ile “Faizsiz Bankacılık İlke ve Standartlarına Uyuma İlişkin Tebliğ” kapsamında “Faizsiz Bankacılık Standartları Uyum Sertifikasyon Eğitimi” düzenlenmektedir. İlgili eğitim sonrasında 2 saatlik çoktan seçmeli sınav yapılacak olup başarılı adaylara sertifika verilmesi planlanmaktadır (TKBB, 2021a). Sertifikasyon eğitiminin duyuru metninde başarı kriteri veya eşiğinin ne olduğu yönelik herhangi bir vurgu yapılmamıştır.

2.6. TKBB Danışma Kurulu

2018 yılında yayımlanan tebliğ kapsamında TKBB bünyesinde merkezi danışma kurulu kurulması kararlaştırılmıştır. Bu kapsamda yayımlanan tebliğlerle uyumlu olması açısından bu çalışmada TKBB bünyesindeki danışma kuruluna merkezi danışma kurulu, bankalar bünyesindeki oluşumlar içinse danışma komitesi ifadesi kullanılacaktır.

Dünya’da Bahreyn, Endonezya, Kuveyt, Malezya gibi katılım bankacılığı alanında kayda değer faaliyetleri bulunan ülkelerin merkezi danışma kurulu uzun yıllardır bulunmaktadır (Dinç, 2016). Türkiye’de de tüm katılım bankaları için

standartın yakalanması yönelik merkezi danışma kurulu geç de olsa 2018 yılında kurulmuştur.

TKBB bünyesinde kurulan merkez danışma modeli Malezya, Endonezya, Brunei gibi ülkelerde de kullanılmaktadır. Bu ülkelerdeki merkezi danışma kurulu İslami (Şer'i) konularda mutlak yetkilidir (Güney, 2015).

14.09.2019 tarihli ve 30888 sayılı Resmi Gazete yayımlanan Faizsiz Bankacılık İlke ve Standartlarına Uyuma İlişkin Tebliğ'de merkezi danışma kurulu bankalar bünyesinde kurulan danışma komiteleri için çatı görevi gören bir yapı olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, danışma komitelerinin, merkezi danışma kurulunun kararlarına aykırı bir karar alamayacağı ve danışma komiteleri aldığı kararları belli periyotlarla merkezi danışma kuruluna raporlamaları gerektiği ilgili tebliğde ifade edilmiştir.

TKBB tarafından merkezi danışma kurulunun görevleri şu şekilde sıralanmıştır;

- Katılım bankacılığı alanında uyulması gereken meslek ilke ve standartlarını belirlemek,
- Gerekli gördüğü durumlarda, katılım bankalarının uygulamaları arasındaki farklılıkları gidermek için genel yapıcı kararlar almak,
- Başvurulması halinde, kamu kurum ve kuruluşlarına, kamu kurumu niteliğini haiz meslek kuruluşlarına ve diğer kuruluşlara faizsiz finans faaliyetleri kapsamında görüş bildirmek,
- Katılım bankacılığı meslek ilke ve standartlarının tanıtımı veya eğitimine yönelik programlar düzenlemek, yayınlar yapmak ve bu doğrultuda düzenlenen programlara iştirak etmek,
- Merkezi danışma Kurulu, verilen görevleri kendi sorumluluğu altında tarafsız ve bağımsız olarak yerine getirmek. (TKBB, 2021a).

Bu sebeple, merkezi danışma kurulu tarafından şimdiye kadar yayımlanan standartlar (kefalet standartı, murabaha standartı, teverruk standartı ve Pay Senedi İhracı ve Alım-Satımı Standardı (Güncellenmiş Standart)) danışma komitesinin ana

unsurlarıdır. 2022 yılında ise Mudarebe, Müşareke ve vekâlet standartlarının yayınlanması planlanmaktadır. Merkez danışma kurulu tarafından aynı zamanda önemli hususlarla alakalı kararlar alınmaktadır. Şimdiye kadar 29 adet karar alınırken bunların 12 tanesi TKBB'nin web sitesinden yayımlanmıştır (TKBB, 2021a).

14.09.2019 tarihli ve 30888 sayılı Resmi Gazete yayımlanan Faizsiz Bankacılık İlke ve Standartlarına Uyuma İlişkin Tebliğ uyarınca katılım bankalarının danışma komiteleri merkezi danışma kurulunun yayımlamış olduğu standartların ve kararların aksine bir görüş ortaya koyamazlar. Katılım bankasında görev alan katılım bankası denetimleri müfettişleri bankanın faaliyetleri ile yayımlanan standartlara ve kararlara ilişkin uyumu denetler ve raporlar.

2.6.1. TKBB Danışma Kurulu Yapısı

2018 yılında yayımlanan tebliğde yönetim kurulu tarafından danışma kurulunda 4 yıllık süre için 7 üyenin görevlendirileceği ifade edilmiştir. Danışma komitesi üyelerinin ise; 4 tanesinin İslami bilimler alanında doktora derecesine sahip olması, 1 tanesinin Din İşleri Yüksek Kurulu üyeleri arasında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından önerilen aday/adaylar arasından olması, 1 tanesinin işletme, iktisat, maliye, bankacılık, hukuk ve dengi dallarda lisans veya lisansüstü diplomaya ve katılım bankacılığı alanında en az 7 yıl yönetici deneyimine sahip olması ve bir tanesinin de hukuk diplomasına sahip olması zorunludur (TKBB, 2018).

Güncel durumda danışma kurulunda 7 kurul üyesi ile beraber sekreteryaya görevini yürütmek üzere 5 uzman görev yapmaktadır (TKBB, 2021f). İlgili kurul üyelerinden ve uzmanlardan hiç birisi başka bir bankanın danışma komitesinde görev yapmamaktadır.

2.6.2. TKBB Danışma Kurulu Tarafından Yayımlanan Standartlar

TKBB merkezi danışma kurulu tarafından 06.05.2021 tarihinde Murâbaha Standardı, 02.03.2021 tarihinde Teverruk Standardı ve 26.08.2020 tarihinde ise Pay Senedi İhracı ve Alım-Satımı Standardı (Güncellenmiş Standart) Türkçe, İngilizce ve Arapça olarak, 17.12.2021 tarihinde ise kefalet standarttı Türkçe olarak yayımlanmıştır (TKBB, 2021f).

Merkezi danışma kurulu tarafından katılım bankacılığında kullanılan ürünler hakkında standartlar yayımlanmıştır. Katılım bankacılığının ürünlerini düşündüğümüz zaman 4 adet standart henüz yetersiz olup ilerleyen yıllarda artması düşünülmektedir. Fakat ilgili standartların katılım bankacılığında en çok kullanılan ürünlere yönelik olduğu görülmektedir.

İlgili standartlar incelendiği zaman genel olarak standartlarda; ürünlerle alakalı tanımlamalar, Türkiye’deki katılım bankalarının başvurduğu yöntemlere ilişkin görüşler, İslami kurallara göre süreçlerin nasıl olması gerektiği, arada kalınan konulara göre görüşler, detay konularla alakalı görüşler, çok sık karşılaşılan veya çok nadir karşılaşılan hususlara yönelik görüşler yer almaktadır.

2.7. Bankalar Bünyesinde Kurulan Danışma Komiteleri

TKBB bünyesinde merkezi danışma kurulu kurulması ve 14.09.2019 tarihli ve 30888 sayılı Resmi Gazete yayımlanan “Faizsiz Bankacılık İlke ve Standartlarına Uyuma İlişkin Tebliğ” uyarınca katılım bankaları çatısı altında danışma komitesi kurulması ve yapının değişmesi gerekmektedir. Her bankada yönetim kuruluna bağlı olacak şekilde danışma komitelerinin kurulması gerekmektedir.

Danışma komitesi FFK’nın temel organı olarak görev yapmaktadır. 2011 yılında yayımlanan Küresel İslami Finans Raporunda danışma komitelerinin görevleri şu şekilde sıralanmıştır:

- Müşteri tekliflerini gözden geçirmek, soruları yanıtlamak, uygun çözümler önermek ve İslami kurallara uyumu için bildiriler ve talimatlar yayınlamak.
- FFK personeli için işlemlerin yürütme sürecini basitleştirmek için örnek belgeler, süreç akışları vb. ile birlikte ürün kılavuzları geliştirmek.
- İşlemlerin uygulanmasında İslami kurallara uygunluğu sağlamak için personelin eğitimini organize etmek ve denetlemek.
- İşlemlerin merkezi danışma komitesinin talimatlarına uygun olarak gerçekleştirildiğinden emin olmak ve FFK’nın temel gereklilikleri karşılamayan işlemler yoluyla gerçekleştirmiş olabileceği İslami kurallara

aykırı gelirleri ayırmak için İslami kural esaslı gerçekleştirilen denetimleri denetlemek.

- Tüzük, kural ve düzenlemelerde, FFK tarafından kabul edilen tüm kılavuzlarda ve politikalarda İslami kurallarla ilgili hususları gözden geçirmek ve onaylamak.
- Mudiler ile yapılan anlaşmalar ve onaylanan politikalar çerçevesinde kâr ve zararın İslami kurallarına göre hesaplanmasını sağlamak
- Uluslararası finans kuruluşlarının mali tablolarını ve yıllık hesaplarını incelemek ve onaylamak ve yönetimin merkez danışma kurulu tarafından yayınlanan duyurulara, talimatlara ve tavsiyelere bağlılığının derecesini ifade eden, en az yılda bir kez İslami kurallara uygunluk raporları yayınlamak.
- Yalnızca operasyonel veya prosedürel nitelikte olanlar da dahil olmak üzere, doğrudan bankacılıkla bağlantılı veya yan veya müttefik nitelikte olsun, FFK'de yürütülen tüm faaliyetleri İslami ilkelerinin mihenk taşı üzerinde incelemek ve bu doğrultuda yönetime tavsiyede bulunmak (BMB-Islamic, 2011).

Danışma komitesinden beklenen görev ve sorumluluklar; merkezi danışma komitesine aykırı olmamak koşuluyla icazet fetvaları sunmak, finansal ürünlere yönelik İslami kurallara uygunluğun denetimini yapmak, meşru uygunluğu bulunmayan FFK'nın kazanç ve gelirlerini tespit etmek ve ayrıştırmak, banka üst yönetimine ve paydaşlara FFK'nın karının dağıtımı, mudilere kar dağıtımı, banka yönetimine sosyal sorumluluk anlamında yön göstermek (Güney, 2015).

Alam ve diğerleri 2021 yılında danışma komitelerinin görevlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

- Bankacılık faaliyetleri ve çağdaş konular hakkında İslami kurallara göre görüşler sağlamak.
- İslami kurallar esaslı yönergeleri, politikaları hazırlamak ve bu yönergeleri uygulamak.
- Yeni ürünleri onaylamak ve geliştirmek.

- Bankacılık fonksiyonlarını gözlemlemek, izlemek ve incelemek.
- Sorunları belirlemek ve çözümleri özetlemek.
- İslami ilkeleri ve uyumluluğunu sağlamak (Alam vd., 2021).

2019 yılında yayımlanan tebliğ gereğince kurulan danışma komitelerinin faaliyetlerinin belirli periyodlarla bağımsız güvence sağlayan dış denetçiler tarafından denetlenmesi önerilmektedir (Kartal, 2019).

2.7.1. Danışma Komitelerinin Tebliğle Uyumunun İncelenmesi

2019 yılında yayımlanan tebliğ ile danışma komitelerinin yapısında da bir takım değişiklikler olmuştur. Türkiye’de faaliyet gösteren 6 adet katılım bankasının 2018 ve 2020 yıllarındaki danışma komitesinin (kurullarının) üyeleri karşılaştırılmıştır.

Üyelerine ulaşılabilen 5 adet katılım bankasının danışma komitesi incelendiğinde 2018 yılında 2 kişinin sırayla 4 ve 5 bankanın danışma komitesinde üye olarak görev yaptığı görülmektedir. Fakat 2019 yılında yayımlanan tebliğde “*şartları sağlaması koşuluyla bir kişi en fazla iki bankanın danışma komitesinde görev alabilir*” koşulundan dolayı 2020 yılında her ikisi de 2 bankanın danışma komitesi üyeliğini yürütmektedir. Katılım bankalarının danışma komitesi üyeleri bakımında ilgili tebliğinin şartlarını sağladığı görülmüştür.

Ayrıca, her bankanın bir danışma komitesinin olması kaynak israfı olarak değerlendirilebilmektedir. Katılım bankaları arasında know-how transferi de farklı danışma komiteleri kurulmasıyla zorlaşabilir. Aynı din bilgininin (danışma kurulu üyesinin) aynı grupta yer alan farklı kuruluşların danışma kurullarında bulunmasına müsaade eden Türkiye uygulaması Malezya ve Pakistan’da yasaklanmıştır. Fakat know-how transferi, israfın önünde geçebilirken ayrıca katılım bankalarının ürünlerinin birbirleri arasındaki kopyalanmasının da önünü açabileceğinden haksız rekabet de doğurabilir (Dinç, 2016).

İlgili tebliğe göre bankaların danışma komitelerinin doğrudan yönetim kuruluna bağlı olarak faaliyetlerini yerine getirmesi gerekmektedir. Türkiye Finans Katılım Bankasının 2018 yılı faaliyet raporu incelendiğinde danışma komitesinin

genel müdüre bağlı olduğu görülürken 2020 yılı faaliyet raporunda yönetim kuruluna bağlandığı görülmüştür. Diğer katılım bankalarının 2020 yılı faaliyet raporlarında danışma komitelerinin yönetimin kuruluna bağlı olduğu görülmüştür.

2006 yılında IFSB tarafından yayımlanan FFK için rehber ilkelerde FFK'nın danışma komitelerinin aldığı kararları kamuya paylaşması gerektiği ifade edilmiştir. Kuveyt Türk Katılım Bankası dışında diğer 5 katılım bankası danışma komitelerinin almış olduğu icazet belgelerini web sitelerinde yayımlamaktadırlar. Merkezi danışma kurulunun aldığı kararlar ve standartlar TKBB web sitesinde yayımlanırken bankaların danışma komitelerinin aldığını kararlar, fetvalar (icazet belgesi dışında) ise herhangi bir yerde yayımlanmamaktadır.

2.8. Katılım Bankacılığı İslami Kurallara Uygunluk İç Denetimi

Yayımlanan tebliğler sadece merkezi danışma kurulu ve danışma komitelerinin yapılarını değil aynı zamanda katılım bankaları bünyesinde faaliyet gösteren iç kontrol, teftiş kurulu ve uyum departmanlarının da yapısını değiştirmiştir. İlgili departmanlarda hali hazırda bulunan personelin yanında tebliğde yayımlanan şartları sağlayacak, İslami ilme ve bilgiye sahip personel ihtiyacı da doğmuştur. Bu sebeple katılım bankalarında katılım bankacılığı denetimleri müfettişi/iç denetçisi/uyum personeli pozisyonu oluşmuştur.

Personel yetersizliğinin olduğu durumlarda İslami kurallara göre iç denetim faaliyetini yeterli bilgiye sahip personel tarafından yapılabileceğine ilişkin görüşler bulunsa da tebliğde katılım bankacılığı iç denetçi için gerekli olan nitelikler net bir şekilde ifade edilmiştir (Bosi & Joy, 2017).

Katılım bankacılığı İslami kurallara uygunluk denetimleri iç denetçisi, kuruluşunun merkezi danışma kurulu ve kuruluşunun danışma komitesinin standartları ve kararları ile beraber İslami kurallara uygunluğunun denetiminde amacı doğrultusunda bilgileri toplar, analiz eder, yorumlar, belgelendirir ve raporlar. Katılım bankacılığı İslami kurallara uygunluk iç denetimleri raporunda yer alan bulguların ve önerilerin kabul edilebilir ve sağlam temel oturmaları için bilgilerin, faydalı, yeterli, güvenilir ve denetimle alakalı olması gerekir. Denetim esnasında denetimdeki bulguların temelini oluşturan çalışma kâğıtlarının eksiksiz, düzgün,

birim yöneticisi tarafından gözden geçirilmiş ve arşivlenmiş olması gerekmektedir. Katılım bankacılığı İslami kurallara uygunluk denetimleri denetçisinin ayrıca uyumsuzlukların önlenmesi ve tekrarlanmamasına yönelik düzeltici öneriler ve tavsiyelerde bulunma görevi de vardır (Soysal, 2019).

Katılım bankacılığı İslami kurallara uygunluk denetimleri denetim ekibi uyumun bir parçası olsa da FFK içerisindeki yapısı ve fonksiyonu standart iç denetim ekibinin yapısı ve fonksiyonuyla benzerdir. En önemli farklılık olarak standart denetim ekibi denetim komitesine raporlamalar yaparken, katılım bankacılığı denetimleri denetim ekibi danışma komitesine raporlamalar yapmaktadır (IFSB, 2009).

Ayrıca, standart iç denetim faaliyetinde iç denetçiler daha çok finansal tabloların uyumuna ve etkin bir iç kontrol sisteminin test edilmesine odaklanırken katılım bankacılığı İslami kurallara uygunluk denetiminde ise iç denetçiler İslami kurallara uyuma ve etkin bir fıkhi iç kontrol sisteminin test edilmesine odaklanmaktadır (Khalid & Sarea, 2018).

Katılım bankacılığı denetimleri iç denetçi, denetim süreci boyunca incelediği işlem ve kontrollerin İslami kurallara ve ilkelere uyumlu olduğuna dair kendini tatmin etmeli ve sürecin sonunda FFK'nın iç kontrolünün uygun ve etkili olduğuna dair güvence vermelidir (Yahya & Mahzan, 2012).

2.9. Katılım Bankacılığı İslami Kurallara Uygunluk Denetimleri İç Denetçisi ile Bağımsız Denetçinin Karşılaştırılması

Katılım bankaları için dış denetçi, bankanın İslami kurallara bağlılığı hakkında resmi ve yasal bir görüş vermede önemli bir rol oynar. AAOIFI standartları gereğince, uluslararası FFK'nın İslami kurallara uygunluk güvencesi için bir dış denetçi çalıştırmasını gerektirir. Bir İslami kurallara uygunluğa yönelik iç denetçinin işi, bir dış denetçininkinden farklıdır. İç denetçi, katılım bankasının yönetimini, kontrolünü ve izlenmesini değerlendirerek İslami kurallara uyumluluğunu değerlendirirken, dış denetçinin görevi bankanın işlemleri hakkında bağımsız bir fikir verir (Alam vd., 2020) .

UDS dayanan iç ve dış denetçiler arasında açık bir ilişki vardır. Bu ilişki, aşağıdakileri içeren bir dizi kılavuz tarafından kontrol edilir:

- Dış denetçi ve iç denetçi, ortak olan ve dış denetçinin işini etkileyen konuları tartışmak için sık sık toplanmalıdır.
- Dış denetçi, iç denetçinin üzerinde çalışması gereken kapsamla ilgili olarak iç denetçinin çalışmasını değerlendirmelidir.
- Dış denetçinin, mali tabloyu inceleyebilmesi ve önemli yanlışlık içermediğinden emin olabilmesi için, iç denetim faaliyetlerine aşina olması gerekir.
- Dış denetçi, toplantılar sırasında iç denetimin plan ve prosedürlerinin iyileştirilebilmesi için iç denetim fonksiyonunun verimli bir şekilde planlanmasını ve yürütülmesini sağlamalıdır (Algabry vd., 2020).

Bu nedenle, dış denetçi ve iç denetçi arasındaki işbirliği önemlidir, çünkü dış denetçi, odaklanması gereken alanlar hakkında iç denetçiye bilgilendirmeli ve bunun karşılığında iç denetçi, etkinliği artırmak için ihtiyaç duyulan belgeleri dış denetçiye sağlamalıdır.

İç denetçi ve bağımsız denetçiler için etik ilkeler ve denetim ilkeleri benzer özellikler taşımaktadır. Her ikisi için de güvenilirlik, meşruiyet, tarafsızlık, mesleki yeterlilik ve özen, inanç esaslarına göre davranma ve mesleki davranış önem taşımaktadır.

AAOIFI'nin standartları katılım bankaları için bir tavsiye niteliğinde olduğundan hali hazırda bankaların İslami kurallara uygunluğa ilişkin bağımsız denetçi faaliyetini yürütebilecek kişiler bulunmamaktadır. Dünya'daki örnekler bakıldığında ise Pakistan'da katılım bankalarının bağımsız denetim firmalarına İslami kurallara uygunluk dış denetimini yaptırması zorunludur. Bu bağlamda İslami kurallara uygunluk dış denetimde Pakistan Merkez Bankası olan State Bank of Pakistan (SBP)'nın AAOIFI fihhi standartlarına dayalı karar, düzenleme, talimat ve rehberleri, Katılım Bankalarının danışma komite kararları ve Pakistan Sermaye Piyasası Otoritesinin finansal muhasebe standartlarının referans alınması gerektiği

belirtilmiş, raporlama süreci, rapor formatı ve ilgili tarafların yükümlülükleri ayrıntılarıyla düzenlenmiştir (Soysal, 2019).

FFDS 4'te İslami kurallara uygunluk denetimleri bağımsız denetçinin, iç denetçisinden farklı ve geniş bir bakış açısına sahip olması gerektiği ifade edilmiştir. Bağımsız denetçinin FKK'nın iç denetim faaliyetlerine ilişkin değerlendirmelerde bulunacağı belirtilmiştir. Ayrıca, bağımsız denetçi mevcut ürünler veya yeni çıkarılacak ürünlere ilişkin iç denetim faaliyetinin İslami kurallara uygun olduğuna ikna olmalıdır. İç denetim tarafından tespit edilen bulguların iç denetimin faaliyetinin zamanlamasının, niteliğinin ve kapsamının etkileyip etkilemediği bağımsız denetçi tarafından incelenir.

FFDS 4'te İslami kurallara uygunluk denetimleri bağımsız denetçinin görevleri İslami kurallara uygunluk denetimleri iç denetçisine göre detaylandırılmış olsa da genel olarak alıştığımız bağımsız denetçi ve iç denetçi ilişkisine benzer bir durum karşımıza çıkmaktadır. İslami kurallara uygunluk denetimleri bağımsız denetçisinin bakış açısı İslami kurallara uygunluk denetimleri iç denetçisine göre daha geniş ve dışarıdan bir göz gibi olsa da aralarındaki işbirliği çok önemlidir. İkisi de birbirini tamamlayan ve FFK'nın İslami kurallara uygunluğu için kritik rol oynamaktadır. Fakat Türkiye'de şuanda yetkin, bilgili ve yeterli İslami kurallara uygunluk denetimleri iç denetçi sayısı katılım bankaların çabaları ile artmakta iken bu alanda hizmet verecek katılım bankacılığı bağımsız denetçi sayısı henüz çok az sayıdadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TEVERRUK ÜRÜNÜNÜN İNCELENMESİ VE DENETİM YAPILANMASI

Bankalar müşterilerinin ihtiyaç duyduğu acil nakitlere veya gecikmeye düşen, ödeme zorluğu çeken kredi müşterilerine yönelik çeşitli ürünler geliştirmektedir. Konvansiyonel bankalar müşterilerinin bu tarz taleplerini faiz karşılığında kredi (para) verecek çözmektedir. Faiz katılım bankalarında haram olduğu için katılım bankaları bu tarz taleplere karz-ı hasen veya teverruk ürünleriyle karşılık vermektedir (Kısacık, 2021).

3.1. Teverruk Tanımı

Teverruk Arapça kökenli bir kelime olup anlamı “gümüş para, basılmış para, para, hayr, mal”dır. Bazı İslam ülkelerinde ya da FFK’da “emtia murabahası” (commodity murabaha) olarak da isimlendirilmektedir (Çemberlitaş, 2019).

Teverruk, nakit sağlamak için faizsiz finans sisteminde kullanılan bir üründür. Bir kişinin veya kuruluşun malının vadeli olarak satın alınması ve daha sonra nakit bazında daha düşük bir fiyatla ilk satıcıdan başkasına satarak nakit elde etmesi olarak tanımlanabilir (Mohamad & Ab Rahman, 2014).

2000 yılından itibaren Suudi Arabistan bankaları tarafından ilk olarak kullanımına başlanılan teverruk günümüzde bankaların kredilerinde ciddi bir orana sahiptir. Bankalar teverruku başlıca nakit ihtiyacı oluşan müşterilerine yeniden yapılandırma amacıyla yapmaktadır. Bunun yanında ise bankalar kendi nakit ihtiyacı olması durumunda kendi aralarındaki nakit ihtiyacını da teverruk yoluyla çözebilmektedir. Firmalara yapılan murabaha bazlı teverruk, yurtdışı finansal kurumlardan sağlanan fonlar ve bireylere yapılan murabaha bazlı teverruk bankaların yoğun olarak kullandığı alanlardır (Sancar, 2019).

3.2. Teverruk Türleri

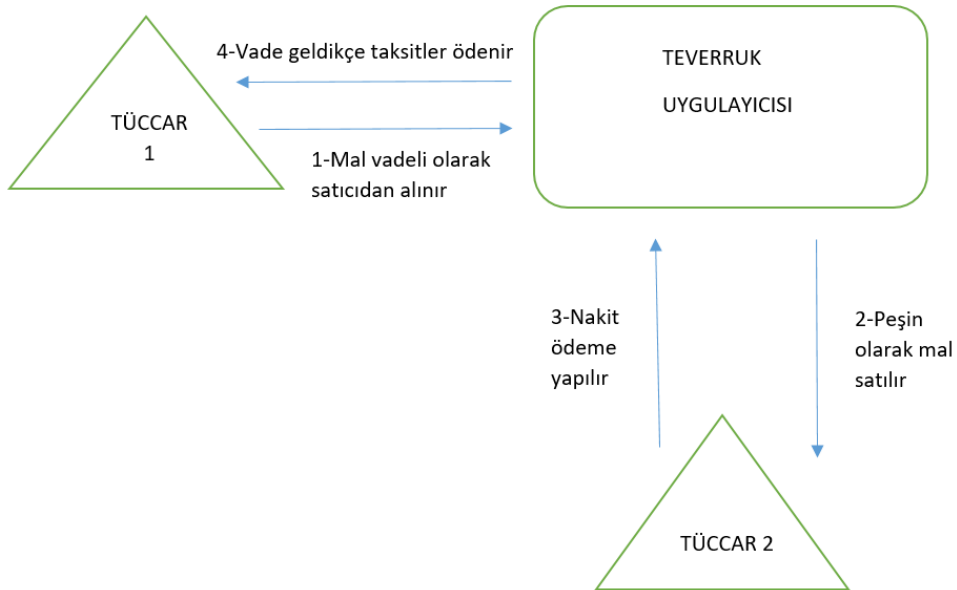
Güncel durumda uygulanan ve bilinen 3 adet teverruk yöntemi bulunmaktadır. Bunlar; bireysel teverruk, ters teverruk ve son yıllarda katılım bankaları tarafından sıkça başvurulmuş organize teverruktur.

3.2.1. Bireysel Teverruk

İslamiyetin ilk yıllarında kullanılmaya başlayan bireysel teverruk birden fazla şekilde ifade edilmektedir. Gerçek(reel) teverruk, fıkhi teverruk veya ferdi teverruk olarak da ifade edilmektedir (Çemberlitaş, 2019). TKBB tarafından yayımlanan teverruk standardında ise bireysel teverruk, klasik teverruk olarak ifade edilmiştir (TKBB Danışma Kurulu, 2021).

Bireysel teverrukta 3 ana unsur bulunmaktadır. Birinci tüccar, ikinci tüccar ve satıcı (teverruk uygulayıcısı) olarak ifade edilmektedir. Nakit ihtiyacı hâsıl olan kişi, nakit ihtiyacını gidermek için vadeli olarak aldığı bir ürünü veya malı peşin olarak satarak kendisine nakit elde ederek bireysel teverruk işlemini gerçekleştirir. Bireysel teverruka ilişkin yöntem aşağıdaki şekilde de gösterilmiştir (Sancar, 2019).

Şekil 8: Bireysel Teverruk Şeması

Kaynak: (Sancar, 2019)

Bu uygulama birçok alim tarafından caiz olarak ifade edilmiştir. Fakat bunun için belli kurallar ve şartlar bulunmaktadır. Bireysel teverrukta malı veya ürünü alan kişinin amacı aldıklarından kar elde etmek ve ticarete konu etmek değil, doğrudan nakit elde etmektedir. İlgili süreci muvazaalı işlemde ayıran en önemli özellik ise alınan mal veya ürün ilk satıcıdan başka birisine satılmasıdır. Taraflar arasından herhangi bir şekilde öncesinde, gizli veya açık herhangi bir anlaşma, işbirliği ve organizasyon olmaması gerekmektedir. Zaruri durumlar dışında bu uygulamaya çok başvurulması iktisadi rasyonalite açısından uygun değildir. Bireysel teverruk alışkanlık haline getirilmemelidir (Sancar, 2019) ve (Arpağ & Uçar, 2018).

3.2.2. Ters Teverruk

Ters teverruk işleminde teverruk uygulayıcısı nakit ihtiyacı olan değil elinde fazla nakit bulunan kişidir. Elinde fazla nakit bulunan kişinin getiri garantili ve faizsiz bir şekilde ve belirli bir vade ile bankaya yatırması işlemidir. İlgili teverruk türü murabaha, vekâlet, indirim yap peşin tahsil et, vedia ve va'd gibi ürünlerin bir araya getirildiği biraz karmaşık, kompleks ve yeni üründür (Arpağ & Uçar, 2018).

Ters teverruk işleminde süreç şu şekilde olmaktadır;

- Nakit fazlası olan yatırımcı kendisi adına kıymetli maden alması için katılım bankasına, bankayı vekil tayin ederek, başvurur. Fiyatı belli olan kıymetli madenin ücretini bankaya verir.
- Banka yatırımcı adına borsadan (LMB- Londra Merkez Borsa vs.) kıymetli madeni alır ve yatırımcıya teslim eder.
- Yatırımcı almış olduğu kıymetli madenin üstüne karını da dâhil ederek vadeli bir şekilde bankaya satar.
- Banka ise ilgili kıymetli madeni peşin olarak piyasaya satar ve nakit elde eder.

Ters teverruk işleminde nakitte ihtiyaç duyan müşteri değil banka olduğu için bankanın yatırımcıya murabaha işlemi yapılmaktadır (Kazancı, 2018).

Konvansiyonel bankalar tarafından piyasaya sunulan repo ve ters repo gibi finansal ürünler aslında ters teverruk mantığıyla işlemektedir. Repo işleminde belli

bir menkul kıymetin belli bir dönem sonunda ilk satıcısı tarafından üzerine belli miktar faiz konularak geri alınması demektir. Sonuç olarak nakit fazlası olan mudi repoyu bankadan alır belli bir faiz ile geri satar. (Çoşkun, 2012)

3.2.3. Organize Teverruk

Günümüzde organize teverruk bankalar tarafından çok sık kullanıldığı için “banka teverruku” veya “organize banka teverruku” olarak da adlandırılmaktadır. Ayrıca, Suudi Arabistan’daki Al-Ahli Bankası (National Commercial Bank) “Teysir”, Bank Aljazira “Dinar”, Saudi British Bank “Mâl”, Arab National Bank “et-Teverruku’l-Mübârek” olarak ifade etmektedir. 13-17 Aralık 2013 tarihinde İslam Fıkıh Akademisi tarafından Mekke’de düzenlenen XVII. Dönem toplantısında organize teverruk şu şekilde ifade edilmiştir;

“Bankanın uluslararası emtia borsaları veya diğer borsalardan satın aldığı gümüş ve altın dışındaki bir emtianın vadeli fiyatla müşteriye satılması akabinde, aynı emtianın satıcı bankanın üstleneceği vekâletle emtia borsaları veya diğer borsalardan bir başka müşteriye peşin olarak satılması ve bankanın ilk müşterisinin nakit para elde etmesini sağlayan bir işlemdir (Çakır, 2018).

Kurumları (özellikle bankaların) ya da şahısları teverruka iten ana sebep aynı olmakta olup nakit ihtiyacının karşılanması ya da ödenmesinde güçlük çekilen bir kuruma ya da şahsa olan borcun kapatılıp katılım bankasına borçlanmasıdır. Eğer ki ödenmesinde güçlük çekilen borç teverrukun yapıldığı bankadan yeniden yapılandırılma amacıyla ve yeni bir vade ve tutarı içeren borç sözleşmesiyle yapılmış ise yapılan teverruk günümüzde bankaların en sık kullandığı ve uygulanan teverruk işlemidir (Çemberlitaş, 2019).

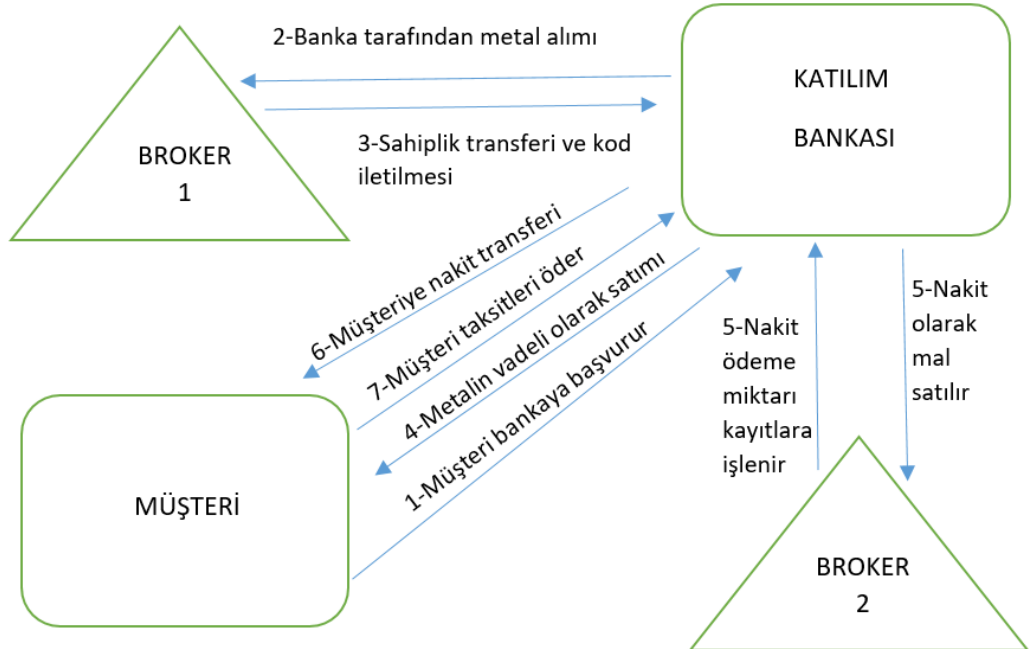
2000 yılının sonuna doğru ürünü kullanmaya başlayan ve ilk kullananlar arasında olan Suudi National Commercial Bank tarafından bu ürünün kullanıma başlanmasıyla birlikte faizli kredilerin oranının kısa bir sürede %30’a düştüğünü teverruk işlem oranının ise %70 oranına ulaştığını ve artış trendinde olduğunu belirtilmiştir. Nakit ihtiyacının İslami esaslara göre giderilmesinin amaçlandığı bu ürünün faizli ürünlerine alternatif olabileceği değerlendirilmiştir. Ayrıca, faizli bankalara olan borçların da teverruk yöntemiyle kapatılabilmesi de müşterilerin

katılım bankalarına yönelmesini sağlayacaktır. Bu sayede ellerinde nakit fazlası bulunduran likit konumda olan katılım bankalarının fonlarını kısa sürede değerlendirmesine imkân olacaktır (Çakır, 2018). Suudi Arabistan bankacılık sektöründe böyle bir durum tecrübe edilmiş olup Türkiye’deki yönetim tarzı ve İslamiyet’e bakış açısından dolayı böyle bir durumun tecrübe edilmesi çok mümkün gözükmemektedir.

3.2.3.1. Organize Teverruk Uygulaması

Bireysel teverruk işlemi 3 taraf arasında organize edilirken organize teverruk 4 taraf arasında gerçekleşmektedir. Birinci taraf altın ve gümüş dışında emtiayı satan brokerdir (genelde LMB). İkinci taraf ilgili emtianın brokerdan alınıp müşteriye satılmasını sağlayan katılım bankasıdır. Üçüncü taraf teverruk için bankaya talepte bulunan müşteridir. Son ve dördüncü taraf ise teverruk işlemine konu müşteri adına alınan emtianın yine bankanın vekil kılınmasıyla bankadan alan brokerdir (Çemberlitaş, 2019).

Şekil 9: Organize Teverruk Şeması

Kaynak: (Sancar, 2019)

Şemadaki göstergeler aşağıda detaylandırılmıştır:

- 1- Müşteri katılım bankasına teverruk işlemi için başvuruda bulunur. Katılım bankası müşteriden gerekli teminatları aldıktan sonra teverruk talep formu ve kıymetli maden alım-satım formu alınıp banka ile müşteri arasında sözleşme imzalanır. Sözleşmede kredinin tutarı, kar payı oranı, vadesi ve bankanın müşteri adına vekil olduğu şeklinde ibareler yer alır.
- 2- Katılım Bankası emtia borsasından aracı firmaya (broker-LMB) elektronik ortamdan ulaşarak çelik, nikel, platin, platinyum gibi metal alımını gerçekleştirir.
- 3- Broker satışını gerçekleştirdiği metalin sahipliğine ilişkin bankaya bir kod gönderir ve sahipliği bankaya geçer.
- 4- Banka sahipliği kendisine geçen metali müşteriye üzerine karını da ekleyerek vadeli olarak satar.
- 5- Banka ilk brokerdan gelen kodu, metali satacağı ikinci brokerın ekranına elektronik ortamda girerek metalin satışının nakit olarak gerçekleştirir. İlk broker teverruka konu metalin kodunu ürettiği anda ikinci brokera bilgileri gönderir. Alım-satım işlemi araya zaman girmeden yapıldığı için herhangi bir fiyat değişikliği olmamaktadır. Transferlerin tamamı elektronik ortamda yapılmaktadır.
- 6- Banka müşterisine ilk baştan sözleşmede belirtilen tutarı müşterisine satılan malın bedeli olarak verir. Eğer teverruk işlemi yapılandırma amacıyla yapılıyorsa ilgili tutardan ödeme güclüğü yaşanan kredinin taksitleri ödenerek borcun yapılandırılması gerçekleşmektedir.
- 7- Müşteri ilk başta belirtilen ödeme planına göre ödemelere başlar. (Sancar, 2019), (Çemberlitaş, 2019) ve (Arpağ & Uçar, 2018)

Türkiye’de katılım bankaları tarafından teverruk uygulamaları genel olarak üç amaç için yapılmaktadır. Bankaların tahsil kabiliyeti azalan veya kaybolan alacaklarının yapılandırılması amacıyla, bankaların likiditeleri dengelemek bankalar arasında nakit alışverişinde bulunmak amacıyla ve fatura olmadığı durumlarda teverruk kullandırım amacıyla yapılır (Kazancı, 2018).

3.2.3.2. Yapılandırma Amaçlı Teverruk

Bütün banka müşterilerinin tecrübe edebileceği gibi katılım bankasının müşterileri de bankadan çektikleri krediyi ödemekte güçlük çekebilmektedir. Katılım bankaları da ödeme güçlüğü çeken müşterilerinin kredilerinin gecikme gün sayısı 90 güne ulaştığında yapılandırma kredisi kullanılmaktadır. Yapılandırma işleminde herhangi bir alım-satım olmadığı için faturaya dayandırılmamaktadır. Bu sebeple yapılandırma işlemi teverruk yoluyla yapılmaktadır (Arpağ & Uçar, 2018).

Teverruk yoluyla yapılan yapılandırmada, müşteri elde ettiği nakit ile bankaya olan borcunu kapatır, belli bir vadeye göre borcu yeniden yapılandırılır. Yapılandırma amacıyla yapılan teverrukta işlem sırası şekil-8'deki ile aynıdır (Kazancı, 2018).

Yapılandırmayla yoluyla banka ödeme gücü olan müşterilerinin borçlarını yayarak ve vadesini uzatarak bankaya ve ekonomiye olası olumsuz etkilerinin önlenmesi amaçlanmaktadır. BDDK eliyle devlet bu durumu denetler aynı zamanda ise teşvik etmektedir (Sancar, 2019).

Konvansiyonel bankalarda yapılandırma işlemi ise kredisini ödemekte güçlük çeken müşterinin ödenemeyen kredisi üzerine yeni bir faiz ve vade hesaplanarak borcun yeniden yapılandırılması şeklinde olmaktadır. Yapılandırma yapılan borcun tutarına ve vadesine göre faiz tutarı hesaplanmaktadır (Çakır, 2018).

Katılım bankaları ödeme güçlüğü çeken müşterilerinin kredi borçlarının yapılandırılması amacıyla teverruk kullanabilirler. LMB'den borcunu ödemeyecek olan müşteri adına kıymet maden alım satımı yapılarak yapılandırma işlemi gerçekleştirilir. Teverruk işlemine Malezya gibi ülkelerde ise daha sıklıkla nakdi plasmanların yapılması için başvurulmaktadır (Sümer & Onan, 2015).

Platin ve paladyum gibi metal para gibi değerlendirilmediğinden teverruk işleminde alım-satım konu metallerin başında gelmektedir. Bu değerli emtialar hem yatırım aracı olarak görülmediğinden hem de mücevher gibi talep görmedikleri için fiyat oynaklıkları düşük ve işlem maliyetleri de düşüktür. Bu sebeple de tercih edilmektedir. Katılım bankaları gecikmiş düşmüş ve kredisini ödemediye güçlük çeken müşterilerini yasal takibe sevk ederek onları zor duruma bırakmamak adına

teverruk yöntemine başvurabilir. Bu sayede banka onlara fırsat vermiş ve süre tanımış olabilecektir (Dede, 2017).

3.2.3.3. Likidite Sağlamaya Yönelik Teverruk

İlgili işlem likidite fazlası olan bir katılım bankası ile likidite eksiği olan bir katılım bankası arasındaki nakit transferini sağlamaya yöneliktir. Süreçte 2 katılım bankası ile 2 broker bulunmakta olup yine 4 taraf yer almaktadır. Süreç şu şekilde olmaktadır:

- 1- Likidite fazlası olan banka brokardan (LMB) nakit olarak emtiayı temsil eden belgeyi alır.
- 2- Almış olduğu belgeyi likidite ihtiyacı olan bankaya karını da ekleyerek vadeli olarak satar.
- 3- Likidite ihtiyacı olan banka, emtiayı maliyetine satması için likidite fazlası olan bankayı vekil kılar.
- 4- Likidite fazlası bulunan banka kendisine verilen vekâlete dayanarak aldığı emtiayı başka bir brokera (LMB) peşin satar ve parayı likidite ihtiyacı olan bankaya gönderir.

Sonuç olarak likidite fazlası olan banka, likidite ihtiyacı olan bir bankayı elindeki nakitti kullanarak ve karlı bir şekilde finanse etmiş olur (Kazancı, 2018).

Katılım bankalarını organize teverruk yoluyla likidite sağlamasına iten önemli sebeplerden bir tanesi ise aktif – pasif yönetiminde oluşan vade uyumsuzluğudur. Katılım bankalarının temel fon ihtiyacını karşıladığı katılım hesaplarının ortalama vadesi ortalama 45 gün iken, kullandırılan kredilerin ortalama vadesi ise ortalama 1 yıldır. Bankalar verdiği krediler için mudilerden topladığı fonları sürekli çevirmek zorunda kalmaktadır. Mudilerden yeterli fon toplamaması durumunda likidite eksiği ortaya çıkarken, mudilerden fazla fon toplaması durumunda ise likidite fazlası ortaya çıkmaktadır (Sancar, 2019).

3.2.3.4. Fatura Olmadığı Durumlarda Teverruk Kullandırımı

Katılım bankası prensipleri gereği fatura veya mal alım-satım işlemi olmadan müşterilerine kredi kullandıramamaktadır. Katılım bankaları, diğer katılım ve konvansiyonel bankalarla rekabet halindedir. Bu sebeple büyük müşterilere ve büyük tutarlı kredilere talip olmakta ve kullandırmak istemektedir. Fakat büyük ölçekli firmalar genellikle çalışmakta olduğu bütün bankalardan (katılım ve konvansiyonel fark etmeksizin) fiyat almakta ve fatura ibraz edemeyeceğini beyan etmektedir. Katılım bankaları ise hedeflerini tutturmak ve söz konusu kredi kullandırmak için organize teverruk yoluna başvurarak ilgili krediyi kullandırmaktadırlar. Müşteriden kıymetli maden alım-satım sözleşmesi ve kredi talep formu alındıktan sonra arka planda organize teverruk yaparak kredi bedelini müşterinin hesabına aktarılmaktadır. Sonrasında müşteri ilgili tutarı kullanmaktadır (Arpağ & Uçar, 2018).

Büyük müşterilere ve büyük ölçekli kredilerin yanında fatura olmadığı durumlarda yapılan teverruk yöntemleri ise; çok alıcılı ve satıcılı müstahsil ödemelerinde, kullanımı ve faturası önceden gerçekleşen işlemlerde (örneğin; enerji faturaları), bazı yurtdışından alınan hammadde ve işçilik gibi alımlarında (fatura ibrazı mümkün olmadığından), süt, fındık, meyve-sebze gibi lokal üreticilerden sıklıkla ve yoğun miktarda yapılan alımlardır (Sancar, 2019).

3.3. Türkiye’de Teverruk Uygulamaları

Türkiye’de 3’ü kamu ve 3’ü özel sermaye ile kurulan katılım bankalarının teverruk uygulamaları incelenmiştir. İlgili bankaların icazet belgelerine bakıldığında sadece Türkiye Finans Katılım Bankasının icazet belgesinin olduğu görülmüştür. İlgili icazet belgesi incelendiğinde aşağıdaki kural setlerinin olduğu görülmüştür;

- Bankanın LMB’den peşin bedelle metal alımı yapması,
- Peşin bedelle alınan metali müşteriye vadeli bedelle satması,
- Müşteriye vadeli olarak satılmış olan metali LMB’den müşteriden aldığı vekâlet ile peşin bedelle satması,
- Metalin satın alındığı kişi ya da kuruluşla satıldığı kişi ya da kuruluşun farklı olması,

- Satış işlemi sonrasında ortaya çıkan nakit tutarın banka tarafından müşterinin banka nezdindeki hesabına yatırılması,
- Bankanın bu işlemi gelir sağlamak amacıyla değil müşterinin ya da kendisinin mali sıkıntılarını çözmek amacıyla yapması,
- LMB'dan altın ve gümüş harici metaller ile işlem yapılması,

Koşullarıyla katılım bankacılığı ilkelerine uygundur (Türkiye Finans, 2021b).

Türkiye Finans Katılım Bankası “Dert Çözen Finansman” ürünü ile de teverruk uygulamalarını gerçekleştirmektedir. “Dert Çözen Finansman” ürünün icazet belgesi incelendiğinde ise aşağıdaki ibareler görülmüştür.

“Müşterilerin meşru taleplerine (fatura eksikliği veya olmayışı vb. gibi nedenler) murabaha ile cevap verilemiyorsa ilgili talebi realize etmek için teverruk akdi kullanılabilir. Herhangi bir belge iletilemeyen, küçük montanlı meşru taleplerle finansman öncesinde müşterinin beyanının alınması yeterlidir. Beyana istinaden teverruk yapılabilir.”

“Katılım bankacılığı tarafından ihtiyaçları çözülemeyen müşteriler konvansiyonel bankalara yönelmektedirler. İslam hukuka göre tartışmalı bir şekilde ihtiyaçlarını çözmektedirler. Katılım bankacılığının var oluş sebeplerinden biri de insanları faizden kurtarmaktır. Bu minvalde İslam Hukukuna göre uygun olan teverruk çözümünün kullanılmasında sakınca bulunmamaktadır.” (Türkiye Finans, 2021a).

Ziraat Katılım Bankasının web sitesinde ürünler kısmında teverruk şu şekilde ifade edilmiştir.

“Teverruk, bir malın taksitle satıcısından alınıp, başka birine peşin olarak satılması işlemine denir. Buradaki amaç nakit ihtiyacının karşılanmasıdır. Bu yöntem Katılım Bankaları tarafından müşterilerin borçlarını yeniden yapılandırmak amacıyla da kullanılır.

Teverruk konusu emtianın ticari mal, araba, meşru bir şirketin hisseleri, uluslararası ya da yerel bir ürün, altın ve gümüş dışında bir metal olması

mümkündür. Vadeli ticareti caiz olmadığı için altın, gümüş ve para teverruk işlemlerine konu edilemez.” (Ziraat Katılım, 2022).

Kuveyt Türk Katılım Bankası danışma komitesi süreklilik haline getirilmeden teverruk yoluyla kredi kullandırılabilceğı ifade etmiştir. Banka borsadan bir malı peşin alıp müşteriye taksitle satar, sonrasında ise müşteriden aldığı vekâletle müşteri adına malı peşin satıp müşteriye bedelini verecektir (Para Borsa, 2021).

3.4. Teverrukun İç Denetim Uygulaması; Denetim Rehberi, Denetim Faaliyeti, Raporlama

Bu kısımda Türkiye’de en çok yapılandırma amacıyla, likidite sağlamaya yönelik ve fatura olmadığı durumlarda kullanılan organize teverruk ürününün İslami kurallara uygunluk denetimi ele alınacaktır.

Organize teverruk ürününün İslami kurallara uygunluk denetimi bir vaka gibi ele alınmıştır. İlk olarak riskler belirlenmiş olup ilgili risklere yönelik kontrol noktaları belirlenmiştir. Bu bilgiler ışığında denetim rehberi belirlenmiş ve saha denetiminde bulunan iç denetçi çalışma kâğıtları sayesinde bulgular elde etmiştir. Dokümantasyona yönelik elde edilen kayda değer bulgular yönetici özetinde belirtilmiş olup teverruk denetiminden doğan bulgulara öneriler belirtilmiştir.

İlgili çalışma bir vaka olarak ele alındığı için denetim evreni, planı ve rehberi, programı, çalışma kâğıtları, bulgular ve rapor şeklinde anlatılmıştır.

3.4.1. Denetim Evreni

Denetim evreni, gerçekleştirilecek olan denetimin kapsamı olarak ifade edilebilir. Denetim evreninde problemin çözümüne yönelik denetlenecek süreç ve faaliyetler belirtilir. Bu sebeple riskler belirtilmelidir (Öz, 2010).

Riskler kar amacı güden/gütmeyen kuruluşlar veya FFK için farklılıklar göstermektedir. İç denetçiye düşen sorumluluk denetim faaliyetinde bulunduğu kuruluşun faaliyet gösterdiği sektöre, ulusal ve uluslararası kuruluşlar tarafından yayımlanan ve kurumla ilişkili standartlara ve kurum kültürüne göre riskler belirtilmelidir (Pehlivanlı, 2011).

Bu vaka çalışmasında risk odaklı bir denetim modeli uygulanmış olup FFK'nın teverruk denetimine yönelik riskleri aşağıda belirtilmiştir.

3.4.1.1. Teverruka İlişkin Riskler

Faizsiz bankacılık ilkelerine uyumsuzluk riski: Teverruk ürününün faizsiz bankacılık ilkelerine uyumlu olmama riskidir. Türkiye'de teverruk ürününe ilişkin TKBB standarttı ve bankaların danışma komitecilerinin aldığı kararlar bulunmaktadır. İlgili ürünün belirtilen standart ve kararlara uyumlu olması beklenmektedir. Faizsiz bankacılık ilkelerine uyumsuzluk kuruluşlara önemli maddi kayıplar verebileceği gibi ciddi itibarlarını da zedeleyecektir (Güney, 2015).

Yasal Riskler: Katılım bankacılığı Türkiye'de ve dünyada oluşum sürecini tam olarak tamamlamamıştır. Sürekli gelişim halinde olması, teknolojiye gelişmeler ve küreselleşmeyle beraber katılım bankacılığı faaliyetlerine, ürün ve hizmetlerine ilişkin birçok yeni düzenleme ve kuralın ortaya çıkması ve bunlara uyumuyla alakalı risklerdir (Can, 2003).

Kredi Riski: Bankaların vermiş olduğu kredilerinin kısmen veya hepsinin veya parçalı olarak geri dönmemesi ve tahsil edememesi olarak ifade edilmektedir (Ertürk, 2010). Türkiye'de teverrukun en sık kullanıldığı alanların başında yeniden yapılandırma amacıyla kullanılması kredi riskini daha da önemli kılmaktadır.

İtibar Riski: Kuruluşun faaliyetlerinde başarısız olması veya hali hazırda yer alan yasal düzenlemelere uygun davranılmaması sonucunda müşterileri ve piyasa tarafından kuruluşa duyulan güvenin azalmasını ve itibarının zedelenmesi olarak ifade edilir (Savram & Karakoç, 2012).

Likidite Riski: Bankalar mevduat sahiplerinin elinde tuttuğu fonları toplayarak, ihtiyaç sahibi olan gerçek veya tüzel kişilere kredi vererek faaliyetlerini sürdüren kurumlardır (Yetiz, 2016). Bankalar için kredi talep edenlerin ne zaman ve ne ölçüde kredi talep edecekleri her zaman ön görülememektedir Aynı şekilde mevduat sahiplerinin de paraları ne zaman ve ne ölçü geri alacakları her zaman ön görülememektedir. Bu sebeple bankalarının yükümlülüklerini yerine getirebilmek için ihtiyaç duyduğu likiditeye sahip olmamasına likidite riski denmektedir (Çelik & Akarım, 2012).

3.4.2. Denetim Planı ve Programı

Yıllık veya fazla sürelerle denetim faaliyetinin etkin ve etkili yürütülmesi amacıyla denetimin kapsamı, amacı, denetlenecek konulara ve alanlara, gerekli duyulan işgücüne yönelik denetim planı belirlenmektedir. İlgili plan belirli periyotlarla da gözden geçirilmektedir. FFK'nın karşılabileceği en riskli konulara ve alanlara öncelik vermek suretiyle, yöneticilerle iştişarelerde bulunarak ve denetim planına da uyumlu bir şekilde denetim programı oluşturulur. Denetim programı genelde yıllık olarak düzenlenmektedir (Erkan vd., 2010).

Yukarıda belirtilen risklerden dolayı ve teverruk ürününün önemi açısından teverruk ürününün denetimi denetim planına ve programına alınmıştır. Aşağıdaki denetim programı kapsamında yapılacak analizler ve yöntemler kontrol noktaları şeklinde verilmiştir. FFK'nın teverruk ürününe ilişkin denetim faaliyetinde bulunacak olan iç denetçi tahmini 3 ay (62 gün) içerisinde ilgili kontrol noktalarını testlerle ve analizleri değerlendirecek ve raporlamayı gerçekleştirecektir.

Denetim dönemi son gerçekleştirilen denetimde iç denetçinin denetim faaliyetine başladığı günden itibaren başlar, yapılacak denetimin ilk gününe kadar kapsar. Fakat FFK'nın bünyesinde daha önceden herhangi bir denetim yapılmadığı için denetim dönemi iç denetim yöneticileri tarafından 3 yıl olarak belirlenmiştir.

3.4.2.1. Teverruk Denetimine İlişkin Kontrol Noktaları

Belirtilen risklere ilişkin kontrol noktaları belirtilmiştir. Organize teverruk ürününe ilişkin kontrol noktaları başta TKBB tarafından 02.03.2021 tarihinde yayımlanan teverruk standardından ve 2017 Kasım ayından son şeklini alan AAOIFI'nin 30 nolu teverruk standardından faydalanılarak oluşturulmuştur (TKBB Danışma Kurulu, 2021) (AAOIFI, 2017). Çalışma kapsamında 12 tanesi faizsiz bankacılık ilkelerine uyumsuzluk riskine yönelik, 4 tanesi yasal risklere yönelik, 9 tanesi kredi riskine yönelik, 5 tanesi itibar riskine yönelik ve 2 tanesi likidite yönelik olmak üzere toplam 32 adet kontrol noktası belirlenmiştir.

3.4.2.1.1. Faizsiz Bankacılık İlkelerine Uyumsuzluk Riskine İlişkin Kontrol Noktaları

Faizsiz bankacılık ilkelerine uyumsuzluk riskine yönelik belirlenen 12 adet kontrol noktası aşağıda belirtilmiştir:

- Teverruk sürecinde taraflar arasından herhangi bir şekilde öncesinde, gizli veya açık herhangi bir anlaşma, işbirliği ve organizasyon olmaması gerekmektedir. Organize teverruk işlemi öncesinde herhangi bir anlaşma ve işbirliği mevcut mudur?
- Teverruk işleminde 4 unsur bulunmaktadır. Bunlar broker A, broker B, banka ve müşteridir. Banka teverruk işlemine konu etmek için broker A'dan (LMB) aldığı emtiayı broker A dışında başka birisine satmalıdır. Alınan ürün ve mal ilk sahibine dönmüş mü?
- Öncesinde herhangi bir anlaşma olmaması şartından ve serbest ekonomiden dolayı banka broker A'dan aldığı ürünün satış fiyatını o gün içinde sabitliyor mudur? Yani fiyatı değişken olan ürünün fiyatı riskten kaçınmak adına anlaşmalı bir şekilde belli midir?
- Broker A ile broker B alınacak ve satılacak ürüne ilişkin öncesinden anlaşmışlar mıdır?
- Klasik teverruk işleminde teverruk sürecini kişi veya kuruluşlar kendileri yönetmektedir. Organize teverruk işleminde süreçleri kim yönetmektedir? Katılım bankaları, başka kişi veya kuruluşların nakit ihtiyacını gidermek için teverruk işlemine aracılık mı etmektedir?
- Teverruk için başvuruda bulunan müşteri alınan emtianın satışı için bankayı vekil kılmak zorunda mıdır?
- Katılım bankasının teverruk işlemine konu olan ve satın aldığını ürünün sahipliği gerçekten bankaya geçmiş midir? İşlemler gerçekten gerçekleştiriliyor mu yoksa LMB'deki fiyatlar ve süreçler bir gösterge olarak kullanılıp süreç kaydı olarak mı yapılıyor?

- Alınan malın veya emtianın fizikken teslim alınmasına engel bir durum var mıdır?
- Fatura olmadığı durumlarda yapılan teverrukta teverruk bedeli müşterinin teverruk yapılan bankadaki hesabına mı yapılmıştı? Teverruk bedeli ile mal, ürün veya hammadde alımı mı yapılmış yoksa konvansiyonel bankadaki kredi ödemesi mi yapılmış?
- Altın, gümüş gibi emtialar para değeri gördüğü için teverruka konu emtia olmamaları gerekmektedir. Banka yaptığı teverrukta hangi emtiaları kullanmıştır?
- Bankanın danışma komitesi tarafından alınan kararlar, TKBB teverruk standarttı ile uyumlu mudur?
- Bankanın teverruk ürününe ilişkin faaliyetler danışma komitesi tarafından alınan kararlara göre mi yapılmaktadır?

3.4.2.1.2. Yasal Risklere İlişkin Kontrol Noktaları

Yasal riske yönelik belirlenen 4 adet kontrol noktası aşağıda belirtilmiştir:

- Teverruk uygulamalarına ilişkin yapılan yeni düzenlemeler ve kurallar takip ediliyor mu? Örneğin; AAOIFI'nin standartları, TKBB merkezi danışma kurulu standartları ve kararlar.
- Yeni düzenlemeler ve kurallara ilişkin aksiyonlar alınmış mıdır?
- Alınan aksiyonların yeterli midir?
- Bankanın uyum departmanında İslami finans ürünlerine ve kurallarına ilişkin yetkin ve bilgili personel istihdam edilmiş midir?

3.4.2.1.3. Kredi Riskine İlişkin Kontrol Noktaları

Kredi riskine yönelik belirlenen 9 adet kontrol noktası aşağıda belirtilmiştir:

- Yapılandırma amaçlı teverrukta müşterinin faaliyet gösterdiği sektördeki ortalama vade ve gün dikkate alınmış mıdır?
- Yapılan teverruklarda teminat alınmış mıdır?

- Alınan teminat yeterli seviyede midir?
- Gecikme gün sayısı 90 güne ulaşmadan yapılandırma amacıyla teverruk yapılmış mıdır?
- Yasal takibe sevk edilmek yerine teverruk yapılarak borcu ötelenen müşteriden tahsilat ne düzeydedir? Teverruk yapılarak müşteriye gereksiz süre uzatımı verilmiş yoksa müşteri borcunu düzenli ödüyor mu?
- Yapılandırma amaçlı teverruk anında diğer bankalar ilgili müşteriye yasal takibe sevk etmiş mi?
- Müşteriden yapılandırma amaçlı teverruk öncesinde ödemelerine ilişkin makul bir açıklama alınmış mı?
- Yapılandırma amacıyla, likidite sağlamaya yönelik ve fatura olmadığı durumlarda kullanılan organize teverruklarda reel bir mal alışverişi bulunmamaktadır. Bu sebeple katılım bankacılığının temel taşı olan mal alışverişine uygun olmamakla beraber verdiği kredilerin de kalitesini düşürmektedir. Bankanın vermiş olduğu organize teverrukların bütün krediler içindeki oranının analiz edilmesi ve yönetim kurulunun belirleyeceği oranın üzerinde midir?
- Çok alıcılı ve satıcılı müstahsil ödemelerinde, kullanımı ve faturası önceden gerçekleşen işlemlerde (örneğin; enerji faturaları), bazı yurtdışından alınan hammadde ve işçilik gibi alımlarında (fatura ibrazı mümkün olmadığından), süt, fındık, meyve-sebze gibi lokal üreticilerden sıklıkla ve yoğun miktarda yapılan alımlar için yapılan fatura olmadan teverruk yönteminde teverruk bedeli malların alındığı yerlere mi ödenmiş yoksa başka amaçlar için mi kullanılmış?

3.4.2.1.4. İtibar Riskine İlişkin Kontrol Noktaları

İtibar riskine yönelik belirlenen 5 adet kontrol noktası aşağıda belirtilmiştir:

- Bankanın danışma komitesinin teverruk ile aldığı kararlar müşterileriyle paylaşıyor mu?

- Bankanın danışma komitesinin TKBB merkezi danışma kurulu tarafından yayımlanan tevrruk standardına ilişkin uygunluğuna ilişkin faaliyetleri müşterileriyle paylaşıyor mu?
- Bankanın tevrruk uygulamasına ilişkin yeterli bilgiler web sitesinde, faaliyet veya denetim raporlarında belirtiliyor mu?
- Bankanın tevrruk uygulamasına ilişkin icazet belgeleri mevcut mudur?
- Organize tevrruk işlemi klasik tevrruka benzetilerek meşru kılınmak mı istenmektedir? Organize tevrruk, klasik tevrrukun sahip olduğu şartları sağlamakta mıdır?

3.4.2.1.5. Likidite Riskine İlişkin Kontrol Noktaları

Likidite riskine yönelik belirlenen 2 adet kontrol noktası aşağıda belirtilmiştir:

- Likidite ihtiyacına yönelik yapılan tevrruk işleminde tevrruk başka bir katılım bankasıyla mı yapılmış yoksa konvansiyonel bir banka ile mi yapılmış?
- Likidite fazlasına yönelik yapılan tevrruk işleminde tevrruk başka bir katılım bankasıyla mı yapılmış yoksa konvansiyonel bir banka ile mi yapılmış?

3.4.3. Denetim Rehberi

Yukarıda belirtilen riskler ve kontrol noktaları sonrasında iç denetçi denetim rehberini oluşturur. Denetim rehberi, denetim faaliyetlerini gerçekleştirirken iç denetçinin uygulayacak olduğu denetim prosedürlerinin yer aldığı listedir (AUZEF, 2020b).

Denetim, belirtilen riskler ve tevrruk denetimine ilişkin kontrol noktalarının olduğu denetim rehberi eşliğinde yürütülür. İç denetçi, saha faaliyetine başlamadan önce çalışma kâğıtlarının içeriğini ve formlarını belirler. Denetim esnasında iç denetçi gerçekleştirdiği bütün faaliyetleri çalışma kâğıtlarıyla kayıt altında tutar. Çalışma kâğıtlarında denetim öncesinde yapılan faaliyetler, risk ve kontrol

değerlendirmeleri, uygulanan testler, neticesinde elde edilen bulgular ve kanıtlar, raporlama ve izleme faaliyetleri yer alır (MGM, 2008).

Denetim rehberinde yukarıda belirtilen kontrol noktalarına ilişkin denetçi tarafından gün dağılımı belirlenmiştir. İncelenen olay ve durumlardaki bulgulara göre zamanlama konusunda esnek olunabilmektedir. Aksi durum olmadığı takdirde ise belirtilen gün dağılımına uygun olarak sürdürülmesi beklenmelidir.

Tablo 9: İç Denetim Gün Dağılımı

Kontrol Noktası	Denetim Gün Sayısı
Ön Hazırlık	5
Faizsiz Bankacılık İlkelerine Uyumsuzluk Riskine İlişkin Kontrol Noktaları	22
İtibar Riskine İlişkin Kontrol Noktaları	7
Kredi Riskine İlişkin Kontrol Noktaları	12
Yasal Risklere İlişkin Kontrol Noktaları	5
Likidite Riskine İlişkin Kontrol Noktaları	2
Raporlama	9

3.4.4. Denetimin Yürütülmesi/Çalışma Kağıtları

İç Denetçi kontrol noktalarını, riskleri, denetim programını ve rehberini, çalışma kâğıtlarının formlarını oluşturduktan sonra Banka içindeki saha faaliyetine başlar. İç denetçi, denetim dönemine ilişkin faaliyetlerini denetim rehberinden yararlanarak denetimi gerçekleştirir. Denetimin hedeflerine ulaşmak için gerekli kontrol ve risk değerlendirilmelerinde bulunarak yeterli ve güvenilir bilgileri sağlar. Kontrol noktalarına yönelik yapılan testlerin hepsi, incelenen belgeler, görüşmeler, yöntemler ve gözlemler “çalışma kağıtları” kayıt altına alınarak saklanmalıdır.

3.4.5. Saha Faaliyetine İlişkin Bulgular

5 farklı riske ilişkin belirlenen kontrol noktaları ışığında başta TKBB tarafından yayımlanan teverruk standardında ve AAOIFI'nin 30 nolu teverruk standardından faydalanarak bulgular anlatılmıştır. Çalışma kapsamında 4 tanesi

faizsiz bankacılık ilkelerine uyumsuzluk riskine yönelik, 2 tanesi yasal risklere yönelik, 7 tanesi kredi riskine yönelik, 4 tanesi itibar riskine yönelik ve 1 tanesi likiditeye yönelik olmak üzere toplam 18 adet potansiyel bulgu tespit edilmiştir.

3.4.5.1. Faizsiz Bankacılık İlkelerine Uyumsuzluk Riskine İlişkin Bulgular

Denetim kapsamında iç denetçi tarafından faizsiz bankacılık ilkelerine uyumsuzluk riskine ilişkin elde edilen bulgular aşağıda belirtilmiştir:

- Organize teverruk işleminde bütün sürecin önceden planlanmış gibi olması, reel bir alım satımın hedeflenmemesi, alım-satımı yapılan konu mal üzerinde işlemlerin kaydı olarak gerçekleşmesi, bankanın müşteriye vadeli olarak sattığı emtiayı akabinde müşteri adına peşin satması süreci caiz olmaktan çıkarmaktadır.
- Uygulanan organize teverruk işlemlerinde, caiz olan klasik teverruk için aranan şartları sağlanamadığı için caiz değildir.
- Teverruk sürecine konu emtia olarak altın veya gümüş kullanılıyorsa veya emtia işlem sonunda tekrardan ilk sahibine dönüyorsa, işlem muvazaalı olmaktadır.
- Bankanın danışma komitesi tarafından alınan kararların TKBB merkezi danışma kurulunun yayımlanmış olduğu teverruk standardına ve kararlarına uyumlu olması gerekmektedir. Bankanın teverruk faaliyetlerini ise uyumlu görülen danışma komitesi kararları ile çekişmemelidir. Bahsedilen durumlarla alakalı uyumsuzluk olduğu durumlar iç denetçi tarafından bulgu olarak ele alınır.

2009 yılında Birleşik Arap Emirliklerinde İslam Fıkıh Akademisinin 19. Toplantısında teverruk konusu ele alınmıştır. Bireysel teverrukun bey' akdi şartlarını sağladığı için caiz olduğu belirtilmiştir. Fakat toplantıda organize teverruk ve ters teverruk işlemlerinin katılım bankası ve müşteri arasından nakit elde etmeye yönelik hileli ve muvazaalı bir satış olmasından dolayı iki teverruk yönteminin de caiz olmadığına yönelik karar alınmıştır.

Dünya İslam Birliğine bağlı İslam Fıkıh Akademisi ise 2003 yılında gerçekleştirdiği toplantıda ise teverruk için başvuruda bulunan müşteri satın aldığı emtianın satışı için katılım bankasına vekâlet vermesi zorunlu tutulur. Bu durum da işlemi caiz olmaktan çıkarır (Sancar, 2019).

3.4.5.2. İtibar Riskine İlişkin Bulgular

Denetim kapsamında iç denetçi tarafından itibar riskine ilişkin elde edilen bulgular aşağıda belirtilmiştir:

- Bankanın danışma komitelerinin teverruk ile aldığı kararlar ve TKBB merkezi danışma kurulu tarafından yayımlanan teverruk standardına ilişkin uygunluğuna ilişkin faaliyetleri müşterileriyle paylaşılmamaktadır.
- Bir katılım bankası dışında diğer bankaların teverruk süreçlerini nasıl gerçekleştirdiğine ilişkin tam ve net bilgi web sitelerinde, faaliyet ve denetim raporlarında görülememiştir.
- Bir katılım bankası dışında diğer katılım bankalarının teverruk ürününe ilişkin icazet belgelerine ulaşamamıştır.
- Klasik teverruka benzetilerek organize teverruk işleminin yapılması, gerçek ve ticari olmayan işlemlerin yapılması katılım bankasının meşruiyetine ve itibarına zarar verecektir.

3.4.5.3. Likidite Riskine İlişkin Bulgular

Denetim kapsamında iç denetçi tarafından likidite riskine ilişkin elde edilen bulgu aşağıda belirtilmiştir:

- Likidite ihtiyacına/fazlasına yönelik yapılan teverruk işleminde teverruk başka konvansiyonel bir banka ile yapılması öncelikle tercih edilmemelidir.

3.4.5.4. Yasal Risklere İlişkin Bulgular

Denetim kapsamında iç denetçi tarafından yasal riske ilişkin elde edilen bulgular aşağıda belirtilmiştir:

- AAOIFI'nin Türkçeye de çevrilen standartları 2019/Aralık ayında yayımlanan resmi gazete ile yürürlüğe girmiş olup birçok maddesi katılım

bankaları için tavsiye niteliği taşımaktadır. Fakat TKBB merkezi danışma kurulu tarafından yayımlanan standartlar ve kararlar katılım bankaları için bağlayıcı konumdadır. İlgili standartlar ve kararlara ilişkin yeterli, gerekli ve önemli aksiyonların alınması gerekmektedir.

- Bankanın uyum departmanında FFK'ya hâkim yetkin ve bilgili personel istihdam edilmelidir.

3.4.5.5. Kredi Riskine İlişkin Bulgular

Denetim kapsamında iç denetçi tarafından kredi riskine ilişkin elde edilen bulgular aşağıda belirtilmiştir:

- Ödeme gücü çeken ve nakit akışı bozulan müşterilere yapılandırma amaçlı teverruk yapılmaktadır. Yapılacak olan teverrukta müşterinin ödemesinin kolaylaşması ve müşteri için faydalı olabilmesi için faaliyet gösterdiği sektördeki nakit döngüsü dikkate alınmalıdır. Örneğin; Gıda toptancılığı sektöründe faaliyet gösteren bir firmanın nakit ihtiyacı 6 ay iken müşteri 3 ay süreli teverruk yapılması. İlgili teverruk müşterinin ihtiyacını çözmeyecek olup sadece borcunu arttırıp yasal takibe sevk süresini uzatacaktır.
- Teverruk süreçlerinde reel bir alım-satım olmasa da müşterilerden duruma göre teminat istenmelidir. Teminatlar yeterli düzeyde olmalıdır.
- Müşterilerin yasal takibe sevk edilmesi için ödemelerinin 90 gün gecikmede olması gerekmektedir. 90 güne gelmeden müşteriye teverruk yapılmış ise sebebi araştırılmalıdır. Makul bir sebebi yok ise müşterinin borcu daha süresi olmasına rağmen yapılandırılarak arttırılmış olur.
- Yapılandırma amacıyla yapılan teverruk sonrasında müşteriden tahsilat yapılamamış ise müşteriye fazladan 90 günlük bir süre verilmiş olabilir.
- Yapılandırma amaçlı teverruk anında başka bankalar yasal takip sürecini başlatmış ise müşterinin nakit akışları bu durumdan olumsuz etkilenebilir. İleride banka tarafından yasal takibe sevki durumunda banka diğer bankaların gerisinde kalarak borcun tahsili zora düşebilir.

- Krediler içerisinde organize teverruk oranının makul bir seviyede olması gerekmektedir. Aşırı bir oranda organize teverruk kullandırımı katılım bankasının amacına çok hizmet etmemekle beraber bankanın verdiği kredilerinin kalitesini de düşürebilir.
- Fatura olmadan yapılan teverruk yönteminde teverruk bedeli malların alındığı yerlere transfer edilmesi gerekmektedir.

3.4.6. Raporlama

Saha denetimi tamamlandıktan sonra denetlenen departmanın yöneticileri ve sorumluları ile kapanış toplantısı düzenlenir. Toplantıda bulgular ve önemli hususlar hakkında değerlendirilmelerde bulunur. Birim sorumlularına ve yöneticilerine ilgili hususlar aktarılır. Sorumlu ve yöneticileri varsa itirazları toplantı tutanağı ile karara bağlanır (Erkan vd., 2010).

İç denetçi kontrol noktalarına uyguladığı testlerle gerçekleştirmiş olduğu denetim sonuçlarını/bulgularını raporlamalıdır. Raporlama amaçlı yapılan dokümantasyonlarda elde edilen bulgular, öneriler veya tavsiyeler, görevin kapsamı ve amacının yanında son olarak ise iç denetçinin görüşü ve kanaati de bulunur (Parlak, 2011). İç denetçi raporu cevaplaması için denetlenen birimin yöneticilerine gönderir.

3.4.6.1. Teverruk Denetimine İlişkin Yönetici Özetine Taşınacak Hususlar

Yönetici özetinde, denetlenen kuruluşun yöneticisine ve üst yönetime yönelik kritik, önemli ve yüksek riskli bulgulara ve önerilere özet olarak yer verilmektedir (İç Denetim Koordinasyon Kurulu, 2013).

Teverruk denetiminde katılım bankacılığı denetimleri iç denetçisi faizsiz bankacılık ilkelerine uyumsuzluk riskine ilişkin bulgularda belirtilen organize teverrukun caiz olmadığına ilişkin hususları özet şeklinde ve önemli noktaları belirterek yönetici özetine taşıyabilir.

Yasal risklere ilişkin bulgularda İslami kurallara uyum noktasında özellikle çatı görevi göre TKBB merkezi danışma kurulunun teverruk standardına ilişkin önemli uyumsuzluklar önemli ve yüksek riskli bulgu olarak ifade edilebilir.

Kredi riskine ilişkin bulguların etki analizi yapılarak krediler içerisindeki hacmine ve oranına göre önemli ve yüksek riskli bulgu olarak ifade edilebilir.

İtibar riskine ilişkin bulgularda katılım bankacılığının prensipleri gereği katılım bankasına para yatıran veya kredi çeken müşteriler bankanın ortağı konumundadır. Bu sebeple bankanın ürünleri hakkında yeterli ve tam bilgilere ulaşmalıdır. Aksi durumda, teverruka ilişkin bilgilerin müşteriler tarafından ulaşılmaması önemli ve yüksek riskli bulgu olarak ifade edilebilir.

Katılım bankacılığı denetimleri iç denetçisi aşağıda belirtilen önerilerden önemli gördüğü ve riskli olan bulgulara uygun olan ve çözüm olacak önerileri seçerek kuruluşun üst yönetimine ve kendi yöneticisine tavsiyelerde bulunur.

3.4.6.2. Teverruk Denetiminde Öneriler

Saha denetimi çalışma kâğıtları denetçi bulguları kısmında belirtilen hususlardan ve TKBB merkezi danışma kurulu tarafından yayımlanan teverruk standardında organize teverruk işleminin İslami kurallar ve esaslar çerçevesinde caiz olmadığı ifade edilmiştir.

Aynı standartta organize teverruk işlemine yönelik mevcut duruma ilişkin bazı açmazların olduğu ifade edilmiş olup daha önceden teverruka alternatif olarak geliştirilen yöntemlerden bahsedilmiştir.

İlk başlarda, borcunu ödemekte zorluk yaşayan müşterilerine katılım bankaları “herhangi bir fark almama” yolunu izlemişlerdir. Karz-ı hasen olarak da ifade edilen bu uygulama, herhangi bir menfaat, fayda ve kazanç gözetmeksizin güzel amaçla verilen borçtur. Verilen anaparanın vade sonunda ödendiği bir kredi yöntemidir (Çemberlitaş, 2019). İlgili durum bankanın müşterilerinin kredi borçlarını ödeme istediğini ve kabiliyetini daha da azaltmıştır. Sonuç olarak müşterilerine ödememeyi teşvik eden bir hal almış olup katılım bankaları zarara uğramıştır. Daha sonraki dönemlerde karz-ı hasen çerçevesinde satın alım gücünün

korunmasına yönelik enflasyon farkı yansıtılsa da beklenen sonuç alınamamış ve ödeme zorluğu yaşayan müşterilerin tutum ve davranışlarını zayıflatmıştır.

Sonrasında ise çözüm olarak geciken kredi borçlarının “altına ya da dövize çevrilmesi” seçenekleri üzerinde durulmuştur. Dünyadaki ve Türkiye’deki koşullardan dolayı banka ile müşteriler arasında önemli belirsizlikler oluşmaya başlamış olup altın ya da dövizdeki ani iniş ve çıkışlar iki tarafı da olumsuz etkilemiştir.

Daha önceki dönemlerde teverruka alternatif olarak denenen yöntemlerle bir çözüm bulunamamıştır. Çözumsuz olunmasından dolayı teverruk geciken borçların yapılandırılmasında önemli bir yer edinmiş ve tek bir çare olarak görülmektedir. TKBB teverruk standardında yeniden yapılandırma amaçlı teverruklar için ceza ve dayanışma sandığı çatısı altında bir model ve yöntem geliştirilmiş olup likidite yönetimine yönelik yapılan teverruk içinse Karz-ı hasen ve kar-zarar ortaklığı yöntemi önerilmiştir.

3.4.6.2.1. Ceza ve Dayanışma Sandığı

Standartta katılım bankalarının borcunu ödemeyen/ödeyemeyen müşterileri için yegâne ve ancak yapılandırmaya ihtiyaç duydukları zorunlu durumlarda bu yöntem ve model yönelebilecekleri belirtilmiştir. İlgili yöntem için konulan şartlar şu şekildedir:

- Müşteri ile katılım bankası arasında ilk kredi kullandırım sürecinde ödemelerde olası bir gecikme olması durumunda cezai şartı içeren yapılandırmanın yapılabileceği anlaşmada belirtilmelidir. İlgili sözleşmede müşterinin ödeyeceği cezanın bir kısmın hayır işlerinde harcanacağı belirtilmelidir.
- Yapılandırma işleminde katılım bankasının o dönemde diğer müşterilerine uyguladığı “ortalama fon kullandırma oranı” kullanılmalıdır. Bu sayede hem katılım bankasının mudileri hem de katılım bankası zarara uğratılmayacaktır.

- Katılım bankası kullandırılan “ortalama fon kullandırma oranı” içinden “enflasyon oranı” kadarlık kısmını kendisine alıp kar yazmalıdır. Bu sayede satın alım gücü korunmuş olacaktır.
- Katılım bankası “ortalama fon kullandırma oranı” ile “enflasyon oranı” arasındaki farkın ise “ceza ve dayanışma sandığı”na transfer etmelidir. İlgili farkın katılım bankası bünyesine alınması faizsiz finans ilke ve standartlarına uygun değildir.
- İlgili ceza ve dayanışma sandığı sadece bu amaç için kurulmuş olmalıdır. İhtiyaç sahibi insanların yaşam kalitelerinin artırımına yönelik faaliyetlerde bulunmalıdır. Ceza ve dayanışma sandığının yönetimi TKBB’de olmalıdır. Diğer kamu yardım kuruluşlarıyla beraber de çalışabilir.

Bu yöntem, müşterilerin borçlarını zamanında ödemeleri için müşterileri teşvik edecek, borcunu ödemekte zorluk yaşayan müşterileri ikna edecek, katılım bankalarının faizsiz finans ilke ve standartlarına uyumunu sağlayacak, toplumsal dayanışma ve yardımlaşmayı arttıracak.

İlgili yöntemle alakalı katılım bankacılığı denetimi iç denetçisi katılım bankalarının ortalama fon kullandırma oranı içerisinde enflasyon oranına yönelik kontrol noktası geliştirmelidir.

3.4.6.2.2. Karz-ı Hasen ve Kar-Zarar Ortaklığı

Bankaların likidite yönetimine yönelik TKBB teverruk standardında oluşturulan karz-ı hasen yöntemi ve türevleri şu şekildedir:

- Fon fazlası bulunan katılım bankası, fon ihtiyacı olan katılım bankasının likidite ihtiyacını karz-ı hasen yöntemi ile gidebilir. Fakat satın alım gücünün korunmasına yönelik enflasyon farkı ve gerçek işlem maliyeti de fon ihtiyacı olan bankaya yansıtılabilir.

Ayrıca, katılım bankaları tarafından bir karz-ı hasen modeli veya havuzu oluşturularak fon ihtiyacı olan katılım bankasının ihtiyacının herhangi bir ilave masraf alınmadan giderilmesi olabilir.

- Fon fazlası bulunan katılım bankası, fon ihtiyacı olan katılım bankasının likidite ihtiyacını fon ihtiyacı olan katılım bankasında katım hesabı açarak kara ve zarara ortak olarak giderebilir. Enflasyon farkı veya kar-zarar ortaklığı yoluyla katılım bankası bu ihtiyacını konvansiyonel banka veya merkez bankası yoluyla da gidebilir.
- Ülke içerisinde gerekli likidite ihtiyacını gideremeyen katılım bankaları İslami ülkelerin merkez bankalarıyla da İslami kurallar çerçevesinde ihtiyaçlarını giderebilirler.

3.4.6.3. İç Denetçinin Kanaati ve Görüşü

İç denetçi yapmış olduğu teverruk ürününün İslami kurallara uygunluğu denetiminin neticesinde yönetici özetinde risklere yönelik belirtmiş olduğu 4 adet yüksek bulgular ışığında kanaati ve görüşü gelişim fırsatı şeklindedir.

SONUÇ

Nakit fazlası bulunan mudiler ile nakite ihtiyaç duyan vatandaşlar veya kuruluşlar arasından köprü görevi gören bankaların finans sektöründeki yeri yadsınamaz. Finans sektöründe ciddi bir öneme sahip olan bankalar haliyle de ekonomik krizlerin başlıca aktörleri ve ekonomik krizlerden en ciddi zarar görenler olmuştur. Yakın zamandaki krizlere baktığımızda; 2001 krizinde Türkiye’de 20’den fazla, 2009 krizinde ise ABD’de 10’dan fazla banka batmıştır. Her ekonomik krizden sonra dersler çıkartılmış olup yeni ve yapıcı regülasyonlarla bankacılık sektörünün sağlamlaşmasına yönelik adımlar atılmıştır. Bu sebeple Türkiye’de başta BDDK tarafından yayımlan yönetmelik, tebliğler olmak üzere regülasyonlar önem kazanmaktadır.

Türkiye’de bankacılık sektörü mevduat, katılım, yatırım ve kalkınma bankaları şeklinde dörde ayrılmıştır. İlgili banka türlerinden Türkiye’de ve dünyada en yeni faaliyet göstermeye başlayan bankacılık türü katılım bankacılığıdır. Dünyada 1955 yıllarında, Türkiye’de ise 1985 yıllarında ilk kez katılım bankaları ile tanışılmıştır. Faizsiz finans sisteminin prensiplerini benimseyen katılım bankacılığında süreçler mevduat, yatırım ve kalkınma bankalarından farklı olarak işlemektedir. İlgili süreçler kompleks olmakla beraber bünyesinde dini hassasiyeti de beraberinde getirdiği için bankalar ve müşteriler için oldukça elzemdir. Süreçlerin önemi ve kompleksliği, dünyada ve Türkiye’de katılım bankacılığının temellerinin çok eski olmaması katılım bankacılığına yönelik standart ve yönetmeliklerin önemini daha arttırmaktadır.

Katılım bankacılığının tarihini konvansiyonel bankacılığı tarihi kadar eski olmaması geçmişte yaşanan sıkıntılardan daha az etkilenmesini sağlamıştır. Katılım bankacılığının çalışma mekanizması konvansiyonel bankacılıktan farklı olmasından dolayı karşılaşılabileceği riskler de farklılaşmaktadır. İslami kurallara uyumsuzluk riski katılım bankacılığı ile bankacılık sektöründe kendisine yer edinmiştir. Konvansiyonel bankacılık için bir anlam ifade etmeyen bu risk türü temelini İslami kuralların oluşturduğu katılım bankacılığı için ciddi önem arz etmektedir. İslami kurallara uygunluk denetimi ise uyum riskinin seviyesini ölçmede yardımcı olabilir.

İslami kurallara uygun olarak yürütülmeyen katılım bankacılığı faaliyetleri yatırımcıların ve kitlelerin katılım bankalarına olan güveninin zedelenmesine sebebiyet verebilir. Yatırımcıların güveninin azalması katılım bankalarının yurtiçinden veya yurtdışından nakit temini bulmasında azalmalara sebebiyet verebilir. Bu durum hem katılım bankasının hem de ülkenin finansal anlamda ciddi sorunlarla karşılaşmasına sebep olabilir.

Katılım bankacılığının faaliyet gösterdiği ülkelerde yeknesaklığın sağlanmasına yönelik AAOIFI tarafından standartlar yayımlanmıştır. Katılım bankalarının bağımsız denetimine ilişkin yayımlanan 6 adet standart ve etik kurallar 2019 yılında KGK tarafından Türkçeye çevrilmiş ve resmi gazete yayımlanmıştır. İlgili standartların ve etik kuralların uygulanmasının resmi gazetede zorunlu değil, ihtiyarı olarak belirtilmesi ve Türkiye’de bu alanda dış denetim faaliyetinde bulunacak yetkin ve bilgili bağımsız denetçinin olmamasından dolayı Türkçeye çevrilen bu standartlarında uygulanabilirliği noktasında soru işaretleri oluşmuştur. Bu sebeple bu çalışmada, ilgili standartların ve etik ilkelerin katılım bankaları bünyesinde İslami kurallara uygunluk denetimi faaliyetinde bulunacak iç denetçilere sağlayabileceği katkı ve faydaların neler olabileceği incelenmiştir.

FFDS’de belirtilen denetimin amacı, kapsamı, denetçinin beyan ettiği görüşler, fıkhi ilke ve kurallara uygunluğun test edilmesi, hata ve hileye ilişkin sorumluluklar ve fıkhi denetim prosedürleri hem bağımsız denetçi için hem de iç denetçi için geçerli olabilecek hususlardır. Fakat, FFDS’de bağımsız denetçinin bakış açısının iç denetçiden de farklı olması gerektiği belirtilmiştir.

Türkiye’de de katılım bankaları arasında standart oluşturulmasına yönelik 2018 yılında TKBB bünyesinde merkezi danışma kurulu kurulması kararlaştırılmıştır. Ayrıca, her bir katılım bankası bünyesinde danışma komitesi kurulması da 2019 yılındaki BDDK tarafından yayımlanan tebliğ ile zorunluluk haline gelmiştir. Danışma komitelerinin merkezi danışma kurullarının aldığı kararlar ve standartlara uyması gerekmektedir.

Bu değişiklikler şüphesiz ki katılım bankaları için büyük bir değişimi de beraberinde getirmiştir. Katılım bankaları danışma komitelerinin yapılarını ve

içeriklerini tebliğe uygun hale getirmişlerdir. Katılım bankaları iç denetime yönelik tebliğe uyum noktasında da bazı aksiyonlar almıştır. Teftiş, iç kontrol ve uyum departmanlarında katılım bankacılığı ilke ve kurallarına uyuma yönelik faaliyetlerde bulunmak için personel istihdam edilmeye başlanmıştır. Fakat katılım bankaları için en önem sorun hem İslami kurallar konusunda hem de iç denetim konusunda yetkin, bilgili ve yeterli personelin bulunamamasıdır. Bu sorunun çözümüne yönelik TKBB ve üniversiteler tarafından sertifika programları ve İslami finans üzerine lisans/lisansüstü/doktora programları başlatılmıştır.

Diğer konvasiyonel bankacılıklarda olduğu gibi katılım bankalarının ve müşterilerinin de nakit ihtiyacı olmaktadır. Bu amaca yönelik olarak ilk olarak Suudi Arabistan bankalarında kullanılan günümüzde ise en çok Malezya’da kullanılan İslami finans ürünü olan “teverruk” son zamanlarda Türkiye’deki katılım bankaları tarafından da sıklıkla kullanılmaktadır. İslamiyet’in ilk yıllarından itibaren kullanılan bu yöntemde nakit ihtiyacı olan kişi vadeli olarak aldığı bir ürünü başka birisine nakit satarak kendisine nakit elde eder. Bu yöntem bireysel teverruk veya klasik teverruk olarak ifade edilmektedir. Fakat katılım bankaları tarafından kullanılan teverrukun yöntemi ve amacı farklılaşmıştır.

Katılım bankaları kredi borçlarını ödemediği çeken müşterilerinin borçlarını yapılandırmada, kendilerine ve diğer katılım bankalarına likidite sağlamaya yönelik ve fatura olmadığı durumlar için teverruk yöntemini kullanmaktadır. Bu yöntem ise organize teverruk olarak ifade edilmektedir. TKBB tarafından 02.03.2021 tarihinde teverruk standardı yayımlanmış olup standartta organize teverruk üzerinde durulmuştur.

Organize teverruk işleminde katılım bankası kendisine teverruk için talepte bulunan müşteri adına broker A’dan (LMB) kıymetli madeni alır ve ödemesini peşin olarak yapar. Almış olduğu bu ürünü müşterisine belli bir miktar kar da ekleyerek satar. Müşteri daha sonrasında ise bankaya vekâlet vererek ilgili ürünü kendi adına satmasını ister. Banka broker B’e (ilk alıcıdan başka bir broker olması lazım) ürünü satar ve parasını müşteriye gönderir. Sonuç olarak, müşteri ihtiyaç duyduğu nakdi elde etmiş olur ve bankaya belirli bir tutar ve vade ile borçlanır.

Bu çalışmada ise organize teverruk ürününün İslami kurallara uygunluğu iç denetimini vaka olarak ele alınmıştır. Organize teverruk için önemli görülen riskler belirlenmiştir. Bu risklere yönelik kontrol noktaları oluşturulmuştur. İç denetçi tarafından riskler ve kontrol noktalarının olduğu denetim rehberi eşliğinde katılım bankasındaki organize teverruk ürününün denetimi gerçekleştirilmiştir. Denetim rehberi TKBB tarafından yayımlanan teverruk standardından yola çıkılarak oluşturulmuştur.

Çalışmanın uygulama kısmında gerçekleştirilen iç denetim vaka faaliyetinde faydalanılan TKBB teverruk standardında “günümüzde bankalar tarafından gerçekleştirilen organize teverruk işleminin, caiz olan klasik teverruk şartını taşımadığı için caiz olmadığı” belirtilmiştir. Caiz olmamasının sebepleri ise; alınan ürünün fiyatının ilk başta broker A’dan alınırken sabitlenmesi, broker A ile broker B’nin aynı olup olmadığının bilinmemesi, normal şartlar altında ödemelerinde güçlük çeken müşteriye herhangi bir şekilde kredi kullandırmayacak olan bankanın müşterisine taze fon kullandırması ve teverruk süreçlerinin katılım bankası üzerinden yürütülmesi, gerçek bir mal alışverişinin olmaması ve LMB’de değil işlemlerin kaydi olarak yapılması şeklinde belirtilmiştir. Ayrıca, teverruk standardında teverruk ürününün İslami kurallara göre daha uygun bir halde uygulanabilmesi için ceza ve dayanışma sandığı, karz-ı hasen ve kar-zarar ortaklığı modelleri belirtilmiş ve önerilmiştir.

2021 yılında yayımlanan teverruk standardı katılım bankacılığı denetimleri iç denetçisi için sağlam bir denetim kaynağı olabilir. Bankaların daha önceki yıllarda gerçekleştirmiş olduğu teverruk süreçlerine önemli bir eleştiri olarak kabul edilebilir. Fakat, ilgili standartta ödeme güçlüğü çeken müşterilerin borçlarının yeniden yapılandırılması ve bankalarının likidite sorunları gibi zaruri durumlar için bankanın şartlarına ve ekonomik koşullara göre belirlenecek limitler dahilinde müsaade edileceği belirtilmesi çelişkileri beraberinde getirmiştir. Açık bir şekilde caiz olmadığı belirtilen organize teverruk ürünü için net bir şekilde belirtilmeyen sınırlar dâhilinde müsaade edilmesi bu ürünle alakalı İslami kurallara uygulama yönelik istenilen seviyeye gelinemeyeceği düşünülmektedir. Bu durum yatırımcılar ve kitleler nezdinde katılım bankalarına olan güvenin azalmasına sebep olabilir.

KAYNAKÇA

- AAOIFI: “AAOIFI Objectives”, (Çevrimiçi) <http://aaoifi.com/objectives/?lang=en>, 10 Eylül 2021
- AAOIFI: “Faizsiz Finans Denetim Standardı 6”, (Çevrimiçi) [https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TDS/TDS_2021_Seti/AAOIFI%20Denetim%20Standard%C4%B1%206_RG%20\(1\).PDF](https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TDS/TDS_2021_Seti/AAOIFI%20Denetim%20Standard%C4%B1%206_RG%20(1).PDF), 5 Ocak 2022
- AAOIFI: **Shari’ah Standards**, No:(30) Monetization (Tawarruq), 2017
- AbdulAziz, Rosli, “Best Practices for Internal Shariah Governance Framework: Lessons from Malaysian Islamic Banks”, **Asian Journal of Accounting and Governance**, Vol:12, No:1 2019, s.1–14.
- Abdul-Rahman, Aisyah, Markom, Ruzian: “Bankacılık Sektörünü Düzenleyen Otoritelerin Yapılanması: BaFin Ve BDDK Örneği.” **ABMYO Dergisi**, vol:17, 2010, s.21-30
- Akın, Faruk, Ece, Nalan: “The Reasons Behind the Absence of a Comprehensive Shariah Governance Framework of Islamic Banks in Bangladesh”, **International Journal of Economics and Business Administration**, Vol: VIII, Cilt:1 2020, s.134–145.
- Alam, Kausar, A. Rahman, Suhaimi, Ahad T., Oli, Bashir, Abdul, Hosen, Sharif: “Shariah Supervisory Boards of Islamic Banks In Bangladesh: Expected Duties And Performed Roles And Functions”, **Journal of Islamic Accounting and Business Research**, vol:12, no:2, 2021, s.258–275.
- Alam, Kausar, Ab Rahman, Suhaimi, Tabash, Mosab. I., Thakur, Oli. A., & Hosen, Sharif: “Shariah Supervisory Boards of Islamic Banks In Bangladesh: Expected Duties And Performed Roles And Functions”, **Journal of Islamic Accounting and Business Research**, vol:12, no:2, 2021, s.258–275.
- Albaraka Türk Katılım Bankası.: **Katılım Bankacılığı Sistemi, Çalışma Esasları ve Uygulaması**, İstanbul, Albaraka Türk Yayınları, 30. Yıla Özel Cep Kitapçığı, 2015
- Albaraka-Türk-Katılım-Bankası.: “Etik İlkeleri Politikası”, 2018, (Çevrimiçi) <https://www.albaraka.com.tr/documents/hakkimizda/kalite-politikasi/pdf/albaraka-turk-etik-ilkeleri-politikasi.pdf>, 10 Kasım 2021
- Algabry, Latifah, Alhabshi, S. Musa, Soualhi, Younes, Alaeddin , Omar: “Conceptual Framework of Internal Shari’ah Audit Effectiveness Factors In Islamic Banks”, **ISRA International Journal of Islamic Finance** vol:12, no:2, 2020, s.171–193.

- Alzeban, Abdulaziz, “Factors Affecting the Internal Audit Effectiveness: A Survey of the Saudi Public Sector”, **Journal of International Accounting, Auditing and Taxation** Vol: 23, no: 2, 2014, s.74–86.
- AOSSG: **Accounting for Islamic Financial Transactions and Entities**, Asian-Oceanian Standard-Setters Group, 2011
- Arpağ, Cem, Uçar, Mustafa: “İslami Bankacılıkta Kullanılan Teverruk Ve Günümüz Uygulamaları”, **Journal of Social and Humanities Science Research**, vol:5, no:24, 2018, s.1537–43.
- Ashraf, Muhammad Adeel, Lahsasna, AHCENE: “Measuring Sharī‘ah Risk: Proposal for A New Sharī‘ah Risk Rating Model for Islamic Banks and Allocation of Capital for Sharī‘ah Risk under Basel III”. **JKAU: Islamic Econ**, vol: 30, 2017, s.73–87.
- AUZEf: “Bankacılığa Giriş” (Çevrimiçi) https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/20_21_guz/bankaciliga_giris/10/index.html, 10 Ekim 2021
- AUZEf: “Denetim”, (Çevrimiçi), https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/20_21_Bahar/denetim/1/index.html#konu-1, 10 Ocak 2022
- Ayar, Nurettin: “Geleneksel Bankacılık Ve Katılım Bankacılığının Denetim Açısından Mukayesesi”, Yüksek Lisans Tez, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2019
- Bankacılık-Kanunu: 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu, Resmi Gazete, 2005
- BDDK: “Denetim ve Gözetim Faaliyetleri”, (Çevrimiçi), <https://www.bddk.org.tr/Sss/Liste/109>, 03 Kasım 2021
- BMB: “Global Islamic Finance Report 2011”, (Çevrimiçi), http://gifr.net/pdf/gifr_2011.pdf, 04 Kasım 2021
- BNM **Shariah Governance Framework for Islamic Financial Institutions**, 2010
- Bosi, Mathew Kevin, Joy, Melissa Della: “Issues and Challenges of Auditing In Islamic Financial Institutions”, **International Journal of Humanities and Social Science Invention**, Vol: 6 ,No: 2, 2017, s.15–20.
- Bozkurt, Paşa: “Denetim Kavramı ve Denetim Anlayışındaki Gelişmeler”, **Denetışim**, Vol:12., 2013, s.56-62

- Çakır, Mustafa: “İslam Hukuku Açısından Teverruk İşlemleri”, Doktora Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara, 2018
- Can, Evrim: “Operasyonel Risk Ve Yönetimi”, Uzmanlık Tezi, Sermaye Piyasası Kurulu, Ankara, 2003
- Çatıkkaş, Özgür., **Bankalarda Denetim Komitesi Uygulaması**, Türkiye Bankalar Mustafa. Okur, Birliği, 2012
- Balkan, İsmail:
- Çelik, Sibel, “Likidite Riski Yönetimi: Panel Veri Analizi ile İMKB Bankacılık Akarım, Y. Deniz: Sektörü Üzerine Ampirik Bir Uygulama”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Vol:13, No:1, 2012, s.1–17.
- Çelikay, D.Şengül: **Administrative And Economics Sciences Theory, Current Researches And New Trends**, Çetine, Karadağ, IVPE, 2020
- Cellucci, Rebecca: **International Accounting Standards Board**, Handbook of Transnational Economic Governance Regimes, 2011
- Çemberlitaş, İbrahim: “AAOIFI VE UFRS’YE Göre Teverruk Uygulaması, Muhasebeleştirilmesi ve Raporlanması Danışman”, Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya, 2019
- Çetin, Abdurrahman: **Faizsiz Finans Kuruluşları Muhasebesi Tek Düzen Hesap planı ve AAOIFI Standartları Çerçevesi**, TKBB Yayınları, 2020
- Chapra, Muhamed “Corporate Governance in Islamic Financial Institution”, Islamic Umer,Ahmed, Habib: Development Bank, 2002
- COSO: “Internal Control-Integrated Framework”, (Çevrimiçi), <https://www.coso.org/Shared%20Documents/CROWE-COSO-Internal-Control-Integrated-Framework.pdf>, 20 Ocak 2022
- IIA: “IPPF”, (Çevrimiçi), <https://www.iaa.org.uk/>, 15 Ekim 2021
- Çoşar, Nevin: **Türkiye’de Bankacılığın Tarihsel Gelişimi**, Türkiye Ekonomisi, 2009
- Çoşkun, Yener: Repo ve Ters Repo Düzenlemeleri: Banker Krizi Sonrası Ortaya Çıkışı ve Finansal Başarısızlık Dersleri Işığında Politika Önerileri, **Business and Economics Research Journal**, Vol 3, No:1, 2012, s.59-90
- Dede, Kenan: **Katılım Bankalarında Hazine Ürünleri ve Sermaye Piyasası Uygulamaları**, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, 2017

- Delice, İsa: “Katılım Bankaları Tarafından Uygulanan Kar Zarar Ortaklığı Projelerinin Muhasebe Standartları Yönünden İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Işık Üniversitesi, İstanbul, 2019
- Dinç, Yusuf: “Katılım Bankalarının Danışma Kurullarının Kurumsal Yönetim Unsuru Olarak Değerlendirmesi”, **İslam Ekonomisi Ve Finansı Dergisi**, Vol:2, No:83, 2016, s.83–103
- Eke, Tuncer A: “Internal Control In Banks; An Example For Setting Up An Internal Control System For The Bank’s Loan Department”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 1990
- Eldemir, Esra: “Bankalarda İç Kontrol Sistemi Ve Risk Yönetimi”, Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul, 2015
- Erkan, Mehmet, Serkan Özdemir, Karakoç, Mehtap: “Avrupa Birliği Sürecinde Kamuda İç Denetim: Pamukkale Üniversitesi Örneği”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi**, Vol:12, No:12, 2010, s.85–111
- Erözbağ, Sezgin: “İç Denetim ve Mahalli İdarelerde Denetim Yetkisi”, **Ankara İller ve Belediyeler Dergisi**, Vol:738–739, 2009
- Ertuğay, Emrah, Gülençer, İlker Karabayır, M. Emin, Doğan, Mustafa: “Faizsiz Finansal Kuruluşların Denetimi”, **Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi**, Vol:54, No:3, 2019, S.1442–57.
- Ertürk, Hakan: “Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler Ve Risk Yönetimi”, **Denetçim**, Vol:4, 2010, S.62–70.
- Frazier, David R., Spradling, Scott: “The new SAS no. 78”, **The CPA Journal**, 1996, S. 40–75.
- IDBG & World Bank Group: Global Report on Islamic Finance 2018, 2018
- Güçlü, Fatih, Kılıç, Metin: “İslami Finansın Dünyadaki Gelişimi Ve İslami Finansa Yön Veren Uluslararası Kuruluşlar Üzerine Bir İnceleme”, **International Journal of Management Economics and Business**, Vol:16, No:1, 2020, S.75–91.
- Güçlü, Fırat: “10 Soruda İç Denetim, 2020”, (Çevrimiçi), <https://vergiport.com/yayinlar/makaleler/10-soruda-ic-denetim-nedir.pdf>, 20 Aralık 2021

- Gülen, Merve: “Bankacılık Sektöründe Kamu Ve Özel Bankaların Finansal Performanslarının Karşılaştırılması”, Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi, Çorum, 2015
- Güney, Necmeddin: “Satım Akdi Özelinde İslam Borçlar Hukukunda Garar”, Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya, 2013
- Güney, Necmeddin: “İslami Finasta Şer’i Yönetim Uygulamaları Ve Konuyla İlgili Tartışmalara Genel Bir Bakış”, **Turkish Journal of Islamic Economics**, Vol:2, No:2, 2015, S.45–69
- İç Denetim Koor. Kurulu: **Kamu İç Denetim Rehberi**, Ankara, İçişleri Bakanlığı, 2013
- IFIAR: “IFIAR’s Objective”, (Çevrimiçi), <https://www.ifiar.org>, 02 Eylül 2021
- IFSB: **Guiding Principles On Corporate Governance For Institutions Offering Only Islamic Financial Services (Excluding Islamic Insurance (Takaful) Institutions And Islamic Mutual Funds)**, Islamic Financial Services Board, 2006
- IFSB: **Guiding Principles On Shari’Ah Governance Systems For Institutions Offering Islamic Financial Services**, Islamic Financial Services Board, 2009
- IFSB: “Islamic Financial Services Industry Stability Report 2020”, 2020, (Çevrimiçi), <https://www.ifsb.org> › download › sec03, 31 Ekim 2021
- IIA: “IIA Policy Paper”, 2013, (Çevrimiçi), <https://www.iaa.org.uk/media/1042665/three-lines-of-defence-march-2015.pdf>, 1 Kasım 2021
- Islam, K. M. Anwaru, Bhuiyan, Abul Bashar: “Determinants of the Effectiveness of Internal Shariah Audit: Evidence from Islamic Banks in Bangladesh”, **Journal of Asian Finance, Economics and Business**, Vol:8, No:2, 2021, S.223–30
- İSMMMO İç Denetim Komitesi: **İç Denetime Genel Bir Bakış**, İSMMMO, 2019
- Kaban, İsmail: “Üst Yönetici Yetiştirme Okulu Olarak Banka Teftiş Kurulları: Sektörel Bir Araştırma”, **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İİBF Dergisi**, Vol:5, No:2, 2018, S.317–40

- Karahan, Hediyetullah, Ersoy, Hicabi: "Faizsiz Finansın Temel Prensipleri ile Türkiye’de Reel Kesimde Kullanılması”, **Maliye Finans Yazıları**, 2016, S.93–114.
- Kartal, Mustafa Tevfik: "Katılım Bankacılığında Danışma Komiteleri: Faizsiz Bankacılık İlke ve Standartlarına Uyuma İlişkin Tebliğ Üzerine Bir İnceleme”, **Uluslararası Bankacılık Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, Vol:2, No:2, 2019, S.93–108.
- Kartal, M. Tevrik, Çelikdemir, Neşe Ç.: "Bankalarda İç Kontrol Ve İç Denetim Faaliyetlerinin Eşgüdümü: Şube Denetim Faaliyetleri Üzerine Bir İnceleme”, **TİDE Academia Resarch**, Vol:1, 2019,S.33–53.
- Kasim, Nawal: "Emerging issues for auditing in Islamic Financial Institutions: Empirical evidence from Malaysia”, **IOSR Journal of Business and Management**, Vol: 8, No:5, 2013, S.10–17
- Kasim, N. Binti, Ibrahim, Mohamad Sulaiman ,Maliah: "Shariah Auditing in Islamic financial institutions: Exploring the gap between the “desired” and the “actual”, **Global Economy & Finance Journal**, Vol:2, 2009, s.127-137
- Kasim, Nawal, Sanusi ,Z. Mohd, Mutamimah, Tatik, Handoyo, Sigit : "Assessing the current practice of Auditing in Islamic Financial Institutions in Malaysia and Indonesia”, **International Journal of Trade, Economics and Finance**, 2013 Vol:4, No:6, s.414–18.
- Kayalı, Nilgün, Yüksel, Filiz: Türk Bankacılık Sektöründe İç Denetim Faaliyetlerinin Uygulamalı Olarak İncelenmesi”, **CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Vol:2, No:10, 2012, s.162–87.
- Kazancı, Fatih: "Türkiye’de Faizsiz Bankacılık Prensiplerine Uygun Teverruk Pazarı: Ürün İhtisas Borsası”, **İslam Ekonomisi Ve Finansı Dergisi**, Vol:4, No:1, 2018, s.17–47.
- KGK: "KGK", (Çevrimiçi), <https://kgk.gov.tr/ContentAssignmentDetail/3593/Faizsiz-Finans-Denetim-Standartları-Taslak-Metinleri-Kamuoyu-Görüşüne-Açılmıştır->, 4 Eylül 2021a
- KGK: "Faizsiz Finans Denetim Standartları", (Çevrimiçi), <https://www.kgk.gov.tr/DynamicContentDetail/10228/Faizsiz-Finans-Denetim-Standartlar>, 16 Eylül 2021b
- Khalid, Azam, Sarea, Adel: "The Role Of Shariah Supervisory Board On Internal Shariah Audit Effectiveness: Evidence From Bahrain”, **Academy of Accounting and Financial Studies Journal** Vol:22, No:5, 2018

- Kısacık, Harun: “Teveerruk ve Muhasebe Süreci”, **Journal Of Emerging Economies And Policy** No:6, 2021, S.52–62.
- Külte, Mehmet: “İşletmelerde Denetim Komitesinin Bağımsız Denetim ve İç Denetimi Gözetimi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul, 2013
- Kuveyt Türk: “Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş. Etik Kodu, 2019”, (Çevrimiçi), <https://www.kuveytturk.com.tr/medium/document-file-2796.vsf>, 5 Kasım 2021
- Kuveyt Türk: “Komiteler ve Çalışma Esasları”, (Çevrimiçi), <https://www.kuveytturk.com.tr/yatirimci-iliskileri/kurumsal-yonetim/komiteler-ve-calisma-esaslari>, 10 Kasım 2021
- Laldin, M. A.: Overview of Shari’ah governance in Malaysia and globally, **The International Shari’ah Audit Conference and Workshop**, 9 May, Kuala Lumpur, 2011
- Masruki, Rosnia, Hanefah, M. Mohd, Dhar ,Bablu K.: “Shariah Governance Practices of Malaysian Islamic Banks in the Light of Shariah Compliance”, **Asian Journal of Accounting and Governance** No:13, 2020, S.91–97
- MGM: **Kamu İç Denetim Rehberi**, Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2008
- Mohamad, Nasrun, , Rahman, Asmak Ab.: “Tawarruq Application in Islamic Banking: a Review of the Literature”, **International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management**, Vol:7, No:4, 2014, S.485–501
- Kamaruddin,M. I. HishM, Hanefah, M., Mohd: “Enhancing Shariah Audit Practices in Islamic Financial Institutions in Malaysia”, **Journal of Modern Accounting and Auditing**, Vol:13, No:11, S.16.
- Mutlu, Burak: “Mevduat Ve Katılım Bankacılığının Karşılaştırılması: Banka Çalışanları Üzerine Bir Araştırma”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul, 2020
- Okur, Yaşar: “Türkiye’de Teftiş ve İç Denetim: Kavramlar, Beklentiler ve Hayatla Yüzleşme”, **Maliye Dergisi**, Vol:158, 2010, S.570–86.
- Öz, Enis: “Denetim Evreninin Belirlenmesinde Alternatif Bir Yöntem: Analitik Hiyerarşi Prosesi”, **Denetişim**, Vol:4, 2010,S.8-16.
- Özten, Sezayi, “Bankacılıkta İç Kontrol Faaliyetleri Kapsamında Krediler Kontrolü Ve Muhasebeleştirme Süreci”, **Afyon Kocatepe**

- Karğın, Sibel: **Üniversitesi, İİBF Dergisi**, Vol:14, No:2, 2021, S.119–36.
- Para&Borsa: “Teverruk Nedir?”, (Çevrimiçi), <https://www.paraborsa.net/i/teverruk-nedir/>, 18 Ocak 2020
- Parlak, Müslüm: “İç Denetçi İle İç Denetim Raporları Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Analizi”, **Denetişim** Vol:6, 2011, S.62–70.
- Pehlivan, Pınar: “Türkiyede Katılım Bankacılığı Ve Bankacılık Sektöründeki Önemi”, **Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, No:31, 2016, S.296–324.
- Pehlivanlı, Davut: “Denetim Yaklaşımlarından Butik Denetime”, **Denetişim**, Sayı:8, 2011, S.14–17.
- Resmi Gazete: “Kamu Gözetimi, Muhasebe Ve Denetim Standartları Kurumunun Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname”, 2011, (Çevrimiçi), <https://mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/4.5.660.pdf>, 5 Ocak 2022
- Resmi Gazete: “Bankaların İç Sistemleri Ve İçsel Sermaye Yeterliliği Değerlendirme Süreci Hakkında Yönetmelik”, 2014, (Çevrimiçi), <https://resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/07/20140711-5.htm>, 6 Aralık 2021
- Resmi Gazete: “Faizsiz Bankacılık İlke ve Standartlarına Uyuma İlişkin Tebliğ”, 2019, (Çevrimiçi), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/09/20190914-4.htm>, 5 Aralık 2021
- Rustiana, Siti H.: The Development Of Syariah Accounting in Indonesia, **International Journal of Business, Economics and Law**, Vol:9, Sayı:5, 2016
- Sabuncu, Birsal: “İşletmelerde İç Denetim ve İç Kontrol İlişkisi”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Vol:18, No:2, 2017, S.161–74.
- Sağlar, Jale, Yüce, Derya: “Bağımsız Denetimde Kamu Gözetim Kurumunun Rolü ve Kurumdan Beklentilerin Tespitine Yönelik Bir Araştırma”, **Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi**, Vol:8, No:3, 2015, S.45–57.
- Sancar, Mustafa: “Türkiye’de Teverruk Ve Yeniden Yapılandırmada Teverruka Alternatif Bir Ürün Olarak Yeniden Yapılandırma Tekafül Fonu”, **İslam Ekonomisi Ve Finansı Dergisi**, Vol:5, No:2, 2019, S.169–95

- Savram,Merve,
Karakoç, Ali: Bankacılık Sektöründe İtibar Riskinin Önemi, **International Conference On Eurasian Economies**, 2012, S. 328–32
- Soysal, Bilal: “İslami Finans Kuruluşlarında Fikhi Uygunluk Yönetimi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2019
- Sümer,Gökhan,
Onan, Fatih: “Dünyada Faizsiz Bankacılığın Doğuşu, Türkiye’deki Katılım Bankacılığının Gelişme Süreci Ve Konvansiyonel Bankacılıktan Farkları”, **Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, Vol:17, No:3, 2015, S.296–308.
- TİDE: “Türkiye İç Denetim Enstitüsü”, (Çevrimiçi), <https://www.tide.org.tr/>, 10 Ocak 2022
- TKBB: “Danışma Kurulunun Oluşumu, Görev, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Tebliğ”, 2018, (Çevrimiçi), <https://tkbbdanismakurulu.org.tr/uploads/belgeler/Danisma-kurulunun-olusumu-gorev-calisma-usul-ve-esaslari-hakkinda-teblig-1.pdf>, 15 Aralık 2021
- TKBB: **Faizsiz Bankacılık Standartları Uyum Sertifikasyon Eğitimi**, TKBB Eğitim ve İK Birimi, 2021a
- TKBB: “TBKK-Görevleri”, (Çevrimiçi), <https://tkbb.org.tr/sayfa/detay/gorevleri-157>, 5 Ocak 2022b
- TKBB: **Katılım bankacılığı nedir? Nasıl çalışır?**, Türkiye Katılım Bankaları Birliği, 2021c
- TKBB: “Standartlar - TKBB Danışma Kurulu”, (Çevrimiçi), <https://tkbbdanismakurulu.org.tr/standartlar>, 9 Ocak 2022d,
- TKBB: “TKBB Danışma Kurulu”, (Çevrimiçi), https://tkbbdanismakurulu.org.tr/uploads/belgeler/TKBB_DANISMA_KURULU_TR_SUNUM.pdf, 10 Ocak 2022e
- TKBB Danışma Kurulu: TKBB Katılım Finansı Standartları No:2 Teverruk Standardı, 2021
- Tuğral, Nuray: “Bankalarda İç ve Dış Denetim Süreci”, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli, 2010
- Türkiye Finans: “Türkiye Finans Katılım Bankası Etik İlkeler Politikası”, 2019, (Çevrimiçi), <https://www.turkiyefinans.com.tr/SiteAssets/pdf/etik-ilkeler-politikasi.pdf>, 5 Ocak 2022

- Türkiye Finans: “Dert Çözen Finansman İcazet Belgesi”, (Çevrimiçi), <https://www.turkiyefinans.com.tr/Documents/dert-cozen-icazet-belgesi.pdf>, 6 Aralık 2021a
- Türkiye Finans: “Teveerruk İcazet Yazısı”, (Çevrimiçi), <https://www.turkiyefinans.com.tr/Documents/teverruk-icazet-yazisi.pdf>, 6 Aralık 2021b
- Uddin, Helal, Ullah, Hafij, Hossain, Musharof: “An Overview on the Basics of Islamic Audit”, **European Journal of Business and Management**, Vol:5, No:28, 2013, S.9-17
- Utku, Mehmet, Kaya, Yusuf: “Islamic Finance Auditing Standards and Its Status Against International Standards On Auditing”, **Studies at the Crossroads of Management & Economics**, Vol:4, 2020, S.373–87.
- Yaacob, Hisham: Issues and Challenges of Shari-ah Audit in Islamic Financial Institutions: A Contemporary View, **3rd International Conference On Business And Economic Research**, 2012, Indonesia, S. 2669–79
- Yaacob, Hisham, Donglah, Nor Khadijah: “Shari’ah Audit in Islamic Financial Institutions: The Postgraduates’ Perspective”, **International Journal of Economics and Finance**, Vol:4, No:12, 2012, S.224–39
- Yahya, Yazkhiruni: “A Review of Shariah Auditing Practices in Ensuring Governance in Islamic Financial Institution (Ifis)–A Preliminary Study”, **Advances in Social Sciences Research Journal**, Vol:5, No:7, 2018
- Yahya, Yazkhiruni, Mahzan, Nurmazilah: The Role Of Internal Auditing In Ensuring Governance In Islamic Financial Institution (IFI), **3rd International Conference On Business And Economic Research**, 2012, Indonesia, S. 12
- Yatbaz, Ayhan: **Faizsiz Finansal Kuruluşlarda Muhasebe ve Finansal Raporlama İlkeleri**, İstanbul, TKBB Yayınları, 2020
- Yetiz, Filiz: “Bankacılığın Doğuşu Ve Türk Bankacılık Sistemi”. **Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi**, Vol:9, No:2, 2016, S.107–17.
- Yüksel, Serhat, Zengin, Sinemis, Kartal, M. Tevfik: “Banka Personelinin Teftiş Kuruluna Bakış Açısının Değerlendirilmesi”, **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar**, Vol:622, No:53, 2016, S.101–15.
- Yurtsever, Gürdoğan: **Bankacılığımızda İç Kontrol**, İstanbul, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, 2008

Yurtsever, Gürdoğan: **Teftiştten İç Denetime Banka Müfettişliğı**, İstanbul, Türkiye Bankalar Birliğı Yayınları, 2009

Yurtsever, Gürdoğan: “İç Denetimin Fonksiyonları ve Katma Değeri”, **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar**, Vol:602, 2015, S.89–101.

Ziraat Katılım “Katılım Bankacılığı Ürünleri”, (Çevrimiçi), <https://www.ziraatkatilim.com.tr/bizi-taniyin/katilim-bankaciligini-taniyin/katilim-bankaciligi-urunleri>, 10 Ocak 2022

